İRFAN YALÇIN

ÖLÜMÜN AĞZI

İRFAN YALÇIN
ÖLÜMÜN AĞZI

İrfan Yalçın

ÖLÜMÜN AĞZI

Roman

Ze Yayınları
Meşelik Sok. No: 20/1
Taksim - İSTANBUL

Roman Dizisi : 3

YAZARIN NOTU

Eğer bir gün "acı"nın tarihi yazılırsa, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Zonguldak kömür ocaklarında uygulanan "işçi mükellefiyeti"nin, kısaca, "mükellefiyet"in de sözü edilir herhalde. "Mükellefiyet", "yükümlülük" anlamına gelen Arapça bir sözcük. Ama bu sözcük, Zonguldak maden köylerinde "karabasan"la eşanlamlı bir sözcük olup çıkmıştır adeta. Bugün bile, buralarda yaşıyan genç - yaşlı her köylü, bu sözcüğü duyar duymaz, irkilir, bu sözcükten acı duyar.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, kömür ocakları çevresinde yaşayan erkek köylüler, zorla, candarma dipçiği altında madende çalıştırılmışlardır. Romanda sık sık sözü edilen, görünüşte şehrin köyü sömürmesinin, gerçekte burjuvazinin (gelişmemiş te olsa) köylü sınıfını sömürmesinin tipik bir örneği olan "mükellefiyet" olayı budur işte kısaca. (3.4.1944 tarih ve 4648 sayılı kanunla ücretli işçi mükellefiyetine tabi olan kişileri, iş yerlerine sevk için zabıta kuvveti kullanılabilecektir. Sevk sırasında kaçanların yakalanıp yeniden sevkleri için yapılan giderler, bunları çalıştıracak kurum tarafından ödenmekle birlikte, ilgili kurum, bu giderleri işçilerin ücretlerinden taksitle kesebilecektir.) (Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, I. baskı, sayfa: 224).

"İşçi mükellefiyeti"ni savunanlar, dışarda korkunç bir savaş vardı, kömür üretiminin durmadan artması gerekmekteydi, deyip, "işçi mükellefiyeti"nin vahşi biçimde uygulanışını bil-

mezlikten gelirler. Yıllar önce konuştuğum yaşlı bir madenci bu uygulanışı şöyle anlatmıştı bana bir gün: «Yük taşıyan bir hayvan huysuzlanıp gitmezse, sahibi döver onu. Ama ne kadar döverse dövsün, hayvanını yaralamak, sakat bırakmak, öldürmek gelmez içinden. Şöyle diyelim istersen: Kilimin ya da halın var bir. Asmışsın ipe, durmadan vuruyor, tozunu alıyorsun. Yüreğinde bir yer, her sopayı vuruşta, yaralayıp berelemekten korkar eşyayı. Böyle sakınmalardan bile uzaktık "mükellefiyet"te işte biz! Bir hayvan, bir eşya kadar bile değerimiz yoktu nedense. Ayağı kırılan bir ocak katırı, yiten bir kazma, bizlerin ölümünden daha çok üzerdi başımızdakileri. Çünkü, ocakta çalışan katır az bulunuyordu. Kazma, kürek belli sayıdaydı. Ama bize gelince, karıncalar kadar çoktuk biz!»

"Ölümün Ağzı"nı maden ocaklarında can vermiş, sakat kalmış, "maden"in bütün çilesini çekmiş, ama hiç bir zaman insan onuruna yaraşır biçimde yaşatılmamış tüm emekçilere adıyor, onların anıları önünde saygıyla eğiliyorum.

Ana, bahçe kapısının önündeki koca, kara bir taşa oturarak, Niyazi'ye:

— Üç ay oluyo buban öleli, dedi. Üç ay tam... Tamıtamına üç ay...

Ağlaya dayanmış, uzaklara boş boş bakan Niyazi:

— Ney dedin, ana? diye sordu.

— Bubanın ölümü, dedim... Yuf size lan! Alıp gelmediniz bubanızın ölüsünü buraya... Oralarda, dağ başlarında godunuz herifimin ölüsünü... Yuf size... Yuf... Adam olacaksınız bi de... Üç ay da geçse, üç yıl da geçse, bi gün kendim alıp gelecem onun kemiklerini ordan... Göreceksiniz bak!

— Ana?

— Ney?

— Yüreğimde bi titrekiik var bugün... Ney acaba?

— Gorkuyo musun yoksa lan? Candarmaların gelip seni bulmasından mı gorkuyosun?

— Yoo... Emme...

— Ney?

— Çok bıktım ana artuk be... Ahırda saklanmaktan, ahırda yatmaktan imanım gevredi ha valla... Bazı deyom ki, git teslim ol kendin... Kırk beş gün bu... Dile golay... Gece gündüz ha geldiler, ha

gelecekler... Bi çıtırtı olsa şöyle, güm güm ediyo yüreğimin içinde bi yer...

Ana Niyazi'nin söylediklerini duymamış gibiydi. Elleriyle başını tutarak:

— Herlfim benim... Recep Çavuş'um benim, diye inledi. Üç ay geçti aradan, şuna bak sen! Dün gibi daha sanki... Ama meraklanma sen hiç, Recep Çavuş! Getircem mezarını buraya... Hiç meraklanma...

Niyazi, olduğu yere çömelip, otlarla oynamaya başladı. Sayıklar gibi:

— Doğru, üç ay tam, dedi. Demek son gidişimizmiş burdan ocağa bubamla... Birlikte gitmiştik... Vay bubam vay... Vay bubacığım...

Tere batmış iki adam, sırtlarındaki «huriye» (*) leri çıkarıp, yaşlı bir meşe ağacının altına külçe gibi yığıldılar. Yatmalarıyla uyumaları bir oldu. Uyandıklarında saat birdi. Ölgün bir güneş vardı gökyüzünde. Serin bir yel, defne yapraklarını hışırdatıyor, dallara asılı «huriye»leri bir sağa, bir sola kımıldatıyordu. Adamlardan yaşlı olanı, cebindeki saatı çıkarıp, uzun uzun baktıktan sonra:

— Saat bir olmuş, Niyazi lan, dedi. Emme uyumuşuz ha...

Niyazi, sırtüstü yatmış, çıplak dalların arasından bir görünüp, bir yiten bulutlara bakıyordu. Hiç istifini bozmadan:

(*) *Madenci torbası.*

— Yarım saatte varuruz ocak ağzına, maraklanma hele, dedi. Çoğu gitti, azı kaldı... İyi dinlendük emme...

— Belim tutulmuş benim lan... Soğuk toprağa terli terli uzandığımdan herhal...

Niyazi, kurnaz kurnaz gülümseyerek:

— Sen de çok kibar oldun buba lan! dedi. Ocakta çalışurken nerde yatıyon ki başka? Köye gidip gelmiyon mu, hanım evladı olup çıkıveriyon!..

Recep Çavuş, yüzünün esmerliğini daha çok belli eden akpak dişlerini göstere göstere güldü:

— Hanım evladı, ha? Hanım evladı, ha?

Hem gülüyor, hem öksürüyordu kesik kesik. Niyazi yattığı yerden yarı doğrulmuş:

— Ney var bunda bunca gülünecek, bilmem ki? dedi. Uşaklar gibi gülüp duracan mı hep böyle? Anamın dediği de yalan değil hani!

— Ney demiş ki anan lan?

— Gamsız kasavetsiz der ya sana... Hakkaten öylesin tam...

— Nolacak ya? Ağlayacak mıyız garılar gibi?

— Yookk... Seninküsü iyi aslında tabi... Ben de senin gibi olabilsem keşke... Boş verebilsem her bi şeye...

— Ne gonuşuyon öyleyse, deli!

Niyazi, utangaç utangaç baktı babasına. Recep Çavuş, dala asılı torbadan küçük bir kırtıl (*) parçası çıkarmış, üstündeki karıncalara bakıyordu. Üfleyip, attı ağzına. Sonra bir sigara sardı. Kendi kendine söylenir gibi:

(*) *Mısır unundan saçta yapılan bir ekmek.*

— Seninle Hasan'ı bilmem ya, bu mükelleflik (*) yer benim başımı, dedi. Dayanamaycam buna ben artuk!

Niyazi karşılık vermedi. Öylece yatıyor, çok yükseklerde uçuşan bulutlara bakıyordu hâlâ.

— Canıma tak dedi artuk! Bu yaştan sonra bu çile, bu eziyet çekilmez ha dinime!

— Dayak olmasa çekilür, dedi Niyazi. On altı saat durup dinlenmeden çalış, sonra da ondan bundan dayak ye işin yoksa!

(SESİ GELİYOR BİR YERLERDEN. BAKIŞIYORUZ BİR SÜRE. «O» DİYOR, «ONUN SESİ». SES DEĞİL BU. «NE?» DİYORUM. SUSUYOR. «DÖVÜYORLAR» DİYE FISILDIYOR KULAĞIMA. «HEM ÇALIŞ, HEM DAYAK YE!»

— VURMA... YETER...VURMA... NOLURSUN!

«OCAK BAŞÇAVUŞU DÖVÜYOR» DİYOR, «UYURKEN YAKALAMIŞ! DUYUYOR MUSUN SESİNİ?» SES, AMA NASIL BİR SES BU? IPISLAK. PIHTILAŞMIŞ GİBİ. «DUYUYORUM TABİ» DİYORUM. «KULAĞIMLA DEĞİL, YÜREĞİMLE.»

— AH DİŞİM... DİŞİM KANIYOR... AĞZIM KANIYOR... SAÇLARIM KANIYOR... VURMA... NOLURSUN!

«NE BÜYÜK YALNIZLIK DAYAK YEMEK» DİYORUM. ANLAMIYOR. BEL BEL BAKIYOR YÜZÜME. TAŞLARDA KAN VAR. «AĞZI KANADI TABİ» DİYOR. KOŞUYORUZ. ORDA O. BAKAKALIYORUZ BİR SÜ-

---

(*) *Mükelleflik (Mükellefiyet): İkinci Dünya Savaşı sırasında, Zonguldak köylülerinin maden ocaklarında çalışma yükümlülüğü.*

RE. BİR ADAM, BİR ADAMI DÖVÜYOR. ROLLERİ DEĞİŞİK OLAMAZ MIYDI? DAYAK YİYEN DAYAK ATAN OLAMAZ MIYDI? BUNUN TARİHİ YAZILABİLİR. BİR ÇİÇEĞİN SESİ GİBİ DİYOR GÖZLERİME BAKARAK. KORKUYOR BELLİ Kİ. «ALALIM ELİNDEN» DİYORUM. «AL» DİYOR. DAYAK ATANA YAKLAŞIP, USULCA SIRTINA DOKUNUYORUM. ŞAŞIRARAK BAKIYOR BANA.

— NE?

— DÖVME ARTIK, YETER!

— SEN KİMSİN?

AĞZI KANLAR İÇİNDEKİ ADAMI ELİMLE GÖSTERİYORUM.

— OĞLUYUM ONUN BEN.

SARI BİR YAĞMUR BAŞLIYOR.

İPEK GİBİ.

BENDEN, GÖZLERİMDEN DÜNYAYA YAĞIYOR YAĞMUR. HADİ, KALK DİYORUM BAŞIM ÖNÜMDE. DAYAK ATAN ADAM, YİNE SORUYOR.

— SEN KİMSİN?

SUSUYORUM.)

— Neymiş, çatışma varmış Alaman gavuruyla! Bize mi bunun çilesi hep? Şehir uşağı kırıt kırıt kırıtsın sokaklarda, köy uşağının madende anası bellensin...

— Yanlış yerde dünyaya gelmişiz buba biz! Şehirde doğcağımıza, köyde doğmuşuz! Köy insanı demek; eziyet insanı demek...

— Paran olacak daha doğrusu, paran! Paran oldu mu, köyde de olsan gorkma hiç! Hacı'nın oğluna, Kazım'ın oğluna niye mükelleflik yok ta, bize var?

Hey gidi para, hey! Ver parayı, al madene giremez diye laporu! Hey gidi para hey! Hey gidi gözünü sevdiğimin parası hey!

Recep Çavuş, kuru bir odunun üstüne oturmuş, gülüyordu yine. Dik dik Niyazi'ye bakıp, açıklamak zorundaymış gibi:

— Ananın dediği gibi gamsız olduğumdan değil, sinirimden gülüyom ha valla lan, dedi. Haksızlık çok goyuyor insana.. Desene bana hele, Muhtarın oğluna noimuş ta ocağa girmiyor? Yok, belinde bir şey varmış da, yok fıtığı çıkıyormuş da... Fıtığı varsa, aldursun bilader! Doktor mu yok koca memlekette? Yalan... İşini uydurmuş, goymuyo ocağa uşağını...

Niyazi horluyordu. Recep Çavuş saatını çıkarıp, bi da baktı.

— Niyazi, Niyazi!

— Hıı?

— Galk lan, galk hele! Zamanında varmazsak, okurlar canımıza, ha valla!

Uyuşuk uyuşuk kalktı Niyazi. Bir çalılığın arkasına geçip, işedi.

— Niyazi?

— Hıı? Ney var?

— Candarmalar geliyo lan!

— Gelürse gelür, nolacak sanki? Bi gabahatimiz mi var da gorkacaz? Tam zamanında gidiyoz işte!

Atlı candarmalardan biri, baba-oğulun önünde durdu tam. Öbürü yüz, yüzelli metre ötedeydi.

— Heyy, nereye gidiyorsunuz böyle siz? Ocağa mı?

Recep Çavuş yalvaran bir sesle:

— Ocağa gumandanım, dedi. Asma ocağına... Nüfus kağıtlarımızı görmek ister miydin?

Candarma bir şey demedi, atını arkadaşından yana sürdü. Atlı candarmalar, defnelerin arkasında gözden yiterken, Recep Çavuş'la Niyazi hazıroldaydılar hâlâ. Kendine ilk gelen Niyazi oldu.

— Rahat, rahat...

Recep Çavuş derin bir «oh» çekti.

— Amma gorkmuş gözümüz be! Azraili görse bunca gorkmaz insan!

— Hökümat ne de olsa tabi... Candarma demek, hökümat demek... Her bi şey yapar insana... Kimse de «neden böyle ettin» diye suval etmez.

— Candarmanın bile iyisi oluyor demek? Az önce rasladuklarumuz nerde, bunlar nerde?

— Az önce mi?

— Köyden çıkar çıkmaz demek istedim yani...

— İnsan evladıymış bunlar essahtan... Hiç bir şey etmediler bize... Ne dövdüler, ne sövdüler öbürleleri gibi...

— Gabahat sendeydi lakin! «Dışarda harp nasıl gidiyor?» diye sorulur mu candarma gısmına? Göster nüfus kağıdını, yürüü... Nene gerek? Arkadaşın mı belledin herifi?

— Nolmuş, sormuşsak?

— Olacağını gördün işte. Burnunun üstüne yapıştırıverdi yumruğu... Sayende küfür de işittük bi araba...

— Bu son resgeldüklerümüz insan evladıymış hakkaten! Nüfus kağıtlarımıza bile bakmadılar...

— Bunlar başkaydı canım... Hepsi böyle olsa keşke...

Baba - oğul, sözleşmiş gibi birbirlerine doğru yürüyüp, sararmış otların üstüne oturdular. Dört bir yan defneydi. Daha aşağılarda böğürtlenler vardı öbek öbek. İncecik bir yol, yılan gibi kıvrılıyor, küçük bir su birinkitisiyle birleşiyordu. Defne yapraklarının rüzgarda çıkardığı sesten başka ses yoktu ortalıkta. Niyazi, çarıklarını çıkarıp, içindeki taşı toprağı temizlemeye başladı. Recep Çavuş dalgındı. Gözünü bir noktaya dikmiş, ayırmıyordu hiç. Bir ara, yanlarındaki çalılığın içinde bir hışırtı oldu. Niyazi, çarığını yere atıp, kalktı. Sağa sola bakındı bir süre. Göremedi bir şey. Babasının yanına oturdu yine. Oturur oturmaz aynı hışırtıyı bi da duydu. Babasından yana bakıp, korkmuş gibi:

— O ney be, hışır hışır? dedi.

Recep Çavuş uyuyor gibi duruyordu. Niyazi'nin yüzüne bakmadı bile. Niyazi ayağa kalkıp, çalılığın içini uzun uzun inceledi. Dikenlerin üç beş metre ilerisinde, ters yüz olmuş bir kaplumbağının bacaklarını yemeğe çalışan koca bir köpek gördü. Başını kabuğun içine sokmak için toprağı oyacaktı köpek adeta! Çift sürer gibi sürüyordu. Kaplumbağanın kımıldamasını beklercesine durdu bir ara. Sabırsız bir bakışı vardı. Kaplumbağa kımıldamıyordu hiç, Niyazi, yavaşça:

— Buba, gelsene eççük (*)! dedi.

Köpek ürperdi.

— Ney oldu lan? Yine mi candarma?

— Eççük gel be! Çivilendin mi oraya?

Recep Çavuş, ağır bir iş görüyormuşcasına usanç dolu bir yüzle ayağa kalkıp, çalılığa yanaştı,

(*) *Azcık.*

oğlunun baktığı yerden meraklı meraklı baktı. Köpek kulaklarını dikmiş, kaçmağa hazırdı. Niyazi:

— Sekemen'e benziyo, de mi buba? dedi.

Recep Çavuş kendini tutamayıp güldü,

— Aynı lan, aynı! Nerden de geldi aklına bu şimdi? Hınk demiş Sekemen'in burnundan düşmüş Allah canımı alsın ki! Gardaşı sanki! Hoşşt... Hoşt...

Köpek arkasına baka baka uzaklaştı. Recep Çavuş gülüyordu hâlâ.

— Gözleri, yüzü, garalığı, aynı Sekemen gözüm çıksınki...

— Sekemen can veremez, de mi buba? Onca ettüğünü Allah gomaz yanına...

— Gomaması lazım... Gorsa yakışmaz böyüklüğüne... Candarmanın başıyım diyerekten bunca da edilmez ki bilader! Köylüysek biz de Allah guluyuz elbet... Bizim de canımız var bi...

— Buba?

— Ney var?

— Bazı bazı ne diyo içim, biliyon mu?

— Ne diyo?

— Çek vur şu gara suratlı herifi diyo... Onca ettüklerinin al öcünü diyo...

— Deli deli olma lan! Aklını mı gaçurdun sen? Allah verir onun belasını, görürsün! Hem gebertsen nolacak ki? Yerine ondan iyisini mi verirler sanki? Bakmışın daha zalımını geçürmüşler başımıza... Gelen gideni aratır uşam!

Niyazi, suç işlemiş gibi kabahatlı kabahatlı babasına bakıp, başını önüne eğdi. Recep Çavuş dala asılı torbasını almış, yürümeğe hazırlanıyordu.

— Galk lan, galk! Ne düşünüyosun hindi yavrusu gibi öyle? Hele şu bokluma bak sen bi, gosgoca Se-

kemen'i vuracakmış! Gülem bari... Seni ne ederler, biliyon mu? Gıymık gibi ufak ufak yapagorlar...

— Vuramam mı diyon yani şimdi sen? Tüfeknen alnından vurmazsam, bana da Niyazi demesinler be! Hey Recep Çavuş hey, benim nişancılığımı bilmiyon gibi gonuşuyon sanki!

— Galk lan, galk, düşelim yola... Boş boş gonuşmanın sırası değil şimdi? Saat iki nerdeyse... Yürüüü... Yürü deyom...

Baba-oğul yüz, yüz elli metrelik bir yokuşu çıktıktan sonra durdular. Recep Çavuş, iyiden iyiye yorulmuştu.

— Kömürün kokusu geldi bile burnuma acı acı, dedi. Benim torba da emme ağırmış, ha! Anan doldurmuş da doldurmuş...

— Ver istersen bana.

— Yo, yo, götürürüm ben!

— Anama lakırdı deme öyleyse, tamam mı?

— Ne dedik ki anana lan? Torbayı çokça doldurmuş, dedik. Kötü bir şey mi dedik yani?

— Bi tanedür benim anam, bi tane... Daha gelmemüştür şu cihana onun gibisi... Candarmaları bile yıldırmış gözüm çıksın ki... Köse, bu gidişimde ne dedi, biliyon mu? «Anan candarmanın birine bi bağırış bağırdı, ağzını açıp ta, gık diyemedi herifçioğlusu» dedi. Gagasını dikip, durmuş öyle...

Yürümeğe başladılar. Recep Çavuş keyifli keyifli gülümsüyerek cigara sarıyordu:

— Aynı erkek gibidür valla, dedi. Ne erkeği, erkekten bile ileridür... Erkek kısmının yapamadığını yapar şöyle... Boşuna mı elli lira başlık parası saydım bubasına ben onun...

— Ne yalan deyem, anamı senden çok severim ben!

— Garındaıı az seversin emme!. Değil mi lan?

— Valla değil! Bütün dünya bi yana, anam bi yana... Uşaklarımı bile onu sevdiğim gadar sevmiyom, inan!

Recep Çavuş: «Yok, yok, inanmam. Emine'yi daha çok seviyorsun» deyip deyip gülüyordu ki, bir uçak sesiyle irkildi. İkisi de başlarını kaldırıp uzun uzun baktılar göğe. Ortalığı top ve makineli tüfek sesleri sarmıştı bir anda. Baba-oğul ne yapacaklarını bilmez durumda bir süre bakıştıktan sonra, sık defnelerin dibine atıverdiler kendilerini. Başlarını kaldırmış, uçağı gözlüyordu ikisi de. Uçağın dört bir yanı köpük köpük ak dumanlarla dolmuştu. Niyazi:

— Gavur uçağı buba, dedi. Alaman uçağı...

— Vuramıyolar lakin... Emme de nazlı gidiyo oysa ki... Vay gavur dölü vay, alay ediyo bizimkilernen, şuna bak...

— Atış yapıyolar belki de... Talim, malim...

— Talim etseler, guyruğuna balon bağlarlar, avanak.

Uçak, gözden yiter yitmez, baba-oğul, ayağa kalktılar. Gözleri gökyüzündeydi ama hâlâ. Recep Çavuş gülmeğe başladı:

— Ne de ödlekmişsin, Niyazi lan... Patırtıyı duyar duymaz, atıverdin kendini çalılıkların dibine...

Niyazi de gülüyordu.

— Sen atmadın mı sanki? Ben mi attım yalnız?

— Sen benden önce attın emme, gonuşma şimdi!

Niyazi utangaç utangaç gülüp, sustu. Başını kaldırıp göğe baktı bir süre. Uçağa atılan mermilerden titrek, ince bir duman kalmıştı geride. Recep Çavuş kendini parçalayacakmış gibi kaşınıyordu. Niyazi:

— Bitlerin karnı acıktı besbelli, dedi.

— Ulan ne afatmış bu bit denilen meret be!

— Köydeki evü de bitledük tüm. Uşaklar da bitlendi...

— Bitlemediğimüz insan mı kaldı ki? Anan olmasa, İbram Çavuşu bitler yer, bitirürdü olduğu gibi...

— Golay golay arınamayız bu bitten biz... Gördün işte, anam da, Emine de her şeyleri bir bir gaynattılar, temizledüler, emme nafile...

— Afat bilader, afat! Bit değil, afat!

Recep Çavuş, sol kolunu kanatıncaya kadar kaşıdı:

— Ne de tatlı gidişiyo hınzır! İçi gidiyo insanın gidişirken...

Recep Çavuş'la Niyazi, fundaların arasından ocak ağzını gördüklerinde, kara kara bulutlar bürümüştü göğü. Hava iyiden iyiye soğumuş, yağmurdan çok kara benzeyen bir şeyler atıştırmağa başlamıştı.

— Gısmete bak, Niyazi... Hava garladı bile...

— Belllydi zati... Taa köyden belliydi...

— Yanduk... Şap gibi yanduk...

— Allah verür bi golayını, maraklanma hele hemen!

⁂

Ana, ayağa kalkıp, Niyazi'ye dik dik bakarak:

— İki şeyi etmeden ölürsem, gözüm açuk gider benim, dedi. Bir, bubanızın ölüsünü, bubanızın kemiklerini getircem buraya... İki, Emine'nin ölümüne sebep olanları bulacam nolusa ossun!

— Ana?

— Nasıl şey bu be? Nasıl şey bu be?

— Ana, deyom?...

— Şu garı halimle eşkiya olup çıkacam galiba ben... Silahı kaptığım gibi yürüycem dağlara tepelere... Şu yaşta...

— Dellendin gene ana... Ha valla, dellendin...

— Yazıklar olsun size lan! Sana da, gardaşın Hasan'a da... Yazıklar olsun... Lan, Niyazi?

— Söyle, anacuğum?

— Nereye gömdünüz babanızı, lan? Gitsen bulabilir misin?

— Ana?

— Ney var?

— Gurtuldu bubam... İçim çok yanıyo ölümüne hâlâ ya, inan gurtuldu. İnsan oğlu şu dünyaya geleli, böyle çile görmemiştür belki de...

Fransızlar'dan kalma tahta barınağın içi, köylerinden yeni gelen, vardiya saatlarını bekleyen işçilerle dolmuştu. Barınağın pencerelerine, rüzgar girmesin diye koca koca tahtalar çakılmış, açık kalan yerlere de

bezler sıkıştırılmıştı. Ama yine de buz gibi soğuk bir rüzgar, bulduğu küçük küçük deliklerden mermi gibi işliyor, pencere yanlarında oturanları tedirgin ediyordu. Dört bir yan, öbek öbek işçilerle doluydu. Üçü dördü bir arada yatıyor, ısınma işini kolaylaştırmış oluyorlardı böylece. Çoğu altına, saman, çuval ve birtakım kirli çaput sermişti. Kimi yerden bir inildeme, kimi yerden bir kahkaha sesi geliyor, sonra ortalığı yoğun bir ölüm sessizliği sarıyordu. Barınağın tam ortasına yakılmış küçücük ateşin çevresindeki işçiler, arada bir, öksürmek zorundaymış gibi öksürüyorlar, ayıkladıkları bitleri ateşin içine savuruyorlardı durmadan.

Recep Çavuş, Niyazi'nin hemen dizi dibinde oturan küçük oğlu Hasan'a bakarak:

— Millet bitten guduracak galiba? dedi. Ney biçim iş bu be? Dert çile az geliyo gibi bitle uğraş bi de!

Hasan bir şey demedi. Niyazi:

— Biz köyden geliyoz, bir aydur köydeyiz, hâlâ üstümüzde bit var... Burdakilerde olmuş, bir şey mi? diye inledi.

Recep Çavuş, üzgün üzgün duran Hasan'dan ayırmıyordu gözünü.

— Sende yok mu, lan Hasan? Hiç gidişmiyosun öbürleri gibi?..

Hasan, susmuş, dalgın dalgın önüne bakıyordu. Recep Çavuş, öğüt veren kişilerin o bilgiç tavrıyla:

— Hayat bu, dünya bu, dedi. Her bi şey geliyo insanın başına elbet... Ne var ki, üzmeycen kendini... Köye göndermiyorlar deyi düşünüp durmaycan öyle... (*) Ney olmuş sonra? Çok mu bi iş olmuş? Bir ay da-

---

(*) *Ocak işçileri, mükellefiyet zamanında şimdiki gibi bir ay ocakta çalışır, bir ay köyünde kalırdı.*

ha çalışıverürsün sen de! Elle gelen düğün bayram. Yalnız senin başında mı bu? Hepimizin başında, herkesin başında... Hasan? Hasan, deyom sana?

Hasan gözlerini kaldırıp, usançla baktı babasına:

— Ney var?

— Ananın gönderdiği yumurtaları, lokumları (*) yesene lan! Malay (**) yiye yiye, gurtlu nohut yiye yiye imanın gevremedi mi daha?

— İstemiyo canım bi şey...

— Vay eşek sıpası vay... Köye göndermiyolar diye öldürecen galiba kendini, ha?

— Ondan değil be! Hasta gibiyim eccük... Soğuk algunluğu besbelli.! Sonra...

Hasan başını eğip, sustu. Recep Çavuş:

— Ney olmuş sonra? dedi.

— Çekilecek şey değil bu be... Durup dinlenmeden hayvanlar gibi yerin dibinde çaluş, ciğeri beş para etmez heriflerden küfür işit, kötek ye, elini yüzünü bile yıkamadan dolaş, günlerce üstünü başını değiştürmeden yat, galk... Geberse daha iyi insan be... Ney bu be?

— Gonuş, gonuş, biz bilmiyoz sanki? Yeni geliyoz buraya biz! Yabancısuyuz her bi şeyin!

— Siz alışkunsunuz emme... Çoktandur giriyosunuz ocağa... Benimkisi şurda üç, bilemedin dört ay...

— Alışacan, uşam... Biz de anamızın garnunda alışmaduk ya bu bok işe! Neler neler çektük alışıncaya gadar... Daha yaşın ne ki senin hem? Yirmi iki, yirmi üç... Uşak sayılursun daha... Şimdiden böyle

---

(*) Buğday ya da mısır unundan yapılan küçük ekmek.

(**) Mısır unundan yapılan bulamaç.

edersen, çok zahmet çekersin sonra... Al da yiyve şu yumurtayı, hadi! Ağu değil ya bu, hadi deyom sana! Anan gönderdi, lan!

Hasan, yumurtayı ağzına atıp bir iki çiğneyerek, ilaç yutar gibi yuttu.

— Anam ne ediyo?

Niyazi gülerek:

— Yumurtayı yiyince, kendine gelebildin ulan Hasan nihayet, dedi.

Recep Çavuş, bir lokumu ikiye bölmüş, hangisini ağzıma atsam der gibi düşünüyordu. Sonunda büyük parçayı attı ağzına. Boğulacak gibi yiyordu. Zorlukla:

— Gocabubanı, İbram Çavuşu sormuyon mu lan? dedi. Köyde anan mı var bi? Niyazi'nin uşakları var, Emine var...

— Nasıllar, iyiler mi?

— Selam ettiler hepsi de... Yolunu gözlüyorlardır şimdi... Nerden bilsünler otuz gün çaluştuktan sonra bi otuz gün daha çalışacağını? Harp tabi bu... Her bi şey olur tabi... Her şeyi olduğu gibi gabul etmek gerek... Gelürken yolda bir Alaman uçağı gördük, şaşardın! Sen görmemişsündür tabi... O geçerken, yerin altındaymışsındır sen... Yarım saat ateş ettiler belki... Görsen, cayıradı ortalık! Yani deyecem şu ki, harp bu, başka şeye benzemiyo! Dayanmak gerekiyo birtakım şeylere... Öyle değil mi, Niyazi lan? Biraz da sen gafasına bi şeyler soksana şu delinin! Garılar gibi zır zır ağlayacak nerdeyse!

Niyazi, kardeşinin yüzündeki kömür karalarını eliyle silerek:

— Uçağı muçağı boş ver de, bi köpek gördük, aynı Seke....

Niyazi, sözünü tamamlayamadan, koca bıyıklı, iri bir adam:

— Köyden dönenler gece on iki vardiyasına girecekler, ona göre! diye gürledi.

Sonra barınağın bebek ağlaması gibi gıcırdayan kapısını ayağıyla itip, çıktı dışarı.

Recep Çavuş kendi kendine:

— Bilmiyoz sanki? diye mırıldandı. Habarımız yok sanki? Nespessüz! (*)

Niyazi, Hasan'a bakıp:

— Sekemen'in gafasını kesmişler, köpeğe takıvermişler sanırdın, dedi.

Hasan oralı değildi hiç. Duymamıştı söyleneni sanki. Recep Çavuş:

— Aynı Sekemen, aynı Sekemen, deyip deyip basıyordu kahkahayı.

Niyazi de gülüyordu. Hasan, babasıyla abisinin yüzlerine donuk donuk bakıp:

— Anam iyi, de mi? dedi. Bi yerinde bir şey yok ya?

Niyazi gülmesini kesti.

— Turp gibi maşallah... Diren gibi... Bizim gariyenin (**) deliganlı erkeği galmadı, hepücüğü madene sokuldu sanma! Bi anam yetiyo her şeye... Candarmasıyla da, sevk memuruyla da, tahsildarıyla da öyle bi başa çıkıyo ki, şaşar galursun! Boşuna erkek Anşa takmamışlar adını...

Sustular. Başlarına üç gölge dikilmişti:

— Selamün aleyküm... Hoş geldiniz...

Recep Çavuş'la Niyazi, başlarına dikilenleri bu-

(*) Saçma sapan konuşan. Densiz.

(**) Kariye: Köy anlamında.

yur ettilerse de oturtamadılar. Üç işçiden en kısa boylusu:

— Köyde bir yaramazlık yok ya bizim yandan? dedi.

Recep Çavuş:

— Cıkk, yaptı.

Durmadan soru yağdırıyorlardı Recep Çavuş'la Niyazi'ye. Her şeyi ince ince, olanca ayrıntısıyla öğrenmek istiyorlardı. Baba-oğul bıkıp usanmadan karşılık veriyor, kendilerine soru sorulmasından hoşlanmışa benziyorlardı. En son Recep Çavuş konuştu:

— Gaçam maçam demeyin sakın! Candarma garı gız gısmına fena dolaşmaya başladı bu son sıralar!

Ayaktakiler:

— Hadi eyvallah! deyip yerlerine gittiler.

Recep Çavuş saatına bakıp:

— Saat altı olmuş tam... Geldim geleli ona buna cevap vermekten çenem yoruldu ha valla, dedi.

Hasan dalgın dalgın:

— Sözde para dağıtılacakmış saat yedide, dedi. Bizim paraları da verecekler mi bakalım?

Recep Çavuş:

— Piyango kimlere vuracak ki? diye güldü.

— Mutemet mi ne deyolar, paranın yükünü tuttu herifçioğlu.

— Tuttu ki ne tuttu hem! Eşek yüküyle para varmış herifte...

— Biz çalışıp didinelim, elalem doldursun cebini... Allahın işine bak be! Vay be!

Rüzgar tahta duvarların deliklerinden girerken, ıslık gibi bir ses çıkarıyor, köşelerde yanan gaz kandillerinin ışığını pır pır ettiriyordu. Gıcırtılı kapıdan giren gireneydi. Köylerden gelenler, arkadaşlarını gö-

rünce tokalaşmadan edemiyorlar, birbirlerinin kollarını uzun uzun, koparırcasına sallıyorlardı. Bir ara, yirmi otuz kişilik bir topluluk girdi içeri. Elleri birbirlerine iplerle bağlanmış, üstleri başları perişandı. Yalınayaktı çoğu. Yorgunluktan yürüyecek, ayakta duracak halieri yok gibiydi. Üçü beşi, barınağın kapısından girer girmez, kendini atıvermişti yere. Kimi inliyor, kimi sayıklar gibi konuşuyordu. Candarmalar yere yatanları ayaklarıyla dürtükleyip, basbas bağırıyorlardı:

— Galk lan, galk, elerinizi çözmedik daha!

Yüzünü, ayaklarını lime lime çaputlarla sarmış bir adam:

— Biz düşman mıyuz? Bunca eziyet edilür mü insana? diye ağlıyordu durmadan.

Barınaktakilerin hemen hepsi ayağa kalkmış, yeni gelenlerin çevresinde toplanmıştı. Alışık oldukları olağan bir şeye bakar gibi bakıyorlardı. Uzun bir sessizlikten sonra, orta boylu, tıknaz bir işçi:

— Sen aklıma sahip ol, güzel Allahım! diye inledi. Bizim Hidayet bacıyı da, getümüşler, şuraya bak hele!

Yüzü buruş buruş olmuş, minnacık, ürkek bakışlı bir kadın, kendisini tanıyan işçiye doğru atıldıysa da, yürüyemedi. Elleri çözülmemişti daha hiç birinin. Candarmalardan biri, kasaturasını çıkarıp, ipleri kesti. Kadın iplerden kurtulur kurtulmaz, kendinden beklenmeyen bir çeviklikle ileri atılıp, köylüsüne sarıldı?

— Beni gurtattır, Murat! Sen bilüsün uşam!

Candarmalar dışarı çıkarken, kadın Murat'a sarılmış, duruyordu hâlâ öyle. Bir anda büyük bir gürültü sardı barınağın içini. Bağıran bağıranaydı. Her kafadan bir ses çıkıyor, bütün işçiler, yaşlı bir kadının ocağa getirilmesine karşı çıkıyorlardı. Bir ara, çın

çın öten bir düdük sesi duyuldu. Bekçibaşı Veli Kavas gelmişti:

— Bu ne gürültü lann, anasını avradını s.....min?

Çıt çıkmıyordu. Az önceki bağrışmalar bıçakla kesilir gibi durmuş, elle tutulur bir sessizlik kaplamıştı ortalığı. Bekçibaşı, köylüsüne sarılıp hiç kımıldamadan duran yaşlı kadını omuzundan tutarak kendinden yana çevirdi. Kadın korku dolu gözlerle bakıyordu karşısındakine. Bekçibaşı ürkütücü bir kahkaha attı:

— Senin de mi mükellefliğin çıktı gocagarı? Hah, hah, ha...

Kadın, büyük bir çabuklukla, bekçibaşının ayaklarına kapanıp, boğulurcasına ağlamağa başladı:

— Sen bilüsün, uşam? Gurtar beni... Garıyım ben, nasıl çalışurum ocakta?

— Galk garı, galk!

— Sen bilüsün, uşam?

— Galk deyom sana be!

Kadın yavaş yavaş doğruldu:

— Hidayet adını erkek sanmışlar, uşam... Onca dedim muhtara oysa...

— Hidayet, ha?

— Hidayet, uşam... Dovuz muhtar, köyün kütüğünde ne gadar erkek adı varsa, hepsini bildürmüş candarmaya... Dovuz muhtar! Altmış yaşındaki Selman emmiyi de yazdımuş! Bak uşam, şurda işte... Şuna bak hele... Nasıl çaluşur bu fukara?

Bekçibaşı, kadının gösterdiği Selman emmiye doğru eğilip, uzun uzun baktı.

— Adın ne senin, goca herif?

— Selman, uşam... Çalışacak halim mi var benim, baksana bi... Muhtarın düşmanlığı işte... Perişan oldum gelirken yollarda...

Yaşlı adamın, dinç bir görünüşü vardı. İncecik ak sakalı bir tülbent gibi sarmıştı yüzünü. Bekçibaşı göğsünü kabartıp bir ayağını öne atarak:

— Ben başmüvendizle gonuşam, ikinizi de bir hal yoluna goruz, dedi. Bi yanlışlık olmuşsa düzeltür elbet devlet!

Bekçibaşı kapıdan çıkarken, Recep Çavuş, başını iki yana sallayarak:

— Sen de kimmişsin başmüvendizle gonuşacak, boklum? diye mırıldandı. Başmüvendiz gıçını bile sildümez sana... Bi şey sanıyo kendini...

Recep Çavuş, iki oğluyla yerine otururken:

— Daha neler neler görecez, durun bakam! diye sürdürdü konuşmasını.

Hasan hiç konuşmuyor, dalgın dalgın, yeni gelenleri gözlüyordu uzaktan. Niyazi:

— Bakmışın yetmiş yaşındaki gocabubamı da getürmüşler, dedi.

Recep Çavuş:

— Anan da yanında olacak ki, tadı çıksın işin! diye güldü.

— Ney istiyon anamdan sen de be?

— Anan gelür mü lan hiç? Yıkar ortalığı ha valla! Parçalar adamları şöyle...

Recep Çavuş, yanlışlıkla getirilen yaşlı adamla yaşlı kadının başında toplananlara:

— Teyatora mı oynuyo, arkadaşlar, çekilün başlarından şu fukaraların be! diye bağırdı oturduğu yerden.

Aldırmadı bile kimse. Öylece dikilmiş duruyorlardı. Kapıdan girince barakanın sağına düşen, kandillerin alaca bulaca aydınlattığı köşeden belli belirsiz iniltiler geliyordu. Bir ara:

— Ölüyo, ölüyo! diye bağırmağa başladı birisi.

Ayakta dikilenler o köşeye doğru koşuştular. Recep Çavuş'la Niyazi de kalktı ayağa. Samanların üstünde, avurtları birbirine geçmiş, durmadan inleyen, arada bir saçma sapan şeyler söyleyen bir işçi yatıyordu. Pek çoklarınınki gibi, onun da kömür karasıydı suratı. Adamın soluğu bir duruyor, bir çıkıyordu. Niyazi, önündekileri eliyle iterek hasta adamın yanına yaklaştı. Ateşine baktı, eğilip:

— Cayır cayır yanıyo bu be! Soba gibi olmuş gafası!

Kalın bir ses:

— Çoğumuzun olacağı bu işte! dedi. Dışarının onca soğuğunda, anadan doğma soyarlarsa böyle olur tabi... Bit ütüsü (*) çıkmış bi de! Onca ütüye atılıyo urbalarımız da, bitten arınabiliyo muyuz sanki? İş olsun... Milleti gebertecekler işte böyle...

Arkadan bir başka ses:

— Allah gurtarsın hepicüğümüzü, dedi. Ne deylim başka?

Niyazi'yle Recep Çavuş, Hasan'ın yanına yürüdüler. Hasan, kendini parçalarcasına kaşınıyordu. Görmedi bile babasıyla abisinin geldiğini. Recep Çavuş:

— Yazık değil mi lan bitlere, neyçün öldürüyosun suçsuz, günahsız hayvancukları? dedi. Cehenneme gidersin sonra...

Gevrek gevrek güldü. Hasan, elini koltuğunun altından çıkarıp sinirli bir tavırla ezdi avucundaki bitleri. Elinin içi kan oldu tüm:

(*) *Mükellefiyet yıllarında, işçilerde çok bit olduğundan tüm giysiler buharlı bir kazana atılırdı. İşçiler "ütü" takmıştı bunun adını.*

— Şuraya bakın hele!

Niyazi, şaşkın şaşkın, Hasan'ın kana bulanmış avucuna bakıyordu. Tasalı bir sesle:

— Seni bit basmış, lan Hasan, ölürsün anam avradım olsun ki! dedi.

Recep Çavuş:

— Kimde yok ki, onda olmayacak? diye mırıldandı. Bit dediğün yiğitte olurmuş hem... Öyle derdi bubam... Boş veeer... Canavar değil ye bizi yiyecek bu! Alt yanı iğne gözü gadar bi şey! Nah, şu gadarcuk...

Kapı büyük bir gürültüyle esnedi. Palabıyık bir maden başçavuşu, arkasında iki candarmayla girdi. Kapının kapanmasıyla açılması bir oldu. Bekçibaşı Veli Kavas'tı gelen yine. Maden başçavuşu:

— Şu ihtiyar garı gelsin de hele, görelim bakam, dedi.

Sağdan soldan ortaya gelenler oldu. Bekçibaşı:

— Gıpramasın kimse yerinden, gıprayan kamçıyı yer, ha valla! diye bağırdı.

Elinde uzun bir kamçı vardı. Gözlerini iri iri açmış, delirmişçesine bakıyordu herkese. Kadın, dayak yemekten korkan çocuklar gibi ürkek, çekingen, yanaştı başçavuşa.

— Sen misin yanlışlukla getirilen garı?

— Benim uşam... Muhtar dovuzu yazdumuş beni... Şu ahir vaktimde başıma gelenlere bak sen hele! Bunca erkeğin içinde ney işi var benim gibi garının?

Başçavuş gülümsedi:

— Erkek olmasan göndermezlerdi seni elbet! Erkeksin ki, alıp getirdiler buraya!

Kadın, maden başçavuşunun söylediklerini sahi sanmışcasına tasalı tasalı bakıp, birkaç boy yutkun-

du. Kedi yavrusunun sesini andıran bir sesle:

— Valla garıyım ben bircük uşam, hiç erkek olur muyum? diye inledi.

Kafasını eğmiş kendi çıplak ayaklarına bakıyordu. Dalmıştı gözleri. Başçavuşun sesiyle irkildi.

— Goca herif varmış bi de, o nerede?

Yaşlı adam, çabuk çabuk gelip, asker gibi hazırola geçti.

— Kaç yaşındasın, goca herif sen?

— Altmış beş, uşam!

— Neyçün getirdüler peki seni?

— Yanlışluk olmuş bi...

— Madene girmiycen demek şimdi sen?

— Çalışamam ki ben, uşam... Çok ihtiyarım... Girer girmez ölürüm hemen...

— Bi şeycük olmaz... Hafif işe verirüz seni... Nakliyata falan... Tumbada çalışursun...

— Nolu, etme, uşam! Çalışacağım gadar çalışmışım ben madenlerde zati... Köyüme yollat beni...

Başçavuş, candarmalara dönerek:

— Neyçün getirdünüz bu fukaraları be? dedi. Hadi herifin yaşını bilemediniz, garının garı olduğunu da mı anlayamadınız?

Candarmaların kısası, Maden Başçavuşuna ters ters bakıp:

— Al götür diyolar bize, biz de alıp götürüyoz, ne yapalım yani? diye söylendi.

Bu sıra, adamın biri, elinde sandalyeyle gelip, Maden Başçavuşuna bir şeyler söyledi.

— Tamam, tamam, başlayın... Hemen başlayın...

Maden Başçavuşu, yaşlı adamla yaşlı kadına:

— Çaycuma'yla telefonla konuşalım, gidersiniz yarın, dedi. Bu gecelik çekeceksiniz artuk. Olan olmuş bi kere.

(ALO? HA, SEN MİSİN? SESİN NE KADAR SOLGUN. SESİN NEDEN ÖYLE UZAK? DİNLE... YAĞAN KARIN SESİNİ DUYUYOR MUSUN? SANA SÖYLÜYORUM, DUYUYOR MUSUN? BİR ÇİÇEK VAR ODAMDA... SISKA BİR ŞEY... ALO, ALO?

— BUYUR?

— DUYUYOR MUSUN?

— NEYİ?

— YAĞAN KARIN SESİNİ

— KAR MI YAĞIYOR?

— YAĞIYOR... İNCE İNCE...

— DUYUYORUM.

BİR ÇİÇEK VAR ODAMDA. SISKA BİR ŞEY. BÜYÜYOR AMA. ONUN BÜYÜMESİNİ DUYUYOR MUSUN? GÜLME. ŞAKA DEĞİL. HER ŞEYİ DUYMANI İSTİYORUM ÇÜNKÜ. KUMANDAN?

— BUYUR.

— HER ŞEYİ DUYMANI İSTİYORUM ÇÜNKÜ.

— ANLAT... KONUŞ...

YAŞLI BİR KADIN GELDİ BUGÜN OCAĞA. SENİN ANAN, BENİM ANAM GİBİ. KORKU İÇİNDE, TAVŞAN GİBİ TİTREK. ONU NEDEN GÖNDERDİNİZ? ONU NEDEN GÖNDERDİNİZ? ONU NEDEN GÖNDERDİNİZ?

— ONUN AĞLAMASINI DUYUYOR MUSUN?

ALO, ALO? SESİN GELMİYOR. HA, NE DEDİN? ELİNDEN GELSE ÖLÜLERİ DE Mİ GÖNDERİRSİN MEZARDAN ÇIKARIP?., HAH, HA HA HAH... ALO, ALO?... DUYUYOR MUSUN?

— DUYUYORUM

— NEYİN SESİ BU?

— YAĞAN KARIN?

— HAYIR.

— BÜYÜYEN ÇİÇEĞİN?

— HAYIR.

— AĞLAYAN YAŞLI KADININ...

ALO, ALO? NEDEN GELMİYOR SESİN?)

Maden Başçavuşu, barınağı şöyle bir dolaşıp, çıktı. Elindeki kırbacı durmadan sallayan Veli Kavas, ortada, toprağın üstünde yanan ateşin yanına gelerek:

— Saat yedide yemekhanede yemek yemek isteyenler, saçlarını hemen sıfır numaraya vurdursunlar bakam, diye bağırdı. Saçlarını gazıtmıyana gırık ekmek yok! Ona göre... Sıraya girsin herkes.

Bir yığın işçi sıraya girdi. Ayakta zor duran hastalar bile kalkmış, sıraya girmeğe çalışıyorlardı. Niyazi:

— İyi ki gırpdırmışuz saçlarımızı köyde, dedi. Yanduyduk yoksa şap gibi... Veli Kavas tükürüğe boğar artuk milleti...

Berber, kalın tahtadan yapılmış kirli bir sandalyeyi ateşin hemen yanına koymuş, elinde makine, bekliyordu öyle. Candarmalar, ateşin üç beş metre gerisinde, yere oturmuşlar, kızgın kızgın bir şeyler söylüyorlardı birbirlerine. Bekçibaşı, barınağı baştan aşağı dolaşıp, saçı olup ta sıraya girmeyen dört kişiyi tekmeyle soktu sıraya, Bunlardan biri:

— Daha on beş gün olmadı saçlarımı kırptıralı! diye bağırıyordu. Durmadan saç mı kırptıracaz?

Veli Kavas, kendine karşı gelene, kırbacı şakk diye indirip:

— Bit içinde yüzüyosun emme, boklu laz! dedi.

— Sabun, su verin de yıkanalim, da... Biz de midur gabahat sanki?

Candarmalar, aralarındaki tartışmayı kesip, Bekçibaşına karşı gelen işçiye:

— Sus lan, deyyus! diye bağırdılar.

İşçi kafasını iki yana sallayarak kendi kendine söylendi bir süre. Hasan:

— Belalı herüftür bu laz, dedi.

— Belli... İyi ediyo emme... De mi, lan Hasan?

— Veli Kavas bunu bırakur mu onun yanına emme?.. Benim bildiğim bırakmaz...

— Ne eder ki? Canını alacak değil ya...

— Alur valla... Öyle bir heriftür o!

Berberin hemen yanında duruyordu Veli Kavas. Saçını kestirme sırası gelenler, önce onun önüne gidiyor, hazrola geçiyordu. Bekçibaşı kurumlu kurumlu kamçısını şaklatıyor, önünde put gibi duran her işçiye, aynı şeyleri söylüyordu hep:

— Bu devletin, hökümatın, başka işi yok ta, senin saçınla mı uğraşacak lan, hergele herif? Aç ağzını...

İşçi, ağzını açar açmaz, Veli Kavas, tuu deyip tükürüyordu içine. Bazı işçiler, öylesine alışmıştı ki, Bekçibaşı «Aç ağzını!» demeden açıveriyorlardı ağızlarını. O zaman ifrit oluyordu Bekçibaşı:

— Aç dedim mi ben sana be? Gapa ağzını... Şimdi aç... Tuuu...

İşçi hemen önüne eğilip, tükürüyor, sonra berber sandalyesine oturuyordu. Berber, kör bir makineyle odun rendeler gibi kırpıyordu önüne oturanın saçlarını. İki dakka sürmüyordu bile. Recep Çavuş, Veli Kavas'ın önüne gelen çocuk yaşta bir işçiyi göstererek:

— Şuna bakın hele, uşak daha... Yeni girecek ocağa besbelli, dedi.

Veli Kavas, önündeki çocuğun koluna kırbaçla vurdu bi kaç kez:

— Yanaş, yanaş eççük! Uzak durma öyle!

Çocuk yanaştı.

— Aç ağzını!

Genç işçi belli belirsiz açtı ağzını.

— Aç deyom sana lan! Adamakıllı aç!

Hasan:

— Gızdumağa gelmez bu deyyusu, her bir şey yapar insana, diye mırıldandı.

— Canavar kesilmiş, deyyus!

Çocuk yaştaki işçi, ağzını daha çok açmıyor, öylece duruyordu aptal aptal. Bekçibaşı çok öfkelenmişti. Birden fırlayıp, çocuğun ağzını iki eliyle kanırdı, genizinden hakk diye getirdiği koca bir balgamı tükürdü içine. Çocuk çömelip, kustu. Veli Kavas:

— Emme de kibarmış, hasbam! diye güldü.

Sıra az önce Veli Kavas'la tartışan Laz'a gelmişti.

— Aç ağzını!

Laz dimdik duruyor, yiyecek gibi bakıyordu Bekçibaşına.

— Aç deyom sana... Açmazsan bilirüm açturmasını ben... Hadi, aç...

Recep Çavuş, başının altına koca bir tuğla yerleştirip, ağzına da yumruk kadar mısır ekmeğini soktuktan sonra:

— Ulan, iyi ki köyde kazutmuşuz kelleleri, Niyazi! dedi.

— İyi ki buba... İyi ki... Essahtan deli bu herif... Zırdeli. Hadi herkesin gafasını gazıtıyorsun, bi de ağızlara tükürmek ne oluyo bi canım?

Hasan, kafasını yere eğip, burnunu uzun uzun boşalttı:

— Tımarhanede yatmış deyolar bu Veli Kavas için...

Recep Çavuş, sesini iyice yavaşlatarak:

— Yok be... Mahsus ediyo, dedi. Eziyet olsun deyi millete... Kendinden gorksun herkes deyi... Deli meli değil...

Laz işçi öylece duruyor, ağzını açmıyordu. Veli Kavas, gözdağı veren usul bir sesle:

— Aksilik etme de aç ağzını işte, dedi. Nasıl olsa açacak değil misin? Ezdürme kendini... Gırbaçlatma...

— Ha benu çitur çltur kesersun, tüküremezsun ama ağzima. Saç kestirmamanın cezası ağuza tükürülmek midur peki?

— Aç deyom sana lan! Gızduma beni... Daha şimdiya kadar ağzını açmamazlık etmedi garşımda kimse benim... Tanımıyon galiba sen beni? Bekçibaşı Veli Kavas'ı tanımıyon sen herhal...

— Ha ben ölürim burda, açmam ağzumi... Allah bile açduramaz bana ağzumî... Gıvırcık (*) değilim ben...

Veli Kavas, kırbacı havaya kaldırmış, öne doğru bir adım atmıştı ki, laz işçi kaşla göz arasında kaptı kırbacı. Bekçibaşı çılgına döndü sinirinden. Sille tokat girişti işçiye. Candarmalar ayağa kalkmış, ayırmağa çalışıyorlardı. Barınağın içindekiler korkulu gözlerle olanları izliyor, soluk almağa bile korkuyorlardı sanki. Bekçibaşı basbas bağırıyor, pat küt indiriyordu Laz'a. Bir ara Laz da vurdu. Tam suratına indi Veli Kavas'ın yumruk. Eliyle yüzünü tutu-

---

(*) Laz işçiler, Zonguldak'lı işçilere saf, uysal, sesi soluğu çıkmaz anlamında "kıvırcık" derler.

yordu. Bir iki saniye kaldı öyle. Sonra kafasını kaldırıp, candarmalara:

— Alın götürün bunu, tıkın eski helaya! dedi. Devlete, hökümata garşu gelmenin nolduğunu görecek birazdan o! Bana daha tek Allah gulu el galdurmamuştur şimdiye...

Candarmalardan biri, Bekçibaşıyla kavga eden işçiyi, dipçikle sırtına vura vura çıkardı dışarı. İşçi çıkarken:

— Esur miyuz, lan biz? Esur bile olsak yapılır mu bu? diye bağırıyordu.

Veli Kavas'a bir durgunluk gelmiş, konuşmuyordu hiç. Berberin çevresinde dalgın dalgın dolaşıyor, sayıklar gibi:

— Kestiğin saçları ataşa at lan, gebersin bitler! diyordu.

Ne yapacağını, ne diyeceğini bilmez bir hali vardı. Yenememişti hırsını. Saçlarını kestirenlerle ilgisi yoktu hiç.

İşçilerin burunlarından tutup, ağızlarına tükürmeyi bırakmıştı artık. Bir ara, barınaktan çıktıysa da, az sonra yine girdi. Berberin yanına gelerek:

— Argadaşlar! deyip durdu.

Kafasını eğmiş, yere bakıyordu. Bir süre kaldı öyle. Sonunda:

— Dinleyin hele beni! diye bağırdı.

Elini havaya kaldırmış, kırbacı gösteriyordu:

— Bu gırbacı benim elimden alan, bana yumruk sallayan adam yaşayamaz burda! Zinhar yaşayamaz! Hökümata, devlete garşı gelmenin cezası böyüktür çok...

Recep Çavuş, başının altındaki tuğlayı biraz daha duvara doğru iterek:

— Yaşa lan, lazoğlu, dedi. Hiç birimüzün yapa-

madığını sen yaptın... Ağıza tükürmek te ne oluyo bilader? Nerde görülmüş bu?

Niyazi:

— Lazlar bize gıvırcuk diyolar ya, haklılar lan buba! dedi. Hangimiz edebilürdü şunu şimdi? Doğru gonuş!

Hasan, yarı daldığı uykudan uyanarak:

— O bok dolu helada sabahlayacak emme! dedi. Dimdik ayakta hemde... Sonra da yer misin, yemez misin?

— İşine de son verürler belki...

Recep Çavuş'un yüzü gülücüklerle doldu:

— Nolusa olsun be! Elbet o da düşünmüştür sonunun ne olacağını... Bizim gibi pusup galacağına, çakıvardı işte yumruğu!

— Yavaş gonuş sen de hele be! Duyar muyar da okur canımıza valla! Deli boğalar gibi gızgın zati...

Az önce bir işçinin, «ölüyo, ölüyo» diye bağırdığı köşede, birtakım kaynaşmalar oldu yine. Aynı işçi ayağa kalkmış:

— Burdaki herifcük ölüverdi argadaşlar! diye bağırıyordu korkulu bir sesle. Gelin de galdıralum, eletelim dışarı...

Bekçibaşı uykudan uyanmıştı sanki:

— Öldü mü? Kim öldü, lan?

— Çoktandır hasta bir herifcük vardı burda... Ölüverdi şimdi...

Bekçibaşı, samanların, kirli bezlerin içinde yatan ölüye yaklaştı. Recep Çavuş da ayağa kalkmış:

— Siz galkmayın yerinizden, ben bakam hele, diyordu iki oğluna.

Kilim gibi bir şeyin üstüne yatırılmıştı ölü. Dört işçi, kilimin dört ucundan tutmuş, sedye taşır gibi taşıyorlardı. Bekçibaşı, ölüyü götürenlere:

— İdareye haber verin önce, dedi, Gayıttan düşülsün... Gayıttan düşürtmeden gömmeyin sakın!

Kırbacı çizmelerinde şaklatarak bağırdı sonra:

— Daha var mı böyle ölecek hasta? Ağır hasta var mı?

Üç dört yerden:

— Vaa, vaa! sesleri geldi.

Recep Çavuş yerine otururken:

— Soruyo bi de ölecek hasta va mı? diye söylendi. Yoo, olmayacaktı bi de... Sanki bi şey yapacakmış gibi... Hastaneye yatıracakmış gibi sanki... Deyyus oğlu deyyus!

Hasan:

— Hasta olan sürüyle, dedi. Biz de olmasak bari...

— Allaha galmış bizim işimiz... Elin garibi öldü gitti işte... Gaz çukuru, atıvar içine... Bunun anası, bubası, garısı, çoluğu çocuğu var mı, yok mu diye düşünen kim? Ne desen, ne söylesen harp var, gavur gapılarımıza dayandı, deyolar... Harba girsek bundan daha çok mu eziyet çekecez sanki? Keşke harba soksalar bizi! Razıyım valla ben!

— Usul gonuş buba be! Duyacak şu herif!

Bekçibaşı, tam kapıdan çıkmak üzereyken birden geri dönüp. yanlışlıkla «mükelleflikleri çıkan» yaşlı köylülere doğru yürüdü:

— Sizin gafaları gazıtmayacak mıydık peki? Neyçün oturuyorsunuz öyle mamur efendiler gibi gırıta gırıta?

Hidayet bacı:

— Garıyım ben uşam, gazıtma benimkini! diye yalvardı. Sen bilüsün! Gidecez nasıl olsa biz...

Bekçibaşı, üstü başı perişan, çıplak ayakları çamur içindeki kadına keyfinden ölecekmiş gibi bakı-

yordu. Az önceki sinirli tavırlarından eser kalmamıştı pek. Gözlerini Selman emmiye dikerek:

— Ya sen, goca herif? Sen de mi gazıtmaycan kelleyi? dedi.

Selman emmi, Bekçibaşına kaçamak kaçamak bakıyor, göz göze gelmekten korkuyordu adeta.

— İstersen gazıtam, uşam! dedi. Nolacak sanki? Gafam kopmaz ya!

Veli Kavas, deli deli güldü. Sandalyeyi alıp, çıkmak üzere olan berbere:

— Gazıt şu ehtiyarların gafalarını da, dedi. Emir böyle çünkü... Devlet, hökümat böyle emrediyo... Bitten arınmak için gafalar sıfır numaraya vurulacak diye emir var... Emre, ganunlara uymak gerek...

Hidayet bacı, kedi önündeki bir fare gibi korkak, ezikpörçük bir tavırla sandalyeye otururken, aptal aptal gülümsüyor, çevresini saran işçilere bakıyordu. Bazıları ölecekti gülmekten. Veli Kavas:

— Yerinize oturun, lan hergeleler! diye bağırdı. Ne var bunda gülecek? Madem ki hökümat emri bu, garı erkek ayırdedilmez artuk... Geçin deyom yerinize...

Niyazi, sırtına çuvala benzeyen bir örtü atarak:

— Essahtan deli bu herif! diye mırıldandı. Deli, zırdeli değilse eğer, anam avradım olsun! Şu garıcuğun haline bak sen! Hayvana bile yapılmaz bunca işkence be! Hem yanlışlukla al madene götür, hem gafasını gazıt...

Recep Çavuş, derin derin göğüs geçirdi:

— İnsanoğlu demirden daha dayanuklu... Gökten ne yağmış ta, toprak emmemiş?

Hasan, konuşmuyor, kaşınıyordu habire. Barınakta olanlarla ilgisi yok gibiydi hiç. Niyazi'yle Recep Çavuş yaşlı kadının başına bakıp bakıp gülüyorlar-

dı. Hidayet bacı sandalyeden kalkarken, Beçibaşı koca bir kahkaha attı:

— Artuk ocağa girebilirsin, goca garı... Erkek gibi oldun tıpkı...

Ölecekti gülmekten. Kasıklarını tutuyordu. Gülmesini birden kesip:

— Bana garşı gelenin hali bitüktür argadaşlar! diye bağırdı. O boklu lazın anasından emdiğünü fitil fitil burnundan getirmezsem, bana da hökümat adamı demesinler!

Hidayet bacının az önceki ürkek hali kalmamış gibiydi üstünde. Bekçibaşına acıklı acıklı bakarak:

— Senin de benim gibi ehtiyar bi anan yok mu, uşam? diye sordu. Yapılur mu bu benim gibi yaşlı bi garıya?

Veli Kavas demedi bir şey. Başı kazınan Selman emmiye bakıyordu. Duymamıştı sanki. Gözleri boş boştu. Nice sonra, kendi kendine konuşur gibi:

— Burda yapılan her bi iş hökümat emridir, diye mırıldandı.

Hidayet bacı, yerine otururken, küçük çocuklar gibi içini çeke çeke ağlıyor, elleriyle başını tutuyordu,

— Hem yarın köyüne gidecen diyolar, hem gafamızı gazıtıyorlar... Allahınızdan bulun inşallah!..

*
* *

ARASÖZ

I

Işıl ışıl, kapkara otomobilinden inen «Paşa»nın, elini, üç adam öptü sırayla. «Paşa», elini öpenlere bakmadı bile. Baksa, saygınlığından, onurundan bir şeyler yitirecekti sanki. Gözleri bir noktadaydı hep. Uzaklarda, belli belirsiz bir yerlere bakıyordu. Çıt yoktu ortalıkta. Hava, acı acı kömür ve zulum kokuyordu. «Paşa», karşısında kemik gibi duran adama:

— Bunlar mı? dedi.

— Bunlar, Paşam!

Oldum olasıya ordu birliklerini denetlemeye alışık «Paşa», düzlüğün dört bir çevresinde dizi dizi duran işçilere, pantalonuna sıçramış çamurlara bakar gibi bakıyordu küçücük gözleriyle. Bakıyordu ya, kişiliğinden bir şeyler yitiriyordu sanki o an. Ürperdi. Otomobilini durdurmamalıydı burda. Dosdoğru ocağa girmeli, içeriye şöyle bir göz atıp, çıkmalıydı sonra. Ama olan olmuştu artık. Ok yaydan fırlamıştı. Bu özveriye katlanacaktı. İşçiler yırtık pırtık giysileri içinde, gökten yeni inmiş bir Tanrıya bakar gibi bakıyorlardı «Paşa»ya. Ne inanılmaz, ne büyük olaydı bu böyle! Herkese nasip olamazdı bu kadarı! «Pa-

şa»yı görüyorlardı. «Paşa'yı görmek», yıllar yılı unutulmayacak bir şeydi. Onu gören işçilerden her biri, her gördüğüne, «Paşa'yı gördüm ben» diyebilecek, böbürlenebilecekti. Çatlıyacaktı karşısındaki kıskançlığından. «Paşa» yürüdü. Arkasındakiler de yürüdü. «Paşa», ayakları çıplak bir işçinin önünde durdu. Oğlunun yüzüne benziyordu işçinin yüzü. Benzemek bu kadar olurdu hakçası. Tıpkısıydı. İşçi tirtir titriyordu. «Paşa» üç şeye bayılırdı hayatta: Kendi çocuklarına, satrançа, «halkçı» görünmeğe... O an, daha da «halkçı» kesildi nedense. İşçinin kömür tozundan kararmış, ince, titrek yüzünü eliyle okşadı. Kesmek için beslediği bir kuzuyu sevlyordu sanki. Masallardaki prensler kadar güzel, bir akrep kadar çirkindi «Paşa».

İşçi bayıldı. Bayılmakta haklıydı tabi. Böyle bir şey kimin başına gelse, yüreği dayanmaz, bayılırdı. «Paşa»nın ışıl ışıl parlayan çizmesi, gözlerini yeşil bir şimşekle doldurmuştu İşçinin.«Paşa»nın elindeki gümüş asâ, yüreğinin içinde bir burgu gibi dönmüş, dönmüştü. Birden gözleri kararan işçi, «Paşa»nın üstüne yıkılmıştı ağaç gibi. (Ne büyük küstahlıktı ama bu!) «Paşa» yana kaçmasaydı, işçiyle birlikte yuvarlanabilirdi yere. Ölü gibi gülümseyen bir Adam, bayılmış işçinin yüzüne ardarda iki tokat aşkettikten sonra:

— Bir şey oldu mu, sayın Paşam? diye sordu.

«Paşa»nın arkasında, diklemesine konmuş tabutlar gibi duran adamlar telaşlanmış, ne yapacaklarını, ne söyliyeceklerini bilemez olmuşlardı. Felaketlerin en büyüğüydü bu. Bir işçi bayılıyor, üstelik «Paşa»nın üstüne yıkılıyordu. Akıl havsala alacak şey değildi doğrusu. İşçi yere düşerken, «Paşa»nın yakasına yapışmıştı işgüdüsel bir davranışla. «Paşa»ya, «Bir şey oldu

mu, sayın Paşam?» diye soran Adam, tabancasını çekip vurabiiirdi bu işçiyi o an. Lamı cimi yok, vurabilirdi. «Paşa», koskoca bir tarihten yığın yığın madalya ve mal mülkle geliyordu salına salına Zaferler kazanmıştı. Satrançа olan sevgisi, savaşa olan sevgisindendi zati. Tek başına destanlar yazmıştı düşman karşısında. Şehit düşmüş yüzbinlerce askerin kanı, onun damarlarından akmıştı toprağa. Şehit düşmüş yüzbinlerce askerin yüreği onun yüreğinde durmuştu tıpp diye. «Paşa»nın yüreği bu yüzden nasırlaşmıştı işte biraz.

— Saralı mı bu «amele»? dedi.

— Saralı, Paşam!

— Saralı da olsa çalışacak.

— Elbette, Paşam. Sağol Paşam. Bir yerinize bir şey olmadı ya?

«Paşa», tarihten geliyordu uygun adım. Yerde çırpınan saralı işçi gibi, hayvanların da yattığı yoksul bir köy evinden çıkmamıştı. Yüzbinlerce insan, düşman karşısında ölmüş, zaferi kazanan «Paşa» olmuştu tek başına. İşin püf noktası burdaydı. Tarih, «Paşa»yı tanıyor, ona kredi açıyordu yalnız. Savaşta ölenlerin adları, yaşları. yüzleri, geçmişleri, hiç bir şeyleri, hiç bir şeyleri yoktu. Yokluk ve hiçlik olmuşlardı baştan aşağı. Onlar bir sinema bileti gibi zımbalanmış, sonra da fırlatıp atılmışlardı. Geride bıraktıkları, aç açık kalacaktı tabi. Yurdu kurtarmak kolay değildi öyle! Acılara sıkıntılara katlanmadan, yurt dediğin nasıl kurtulurdu düşman elinden? Yüzbinler ölecek, sonra üç beş kişi, bu yüz binlerce ölünün oluşturduğu ölü dağının doruğuna tırmanacak, şanlı şerefli bir bayrak dikecekti oraya alkışianmak için. Oyunun kuralı buydu. Hep buydu kural.

«Paşa», tarihten geliyordu gıcırdayan çizmeleriyle. Tarih onu çok seviyor, o da Tarihi çok seviyordu. Kumrular gibi sevişiyorlardı yani. Tarih, yerde çırpınan saralı işçiyi yazmayacaktı hiç bir zaman. Ama «Paşa»nın kömür ocaklarını denetlemeye geldiğini yazacaktı. Günü gününe hem. Şu Tarih dedikleri, çok şekir şeydi doğrusu!

Tarih, gerçekten çok şekerdi! Tarih, «Paşa»nın kömür ocaklarına geldiğini elbet yazacaktı günü gününe, ama başka şeyleri de yazacaktı. Bu başka şeyler nelerdi? Neler olabilirdi? «Paşa», bunları hiç düşünmek istemiyor, düşündükçe içi titriyordu.

«Paşa», Tarihten geliyordu bıyıklarını burarak. Aç kalmadan, horlanmadan, saraya tutulmadan, yere düşmeden... «Paşa» büyüktü. «Paşa» görkemliydi. «Paşa», Tarihi o kadar seviyordu ki, Tarih'in her türlü ıvır zıvırla uğraşıp, kendini boşu boşuna tüketmesine üzülüyordu. Yurt toprakları düşman elinden alınmış, düşman bit kırılır gibi kırılmış, yok edilmişti tüm. Elbet yazmalıydı bunları Tarih. Uzun uzun yazmalıydı hem. Ama daha sonra olan bazı şeyleri yazmamalıydı. Gerek yoktu hiç birine. Ufak, incir çekirdeğini doldurmayan şeylerdi bunlar. Sözgelimi, düşmandan arınmış yurt topraklarını yangından mal kaçırır gibi kapışıyordu bazıları. Cumhuriyetçilik, halkçılık gereği, kapanın elinde kalıyordu her şey. Oğullarını düşman önüne tavuklara yem atar gibi atmış olanlar, yine Cumhuriyetçilik, Halkçılık gereği aç ve topraksızdılar. İşte bunları yazmamalıydı Tarih. Çünkü hep böyle olmuş, hep böyle olacaktı «Paşa»ya göre. Ne vardı yadırganacak bunda? «Paşa», Tarih'i azarladı bir gün. «Sakın, ha» dedi, «Sakın, ha, yazma bunları. Çok kızarım yoksa!» Tarih yazmadı ve bir şey demedi, ama sinsi sinsi gülümsedi. «Paşa», arkasındaki Adama:

— Kaldırt bu «ameleyi» burdan! dedi.
— Emret, Paşam!

«Paşa», yalnızca satrançı, kendi çocuklarını, halkçı görünmeyi değil, cins köpekleri de çok severdi.

İşçi, ıslanmış bir çimento torbası gibi kaskatı kesilmişti. Ağzının üstü köpük köpüktü. İnliyor, yürek ürpertici sesler çıkarıyordu durmadan. İşemişti. Sabahleyin içtiği yağsız mısır unu çorbasının rengini almıştı yüzü. Ama nolursa olsun, mutlu olmak zorundaydı yine de. Övünmeliydi hatta. Durumundan hiç yakınmamalı, şükretmeliydi hep. Ne de olsa, Cumhuriyetle yönetilen bir ülkede yaşıyordu. Az şey miydi bu? Küçümsenebilir miydi?

İşçi, küçük çocuklar gibi işemişti. Sara işetirdi çünkü. Korkunç bir hastalıktı. «Paşa»dan da korkunçtu. Hastalanacağını önceden anlayıp, çırpınmak için yer arayan işçi, gafil avlanmıştı bu kez. Anlayamamıştı hastalanacağını nedense. İlk oluyordu böylesi. «Paşa»nın midesini bulandırmamak için, ötelerde bir çalılığın dibine attılar onu. Uçmasını öğrenememiş küçük bir kuş gibi, çırpındı durdu.

«Paşa» o kadar insancıl, o kadar «demokrat» bir insandı ki, düşerken can havliyle yakasına yapışan işçiye kızmamıştı bile. Saralı işçiyi tokatlıyan adama şöyle yan yan bakmış, neden tokatladın der gibi bir tavır takınmıştı üstelik. Hava soğuktu. Paşa'nın kurşun işlemez gibi görünen kara, kalın paltosu işçilerin yarı çıplaklığıyla alay ediyordu basbayağı. İşçilerden bazıları, yalınayak oluşlarından, yırtık pırtık giysilerinden utanıyor gibiydiler. Ama «Paşa» bir onların, bir kendinin üstündekilere bakıp, utanmıyordu hiç. Utanmasını bilmezdi çünkü. Alışmamıştı. Bir yol olsun bile utan-

mamıştı ömründe. Utanmak, güçsüzlük demekti ne de olsa.

Saralı işçi, başını kaldırıp, göğe baktı. Isırmak istedi bulutları. Yemek, yutmak istedi. Karnı çok açtı. Eline geçen her şeyi yiyebilirdi o an. Parmaklarının arasına sıkışmış yeşil bir ota küçük bir çocuk gibi gülümsedi incecik.

*
**

Niyazi, ayağının dibinde oturan aptal bakışlı, iri köpeğin kulağını mıncıklıyordu durmadan:

— Senin yerinde ah ben olsaydım keşke! Allah beni de köpek yaratsaydı senin gibi! Ne candarma gorkun var, ne maden derdin... Gocaman?... Lan Gocaman? Gel, ben sen olam, sen de ben...

Niyazi kendi söylediklerine gülüp, bahçenin kapısından çıkan anasına baktı uzun uzun.

— Ana!

Ana, ses vermedi.

— Ana deyom! Nereye?

— Cehenneme!

Niyazi, utanmışcasına başını öne eğdi, derin derin göğüs geçirdi:

— Bubam gurtuldu, dediğüme gızdı besbelli...

Niyazi:

— Rüzgar biraz dindi galiba? dedi.

Recep Çavuş sık sık baktığı saatine bir daha baktı. Hasan:

— Saat gaç, buba? diye sordu.

— Sekizl beş geçiyo...

Niyazi, sorusuna karşılık arayan bir tavırla:

— Hava eccük yumuşadı belli ki, diye mırıldandı.

Bu sıra, işçilerin «katip» dediği, kısa boylu, cin gibi biri girdi kapıdan:

— Bit ütüsü var, herkes ütünün önüne gelsin, dedi. Yüz boy söyledük ya bi da söylüyom, urbaları ütüden geçmeyen yemekhaneye alınmayacak... Ona göre işte... Dendüğüne göre, para da dağıtılacakmış bu gece yemekhanede!

Recep Çavuş:

— Yaşadın, lan Hasan! diye söylendi.

Hasan büyük bir inançla:

— Guruş alamam ben, dedi. Üç beş kişiye göstermelik verirler, bize de aval aval bakmak galur...

— Alursun belki, lan! Belli olur mu hiç? Bozma galbini hele...

— Bok alırum!

Niyazi, yavaş yavaş doğrulup, barınağın dört bir yanına göz gezdirdi. Çok hasta olanların dışında, hemen herkes çıkmaya hazırlanıyordu. Recep Çavuş:

— Biz ütüye gitmeylim isterseniz uşaklar! dedi. Nasıl olsa yiyeceğimiz bir şeyler var işte! İdare ederiz bi iki... Şu soğukta, anadan doğma soyunup ta ütü kuyruğuna girilir mi hiç?

Hasan:

— Gidecem ben, dedi.

Niyazi, burnundan burnundan soluyordu:

— Tayını satıp damgacıya (*) yirmi beş kuruşu verdin mi, bu iş tamam olur ya, tayın da dağıtılmadı kİ hâlâ bilader!

(*) *Bit ütüsünden geçti diye işçilerin eline, koluna, dahası, alnına damga vuran kişi.*

Recep Çavuş, bağdaş kurmuş, sağına soluna bakıyordu. Ayağa kalktı birden:

— Gidelim mi diyonuz yani şimdi siz?

Hasan:

— Beni bit sardı tüm, gidecem nolusa olsun! diye söylendi.

— Ütüye girince ölüyo mu sanki bitler? Bayılıyorlar eççük, o gadar...

— Nolusa olsun, gidecem ben... Üryamda bile gidişiyom habire... Durmadan bitlerle uğraşıyom...

Recep Çavuş, elini alnına koyup uzun uzun düşündükten sonra:

— Hadi gidelim bari biz de! dedi Niyazi'ye. Tayın aluruz hiç olmazsa!

Rüzgar durmuş, ince ince kar atıştırmaya başlamıştı. Üç barınaktan çıkan yüzlerce işçi, tütsü kazanının bulunduğu tek katlı tuğla yapının önünde kuyruğa girmişlerdi. Ellerinde giysileri, anadan doğmaydılar hepsi. Kuyruk çok çabuk ilerlediğinden, ellerindekini bir süre için olsun, üstlerine atmaya fırsat bulamıyordu hiçbiri. Dört candarma, omuzlarında tüfekleri, durmadan geziniyorlar, pat küt ayaklarını vuruyorlardı yere. Giysilerini kazanın önündeki görevliye veren her işçi, kara bir damga yiyor, sonra da tütsünün bitmesini bekliyordu karın altında. «Görevli» elinde her an hazır tuttuğu damgayı işçinin neresine olursa olsun yapıştırıyor, «yürrüüü!» diye bağırıyordu. Vurulan damga bazan alna, bazan surata bazan da kola rasgeliyordu. Damgacı, kendi kendine söylenen, terslik yapan işçilerin ta karnına basıyordu damgayı. Giysilerini kazanın önüne bırakanların bazıları, durup durup sıçrıyor,

ellerini, bacaklarını sallıyor, vücutlarını oğuşturuyor, bazıları da koyunlar gibi birbirlerine sokulup, soluklarıyla ısınmaya çalışıyorlardı. Kimsenin önünü kapadığı yoktu eliyle. Dişleri birbirine vuran Niyazi:

— Anacuğum, anacuğum, ölecem ben, diye inliyordu. Ney biçim azap bu?

Bu ara korkunç bir ses geldi defnelerin ardından. Hasan hemen:

— Laz'ı dövüyorlar, dedi.

(DAYAKLA BÜYÜDÜM BEN. SUYLA, EKMEKLE, HAVAYLA DEĞİL, DAYAKLA. KÜÇÜKKEN BENİ DÖVERDİ EVDE HERKES. BİR KIYI KASABASI KARADENİZ'DE. DENİZ KAPIMIZIN ÖNÜNDEYDİ HEMEN. MASMAVİ. MASMAVİ BİR KÖPEK GİBİYDİ DENİZ EVİMİZİN ÖNÜNDE. AYRILMAZDI HİÇ. BAZAN İNLER, BAZAN HAVLARDI.

ALTI ADAM SALDIRDI ÜSTÜME. SOPALARLA. RASGELE VURUYORLARDI. DÜŞTÜM. GECEYDİ.

AĞAÇ NASIL DEVRİLİR, ÖYLE DEVRİLDİM TOPRAĞA. TOPRAK BANA, «SEN BENDENSİN» DEDİ. ŞAŞIRDIM. TOPRAK KONUŞUR MU, DEDİM KENDİ KENDİME. NE DEMEKTİ BU, ANLAYAMAMIŞTIM. «YANİ?» DEDİM. TOPRAK YİNE KONUŞTU; «ANLARSIN BANA GELİNCE, BİR GÜN!»

KANIM BİTİYORDU İÇİMDE. BENİ DÖVENLER GİTMİŞTİ. KALKMAK İÇİN YILDIZLARDAN BAŞKA TUTUNACAK YOKTU BAŞIMIN ÜSTÜNDE. UZATTIM KOLUMU. DOĞRULDUM.

— KİMSİN SEN?

ÖPTÜ İKİ YANAKLARIMDAN. AĞLIYORDU.

— KİMSİN SEN?

— SUS.

SUSTUM. YAŞLI BİR İŞÇİYDİ BENİ YERDEN KALDIRAN. AĞLIYORDU.

— AĞLAMA, DEDİM. DAYAĞI BEN YEDİM, SEN AĞLIYORSUN.

— SENİN GİBİLER DE OLMASA ÇEKİLMEZ ŞU KAHBE DÜNYA BE, DEDİ.

SIRTIYLA GÖTÜRDÜ BENİ ÇALILARIN İÇİNE. YARALARIMI ÖPTÜ BİR BİR, YARALARIMI SARDI. ŞAŞIRDIM. İLK KEZ OLUYORDU BÖYLE BİR ŞEY. İLK KEZ BİRİ BENİ ÖPÜYOR, İLK KEZ BİRİ AĞLIYORDU BENİM İÇİN. DOĞDUM DOĞALI SAÇLARIMI BİLE OKŞAYAN ÇIKMAMIŞTI DAHA. NE ANAM, NE BABAM.

DAYANAMADIM, BEN DE AĞLADIM ÇOCUKLAR GİBİ. YAŞAMAK BU MUYDU? SAÇLARIMIZIN OKŞANMASI MIYDI BİRAZ?)

Kulak kesilmişti herkes. Candarmalar bile durmuşlar, ötelere ötelere bakıyorlardı. Recep Çavuş, çömeldiği yerde işemeğe başladı. Ellerini sidiğe tutuyor, «Oh, oh, sıcacık valla» diyordu. Laz işçinin bağırtıları artmıştı iyice. Hasan, yine:

— Lazı dövüyorlar! dedi.

— Ölecem ben, dedi Niyazi. Allaha ne ettük bunca, bilmem ki? Ney istiyo bizden bu gadar?

İşçilerden biri, koca bir kütük gibi düştü yere. Kimse varmadı yanına. Herkes kendi derdine düşmüş gibiydi. Bıyıklı, uzun boylu işçi yerde boylu boyunca yatıyor, kasılmış kollarını, bacaklarını belli belirsiz oynatıyordu. Candarmalardan biri, başına dikilmiş:

— Galk lan, galk... Bırak numarayı şimdi, diye bağırıyordu.

İncecik bir işçi, elindeki çuval parçasını, yerde kasılmış yatan, tuhaf sesler çıkaran adamın üstüne atarak:

— Sarası vardır bunun, dedi candarmaya. Köylüm benim... Aynı köydenüz ikimiz...

Laz işçi bağırıyordu hâlâ. Recep Çavuş:

— Çüküm nerde lan benim? diye sordu.

Niyazi güldü:

— İçine gaçmuştur soğuktan!

— Anam avradım olsun ki, yok!

Üçü de gülmeğe başladılar. Recep Çavuş zor konuşuyordu titremekten.

— Şu insanoğluna hayret valla be, dedi. Şöyle şu durumlarda bile gülebiliyoruz yani, bravo bize...

Saralı işçi ince ince sesler çıkarmağa başlamıştı. Kafasını sağa sola çeviriyor, hafif hafif doğrulup, sonra bırakıveriyordu kendini yere. Laz işçinin sesi boğuk boğuk geliyordu artık. «Katip»:

— Herkes urbalarını alsın! diye bağırdı.

Yüzlerce işçi, tütsülenmiş giysilerin üstüne kudurmuşcasına atıldılar. Ana-baba günüydü ortalık. Herkes elindekini birbirine gösteriyor, ama hiç biri kendininkini bulamıyordu. Kaç işçi, benimki, seninki diye kavgaya tutuşmuştu. Bazıları eline geçirdiğini üşümemek için hemen sırtına geçirip, yemekhanenin yolunu tutuyordu. Yemekhanenin kapısındaki bekçi, bit damgası vurulmuş mu vurulmamış mı diye gelen işçiyi inceliyor, içeri öyle alıyordu. Elinde yağlı bir üstüpü vardı. Damgayı silmeden koyvermiyordu kimseyi. Siliyor, siliyor, hiç bir iz kalmayınca:

— Tamam, geç! diyordu.

Recep Çavuş'la iki oğlu damgalarını gösterip, içeri geçmişler, taburelere oturmuşlardı bile. Niyazi:

— Benim damgayı iyice silemedi, şuraya bakın hele, dedi. Yarın girmem ütüye ben! Bunu gösteririm.

Recep Çavuş, bir yerine dayanılmaz bir sancı saplanmış gibi:

— Bizim torbaların içindekilerinü alurlarsa, yanduk Alahıma, dedi.

— Tenbih ettim ordaki hasta herife ben! dedi Niyazi. Kapıda Candarma var hem... Bu gadar da eşkiya mı kesilmiş millet be?

— Kesilmediydi yok! Başka şeydi!

Üçü de birbirlerine bakıp gülmeğe başladılar. Üstlerindekiler başkalarınındı hep. Yanlarına dört işçi daha geldi. Birinin gözleri kan çanağı gibiydi. Durmadan ofluyor, pofluyor, kendi kendine bir şeyler söylüyordu. Bir ara, ayağa kalkıp:

— Ya sabır Allah! diye bağırdı.

Yanındakilerden biri:

— Hele sakin ol Fahri, sakin ol! diye kolundan tutup, oturttu.

— İnsan doğuracağına, ocak katırı doğursaydı beni gahpe anam! Gahrolası anam!

— Etme, lan Fahri, etme! Deli deli olma öyle! Aklını mı gaçurdun sen?

Oldukça aydınlıktı yemekhanenin içi. Yığınla yağ kandili yanıyordu. Tayın dağıtıldı önce. Sonra büyük bir kazan kondu ortaya. Herkes elindeki tabakla kazanın başına geliyor, başı beyaz bereli şişman bir adamın kepçeyle koyduğu sulu yemeği alıp gidiyordu. Bazıları, hemen oracıkta bakır tabağı kafasına dikip, su içer gibi lıkır lıkır içiyor, ardından da tayınını yiyordu. Hasan, babasına:

— Sözde nohutmuş bu! dedi. Malay verseler daha iyiydi... Şuna bak, tek tane yok içinde...

Yemekhanenin içi tıklım tıklımdı. Duracak yer bile kalmamıştı ayakta. Durmadan yeni işçiler geliyor, ürkek bakışlarla sağı solu gözlüyorlardı. Bir ara, yirmi otuz kişilik bir topluluk girdi içeri. İçlerinden biri şıkır şıkır oynuyor, göbek atıyordu. Topluluğu «bi da gaçacak mısınız, bi da gaçacak mısınız?» diye sille tokat yemekhaneye sokan candarmalar, oynayan adama ters ters bakıyorlar, ama hiç bir şey söylemiyorlardı. Yemekhanede çıt çıkmaz olmuştu. Herkes oynayan adama bakıyor, inanılmaz, akıl havsala almaz bir olay karşısındaymışcasına susuyordu. Sessizliği kalın kemikli, iri yarı bir işçi bozdu ilk:

— Vay anamm... Deli Hasan bizim bu... Onu da getümüşler... Daha daha da neler...

Bir ses:

— Garıları getürdükten sonra, delileri neyçün getirmesünler? diye karşılık verdi.

Her kafadan bir ses çıkmaya başlamıştı artık. Konuşan konuşanaydı. Kulakları sağır eden bir gürültü vardı yemekhaneni içinde. Ağzıyla bir oyun havası çalan deli, kollarını iki yana açıp kırıta kırıta oynuyordu. Arada bir, sol dizini yere vuruyor, «ığğ» diye bir ses çıkarıyordu gırtlağından. Bazı işçiler çatlayasıya gülüyorlar, masa olarak kullanılan peykelerin üstlerine atıyorlardı kendilerini. Yemekhanenin kapısı büyük bir gürültüyle açıldı bir ara. Suspus oldu ortalık. Çıt yoktu. Deli bile oynamayı bırakmış, sağına soluna bakmaya başlamıştı gülümseyerek. Kapının önünde dimdik duran, Laz'dı. Kırmızıya boyanmış bir heykel gibiydi. Kandan görünmüyordu yüzü gözü. Hemen arkasında Bekçibaşı vardı:

— Ganuna, devlete, hökümata garşı gelenin hali böyle olur işte argadaşlar! dedi.

Çok mutlu bir görünüş içindeydi. Gülümsüyordu. Laz, onca dayak yemesine karşılık, dimdik duruyor, ezilmediğini, onurundan bir şey yitirmediğini göstermek istiyordu sanki. Yerinde bir iki kımıldayıp, çıplak ayaklarının çamurunu fırlattıktan sonra:

— Alti kişu bir kişuyu döver mi lan, erkeklik midur bu? diye inledi.

Sözünü yeni bitirmişti ki, koca bir tekme yedi sırtına. Upuzun serildi yere. Kalkamıyordu. Yattığı yerden:

— Senin caninu Allah değil, ben alacağum Veli Kavas! diye bağırdı.

Sonra güçlükle ayağa kalkıp, yürüdü. Üstü başı paramparçaydı. O yürüdükçe, işçiler iki yana açılıyor, geçmesini sağlıyorlardı. Bir köşeye çöküp, kanlı başını avuçlarının arasına aldı.

Deli, şaşkın, ürkek gözlerle Veli Kavas'a bakıp bakıp, yutkunuyordu. Az önceki mutlu görünüşünden eser kalmamıştı hiç. Bekçibaşı kırbacını çalımlı çalımlı sallayarak:

— Neyçün oynuyordun şıkır şıkır, lan hergele? dedi. Düğün mü, bayram mı var yoksa? Garı mısın sen?

Kaçmaya hazır bir görünüşü vardı delinin.

— Gonuşsana, bilader? Ney var da oynuyordun gırıta gırıta öyle?

Deli, birden hazırola geçip, selam verdi:

— Emret, gomutanım!

Başladı künyesini okumağa. Veli Kavas, kendini tutamayıp, güldü.

— Silahımın künyesini de okuyam mı gomutanım?

— Deliliğe vurma işi, sıçarım çarkına, bana bak! Madenkeşlikten (*) sıyıramazsın golay golay yakanı.

Deli, hazırolunu hiç bozmuyor, gözlerini yummuş, bir silahın parçalarını sayıyordu tek tek. Sağda solda gülüşenler vardı. Delinin köylüsü olan iri kıyım işçi, ortaya doğru yürüyerek:

— Benim köylüm olur bu, efendi, dedi Bekçibaşına. Gafadan sakattur eccük...

Veli Kavas, kırbacı yere bırakıp, delinin suratına iki tokat aşketti. Deli, tabureleri yıka yıka kaçıyor, bir yandan da:

— Anamm, anacuğum, diye bağırıyordu.

— Seni lağama verdirem de, deliliğün meliliğün galıyor mu bak hiç? Hergele seni! Düzenbaz hergele seni!

— Anacuğum... Anacuğum... Gurtar beni, anacuğum...

İri kıyım işçi, deliye doğru yürüyerek:

— Gorkma Hasan, gorkma gel! dedi.

Deli kendisini çağıran işçiye sevgi dolu gözlerle baktı. Usul usul yaklaşıp, sarıldı boynuna. Tanımıştı.

— Dövdürme beni, dövdürme beni! diye ağlıyordu bağıra bağıra.

«Mutemet» girdi bu sıra. Deli, uzun boylu «mutemeti» görünce, köylüsü olan işçiyi bırakıp, peykelerin altına saklandı. «Mutemet» bir tabureye otururak:

(*) Madende çalışma yükümlülüğü. Mükellefiyetin köylüler arasındaki adı.

— Para dağıtılacak, adlarını okuyacaklarım gelsin! dedi.

Hasan, Niyazi'ye:

— Piyango kime vurucak, bakalım? dedi

— Sana vurur belki!

— Nerde o kısmet bende?

— Belli olur mu hiç?

Adları okunan işçiler, saygılı davranışlarla «mutemet»in önüne geliyor, kendilerine verilen paraları öpüp bir yerlerine sokuşturuyorlardı çabuk çabuk. Hasan, para alan bir işçiye:

— Ne verdiler, argadaş? dedi. Gaç guruş aldın?

— Ne bilem ki ben? Para saymasını mı biliyom ki?

— Gündeliğin gaç guruş, onu söyle?

— Yüz yirmi guruş!

— Gazmacı mısın?

— Yookk... Melemetçiyim. (*)

— Hele ver de sayalım bi, gaç guruş almışsın? Gorkma, aşırmayız paracuklarını!

İşçi kuşkulu kuşkulu bakıp, pantalonunun kemer yerinden çıkardı paralarını. Hasan'a uzattı.

— Gorkma be! Hırsız mı var senin garşında?

Recep Çavuş:

— Sana ney elalemin parasından, lan? dedi Hasan'a.

— Merak ettim gaç guruş vermişler diye be! Nolmuş sanki? Yedük mü parasını?

Hasan paraları saydıktan sonra:

— Vay anam, yedi yüz otuz guruş ha Allah canımı alsın ki! dedi.

Saysın diye parasını Hasan'a veren işçinin yüzü

(*) Aslı: Meremetçi.. Ocakta bağ atan işçi.

mutluluk içindeydi. Hasan, başını tavana kaldırmış, işçinin alması gereken parayı hesap ediyordu. Sonunda:

— Otuz beş, kırk lira alman gerekürdü senin, argadaş! dedi.

Paralarını Hasan'ın elinden hırsla alan işçi, duymamıştı kendisine söyleneni sanki. Sevincini saklayamıyor, yanındakilere bakıp bakıp, gülümsüyordu. Para alması gereken işçiler, kendi adlarını duymak için kulak kesilmişler, «mutemet»ten ayırmıyorlardı gözlerini. Bazıları: «Sen bilirsün, güzel Allahım!» diye dua ediyordu. Mutemet, on dört işçiye para verdikten sonra, kalktı:

— Devletin gönderdiği para bu gadar argadaşlar, geldükçe verecez yine! diye bağırdı.

Kimseden ses çıkmıyordu. Suspus olmuştu herkes. «Mutemet» Veli Kavas'a dönmüş, bir şeyler söylüyordu ki, duvarın dibindeki Laz, ayağa kalkıp:

— Devlet parayı tam göndereyu, ama sen vermeyesun, dedi. Bunca fagirin, fugaranın parasını atıyosun cebe... Utanmayı misin sen? Bizim ciğerlerimiz bitsun, tükensun, sen bizim paralarla zengin ol! Buni ne gul kabil eder, ne Allah...

«Mutemet» iyiden iyiye şaşırmış, yüzü allak bullak olmuştu. Bir Laz'a, bir Bekçibaşına bakıyor, ne diyeceğini bilemiyordu. Laz'ın sözlerinden yüreklenen bir kaç işçi, Mutemet'e doğru yürüyor, anlaşılmaz şeyler mırıldanıyorlardı kendi kendilerine. Laz, «mutemet»in yanına iyice yaklaşıp:

— Oni buni bilmem, isteyrim parami ben! dedi. Melmekette uşaklar aç gezsun bizum, sen cepleruni doldir...

Bekçibaşı, yiyecek gibi bakıyordu Laz'a. Ne yapacağına karar verememiş bir görünüşü vardı. Laz'ın yü-

zündeki kömür karasıyla kan, birbirine karışmış, koyu pas rengini andıran bir renk almıştı. Bekçibaşı göz dağı veren bir sesle:

— Bela mısın sen, lan Nizam? dedi. Ne çabuk unuttun az önce başına gelenleri? Yediğün kötekler az mı geldi yoksam?

Nizam, kanlı yüzünü sağa sola çevirip:

— Ben givurcuk değilim,diye inledi.

— Nolacak yani gıvırcık değilsen be? Biz gıvırcıkyuz, sen değilsin, nolmuş sanki? Pasa pasa ben gıvırcuk değilim, ben gıvırcuk değilim... Ney demek istiyon yani sen şimdi? Tahkimata (*) gönderilmek mi istiyo canın?

(YOLLARDA ÇALIŞIYORUZ, TAŞ KIRIYORUZ. TÜNEL AÇIYORUZ. ÖLÜMÜN İÇİNDE BÜYÜK BÜYÜK OLUKLAR AÇIYORUZ DURMADAN. KAR YAĞIYOR KİRPİKLERİMİZE, GÖZLERİMİZİN İÇİNE. BALYOZLARIN SAPI AVUCUMUZDA DONUP KALIYOR. ÜŞÜMEK DEĞİL BU, CAN ÇEKİŞMEK. ÖYLE DURUP DURURKEN BAŞLIYORUZ AĞLAMAYA. KIRBAÇLI ADAMLAR VAR SAĞIMIZDA SOLUMUZDA. AĞLAMAK YASAK. KİM AĞLARSA, İNİYOR KIRBAÇ KAFASINA. MİDEMİZE BİR ŞEY GİRMİYOR PEK. ÇOĞUMUZ HASTA. ÖLENLER VAR. ALİ ÖLDÜ DÜN. YÜZÜNÜ GÖRDÜM YALNIZ. GÜLÜMSÜYOR GİBİYDİ. UZAKLARDAN UZAKLARDAN KURT SESLERİ GELİYOR.

HA, GAYRET ÜÇ AYIN KALDI.
HA GAYRET, İKİ AYIN KALDI.
HA GAYRET, BİR AYIN KALDI.

(*) *Ocaktan üç kez kaçan işçiler, Erzurum'a ya da Edirne'ye gönderilir, yollarda, hava alanlarında parasız olarak bir yıl çalıştırılırdı.*

BİR ÇİÇEK GÖRDÜM DÜN KARLARIN İÇİNDE. EĞİLDİM ÖPTÜM. GÜN BOYU TÜRKÜ ÇAĞIRDIM DURMADAN. BİR ÇİÇEK TOPU TOPU. KÜÇÜK, İNCECİK. ŞU İNSANOĞLU...

ALİ ÖLDÜ. YÜZÜNÜ VE SAÇLARINI GÖRDÜM. SABAH. O ÇİÇEK YAŞIYORDU HÂLÂ. KOPARMAĞA KIYAMADIM. TAŞ KIRARKEN O ÇİÇEĞİ DÜŞÜNDÜM HEP. İÇİME ILIK ILIK BİR ŞEYLER DOLDU, ISINDIM. YANIMDAKİLERE DE GÖSTERDİM. GÜLDÜLER.

HA GAYRET, ÜÇ GÜNÜN KALDI.
HA GAYRET, İKİ GÜNÜN KALDI.
HA GAYRET, BİR GÜNÜN KALDI.

İÇİMDE ÖYLE BİR DUYGU VAR Kİ, ALİ'Yİ BEN ÖLDÜRMÜŞ GİBİYİM. NE DERİM ANASINA, BABASINA, NİŞANLISINA? ALİ ÖLDÜ. BUZ TUTMUŞ SAÇLARINI, KİRPİKLERİNİ GÖRDÜM. KAR ÇİÇEĞİNİ ALİ'YE GÖSTERMEMİŞTİM. KAR ÇİÇEĞİNİ. NİYE? GÖSTERSEYDİM ÖLMEZDİ BELKİ DE.)

Nizam, koca yumruğunu yemek yenen peykenin üstüne vurarak:

— Hakkimu isteyrum ben! diye bağırdı. Sadaka istemeyrum kimseden!

— Hökümattan, devletten ne geliyosa, hepsi veriliyo işte...

Nizam, «Mutemet»in üstüne yürüyünce, iki candarma araya girdi. Bekçibaşı:

— Alın götürün şunu be! diye bağırdı. Deliyse timarhaneye gitsin deyyus!

— Deyyus da sensun, hırsuz da!

— Alın götürün deyom size şunu! Alın götürün!

Nizam, iki candarmanın önünde, yemekhaneden çıkarken:

— Ha şimdi Baş müvendize çıkmayanın anasinu avradinu s.....m! diye bağırdı.

— Baş müvendize değil, valiye çık istersen! Nolacak sanki?

Nizam, tam kapının ağzında durup, kendisini itekleyen candarmaların başlarının arasından:

— Siz erkek değul, süt guzususuniz! dedi yemekhanedeki işçilere. Ha gari bile olmaz sizden! Allah belanizu versun hepinizun!

Niyazi, Ali'yle Fahri'yi dizlerine oturtmuş, durmadan sallıyor, bir yandan da Kocaman'ın kuyruğuna basıyordu ayağının ucuyla. Köpek oralı değildi hiç. Başının üstünde dolaşıp duran iri bir sinekteydi gözü. Arada bir, sineği kapmak için ağzını açıyor, inler gibi hırıltılı bir ses çıkarıyordu. Ana, bahçe kapısını ayağıyla kütt diye açınca, köpek bir adım öteye attı kendini. Ali'yle Fahri birbirlerine bakıp, gülüştüler. Niyazi, çocukları dizinden indirip:

— Noldu, ana? dedi telaşlı bir sesle. Nereye gidip geldin?

Ana, Niyazi'nin boynuna sarılıp, uzun uzun öptü yanaklarından.

— Uşam benim... Bircük uşam... Geçti mi yüreğinin titrekliği?

— Geçti...

— Gorkma hiç bi şeyden sakın. Ben varım... Kimse alamaz seni elimden artık... Hele bir gelsin de candarmalar, görem onları... Emine'yi soracam önce... Verin cevabını, nasıl ettiniz bunu deycem...

— Muhtarın şikayet etmesinden gorkuyom ben...

— Etmez... Edemez... Oyarım gözlerini ha valla... Etsin de görem bakalım...

Ana, Niyazi'nin boynuna sarılmış, bırakmıyordu.

— Nolusa olsun, ele geçmeyecen bu sefer... No-

lusa olsun. Hasan çalışıyo ya madende işte, sen de yanımızda kal... Bir eve bir erkek gerekmez mi?

Niyazi gülümseyerek:

— İbram çavuş var ya, ana... dedi. Ali'yle Fahri var ya...

— Ben varyım ya...

— Doğru, sen varsın ya...

— Niyazi?

— Ney?

— Şimdi gitsen, bulabilir misin bubanın mezarını?

— Hiç bulmaz olur muyum, güzel anacuğum... Kendi elimle gömdüm onu ben... Ama nolusun, bırak şu gibi sözleri artuk! Öyleymiş bubamın da, Emine'nin de gaderleri işte! Ne diycen, yazı....

— İçine tükürem böyle yazının ben...

— Günaha giriyon emme...

— Girecem işte... Nolacağmış gireceğsem? Şimdiye dek günaha girmemişim de, nolmuş sanki? Bi yol da günaha girelim bakam... Olsun, nolacaksa... İyi olur belki de...

Ana, bir süre sustuktan sonra:

— Bulursun, ha? diye inledi.

— Neyi?

— Bubanın mezarını...

Recep Çavuş'la Niyazi'nin Asma ocağına varışlarından on altı gün sonra, zar-zor (*) verildi. Recep Ça-

---

(*) *Kömür üretim açığını kapatmak için, tahkimatsız, korunmasız, her ne pahasına olursa olsun yapılan çalışma biçimi.*

vuş, yedeği, bir de «amelesi» su üstü 140 da çalışıyorlardı. Recep Çavuş, elindeki kazmayı hırsla yere fırlatarak:

— Şu yaşta da ayakta çalışulur mu be? dedi. Onca dedim Başçavuşa... «Başçavuşum, ben artık dayanamıyom, nakliyata falan ver beni!» dedim. Yaş, kırk dokuz, elli... Solugan oldum çıktım ha valla! Toz hastalığına mı tutulduk ney?

Kimseden ses çıkmıyordu. Recep Çavuş, karpit lambasını (*) kömür duvara iyice dayayarak:

— Gonuşsana lan, dedi. Eşek mi osuruyo burda? Laf dedük size galiba?

Gülüyordu. Kazmacı yedeği Kamil de başlamıştı gülmeğe. «Amele» Mustafa, kazılmış kömürleri kürek kürek «sallama»nın (**) içine atıyor, attığı her kürekten sonra hınk diye bir ses çıkarıyordu. Kömürlerin yarısı sallamaya giriyor, yarısı aşağı dökülüyordu hep. Mustafa küreği fırlatarak:

— Eççük dinlenelim beldedi. Sabahtır çalışa çalışa imanımız gevredi. Öyle deel mi, Recep Çavuş?

Recep Çavuş, cebinden çıkardığı kapkara bir ekmek parçasını avucunda un ufak ederek ağzına atıyordu durmadan. Ağzı dolu dolu:

— Öyle, öyle, dedi. Boş verin... Dinlenelim eççük... Nasıl olsa bu alnı biz sürmeycez mi bugün? Bitirinceye gadar çalışmaycaz mı?

Kamil, ellerini başının altına koymuş, kömürlerin üstüne uzanmıştı bile.

— Anamız belleniyo, ha valla... Guru ekmek, gu-

(*) *Mükelleflyet'in ilk yıllarında, karpit ya da gaz lambası ile çalışılıyordu henüz.*

(**) *Kazılan kömürlerin içine atıldığı saçtan yapılmış oluk. Eskiden kullanılıyordu. Şimdi yok.*

ru nohutla saatlerce dağları del dur garıncalar gibi! Canım cinim galmadı artuk!

Recep Çavuş:

— Ekmek verem mi, lan? dedi Kamil'e.

Kamil:

— Cıkk, yaptı. Benim de var cebimde... İçim yanıyo susuzluktan...

— Galk da iç! Ne yatıyon öyle gebe garılar gibi?

— Pis su içe içe ölecez artuk!

Mustafa:

— Şişe suyu getirem mi, lan Kamil? diye güldü. Hadi gak da, öteden bi yerden içelim! Benim de var içesim çok...

Kamil, isteksiz isteksiz kalktı.

— Hadi, yürü bakam!

Yirmi otuz metre yürüdüler. Lamba, Kamil'in elindeydi. Işıl ışıl fosfor gözlerin yandığı mantarlaşmış direklerin altından sular sızıyordu. Mustafa elini uzattıysa da eline bir şey gelmedi. Eğilip, direğin dibini elledi. Suyla doldu avucu.

— Var burda... Gel...

Çöktüler ikisi de. Avuç avuç içiyorlardı.

— Su mu, kömür bulamacı mı içiyoz, lan biz?

— Boş veer, senle benim neyimize kibarlık? Çişim var lan benim!

— Güçük mü?

— Güçük...

— Benim ki büyük...

Epey yürüdükten sonra kör bir bacanın içine girip, rahatladılar. Kamil:

— Emme gokuttun, lan Mustafa, dedi.

— Seninkisi gokusuz galba, ha?

— Gokulu, emme bunca değil!

— Sana öyle geliyo...

Ayağa doğru yürüyorlardı. Mustafa, usulça:

— Bu çiş ettiğümüz kör baca var ya, dedi.

— Nolmuş ki?

— İki işçi ölmüş kör nefesten.

— Ne zaman, lan?

— Bıldır.

— Bıldır mı?

— Bıldır, ya.

— Bıldır öyle bi şey olmadı burda. Kim demişse partaval atmış...

— Soralım istersen Recep Çavuş'a. Yalan mı deycem ben?

Recep Çavuş sırtüstü yatmış, bir türkü tutturmuştu kendi kendine.

«Kundurama kum doldu
Atmaya kürek gerek...»

Sol eliyle karnını kaşıyordu durmadan. Mustafa'yla Kamil'in geldiğini görmemiş gibi bir hali vardı. Mustafa: «Recep Çavuş» diye bağırınca, hopladı.

— Ney var lan, başçavuş falan mı geliyo yoksa?

— Kimsenin geldüğü falan yok, bi şey soracaz sana!

— Ney soracan, lan?

— Şu az ötede kör bi baca var ya hani?

— Vaar...

— O bacada, bıldır yıl, Iki herüfcük ö!medi miydi?

— Bu muydu soracağın?

— Haa...

— Bi şey var sandım ben de, lan...

— Garşıluk versene soruma be? Ölmeđi miydi?

— Öldüydü, doğru...

Mustafa, Kamil'e dönerek:

— Naber, uşam? dedi. Ben mi haklıy mışım, sen mi?

Recep Çavuş, iki elini koynuna sokmuş, öyle kaşınıyordu.

— Ne ederken ölmüşler, biliyo musunuz emme?

— Yoo...

— Rakı içiyomuş keratalar... Girmişler orda bir höyüğün içine, gafa tütsülüyolarmış... Sızıp galmışlar tabi... Kör nefes çok olur boş bacalarda...

Kamil gülerek:

— Merak etme sen, boş bacayı doldurduk demin biz! dedi.

Mustafa da gülüyordu. Recep Çavuş, sinirli sinirli bakıp:

— Ney var da gülüyonuz, lan? dedi. Ben gidişiyom, siz gülüyonuz... Geberecem namıssızım şu bitlerden! Avucuma tutam tutam geliyo!

Mustafa gülmesini kesip, Recep Çavuş'un yanına oturdu. Kamil pantolonunu çekiyordu durmadan. Kafasını yere eğip, sümkürdü.

Recep Çavuş:

— Gazuk gibi dikileceğine otusana sen de, Kamil, dedi. Dinlen eççük...

Kamil otururken:

— Rakı içerken zıbarmışlar, ha? dedi. Rakı da içilür şimdi hani! Olsa, içmez mlydln, Recep Çavuş.

— İçerdim, lan... Taa beş altı ay var kl, gomadım ağzıma... Burnuma geliyo kokusu ara ara...

— Olsa, ben de içerdlm, valla! Sen içmez mlydin, Mustafa lan?

— İçmezdim...

Recep Çavuş, kaşınmasını durdurarak:

— Ona mı galmış rakı içmek be? dedi. İçse içse süt içer o! De mi, lan Mustafa?

— Başçavuş rakı içerken enselese bizi, ne eder ki?

Kamil, rakı içerken Başçavuş bastırmışcasına telaşlı:

— Ne edecek? Döve döve anamızı beller! dedi. Geçenlerde nasıl dövdü bizi!

Recep Çavuş:

— Bizi, deme, lan! diye sertlendi. İkinizi dövdü sizin. Dövebildi mi beni hele?

— Yaşlısın diye sürmedi sana elini tabi...

— Yaşlı da olmasam, kimse dövemez beni oğlum! Hem çalışacaz, hem kötek mi yiyecez eşekler gibi?

Küçük bir çıtırtı oldu bu sıra. Recep Çavuş, yay gibi yerinden fırlayıp, ayağa kalktı:

— Biri geliyo galiba, lan, galkın hele!

Kamil çatlayacak gibi gülüyordu:

— Emme de ödlekmişin, lan Recep Çavuş! Hani gorkmazdın kimseden? Otur hele, otur... Kömür parçası attım ben seni gorkutmak için...

Mustafa da gülmeğe başladı. Recep Çavuş kalktığı yere yeniden oturdu.

— Sizin için telaşlandım ben, lan... Bana ney? Yerseniz, siz yersiniz köteği!

— Hadi boş ver şimdi! Bırak numarayı... Ödün patladı valla!

Üçü de sırtüstü yatmıştı. Karpit lambalarının ışığı arasıra pır pır ediyor, sönecekmiş gibi oluyordu. Uzaklardan boğuk boğuk lağım kütlemeleri geliyor, her kütleyişten sonra, donuk, anlamsız bir sessizlik

kaplıyordu ortalığı. Recep Çavuş uykulu bir sesle:

— Şu zarzor da gabak tadı verdi artuk be! dedi. Müvendizi, Başçavuşu prim alacam, üretim açığunu kapatacam diye ver ediyolar zarzoru! Bulmuşlar nasıl olsa bubalarının uşaklarını bizim gibi! Ölürsek ölelim, onlara ney sanki! Canımızı sokakta bulmuşuz nasıl olsa biz! Şuraya bak sen, tahkimatsız çalışulur mu şöyle yerde?

Kamil:

— Müvendizlerden ölen gördün mü ocak içinde sen hiç? diye karşılık verdi. Bizim gibi garipler gidiyo hep... Her zarzor verildiğinde, üç kişi, beş kişi imamın gayığına bindiği gibi, yallah!

Çalışma arkadaşlarının konuşmalarına kulak verir görünen Mustafa:

— Ayy anam! diye doğruldu.

Koca bir fare, gölge gibi süzüldü karanlığın içinde. Recep Çavuş'la Kamil, yattıkları yerde katıla katıla gülüyorlardı. Mustafa utanmış bir tavırla:

— Görmediniz emme siz! dedi. Nah şuncaydı... Kedi gadar... Ekmeğin gokusuna geldi besbelli...

Kamil gülüyordu hâlâ:

— Ekmeği ne edecek, seni yemeğe gelmiştir muhakkak! Senin gokun ekmekten az mı sanki! Gaç aydır su yüzü görmedi vücudun!

Mustafa:

— Sen benden az gokuyosun sanki, boklum! diye inledi.

Recep Çavuş, gözlerini Mustafa'ya dikmiş, ayırmıyordu hiç:

— Mıstık, lan?

— Ney va?

— Garı mısın sen, lan?

— Ney olmuş ki?

— Gorktun sıçandan demek şimdi sen, ha? Hay senin erkekliğine ben! Galk ta çişini et bari! Hasta masta olursun!

— Eyi, eyi anladık... Sen hiç gorkmadın ömründe sanki? Bilmiyoruz Arap'tan (*) gorktuğunu sanki? Anlatmıştın ya kendin...

— Neden, lan? Ocağın arabından mı?

— Anlatmamış mıydın kendin?

Recep Çavuş, kıs kıs gülüyor, kafasını sağa sola çeviriyordu yattığı yerde:

— Ocağın arabı bi şey yapar mı Insana, oğlum? İyilik eder etse etse... Neyçün gorkacam araptan sonra ben? O gün, bi ağırlık basmıştı üstüme... Ocağın pis havasından olacak besbelli... Gıvrılıp yatıvermişim bi höyüğün içine... Çok zor bi yerdi çalıştuğumuz yer o gün... Bi yanım taban, bi yanım tavan, düşün ki! Sürüne sürüne çalışıyoruz! Sonra öyle bi yere geldük ki, su göbekte... Yorulmuştum tabi... Uyuyagalmışım girdiğim höyüğün içinde... Üryamda boğuyorlardı beni... Ümüğümü sıkıyorlardı... Gözümü açtım baktım ki, arap... Ocağın arabı... Önce eççük gorktum doğrusu... Ne etse beğenirsin bizim arap? Yerdeki gazmayı alıp, bana kömür gazıvermez mi?

Mustafa kızmış gibiydi. Habire kafasını sallıyor, Kamil'e bakıyordu::

— Çok yalancı şu Recep Çavuş, ha! dedi. Daha önce, ne dediydi bize, şimdi ne diyo? Gonuşsana, lan Kamil? Arabı görünce, «anacuğumm» diye bağırdığını kendi dememiş miydi?

(*) *Ocağın Arap'ı: Madenciler arasındaki söylentiye göre, "Hayalet" gibi bir şeydir bu. Ocağın gerçek sahibidir. Kimseye zararı dokunmaz.*

— Bilmem... Öyle mi dediydi sahi?

— Sende de iş yok, lan Kamil! Recep Çavuş'u tutuyon göz göre göre...

Recep Çavuş'la Kamil bağıra bağıra güldüler. Mustafa çok sinirlendi:

— Bok var gülecek!

— Rabbim gülmekten ayırmasın kimseyi, diye mırıldandı Recep Çavuş. Gülmek ömrün çiçeğüdür bana sorarsan! Perişanlık içinde yüzüyoz, hâlâ da gülebiliyoz, düşün ki! İyi olan bu işte! Halimize şükretmeliyiz her zaman...

— Hapiste olsak bundan daha iyi be! Ekmek elden su gölden hiç değilse!

— Sus, lan hele, Mustafa! Deli deli gonuşma! Ben bi keresinde, yol parasını veremediğümden mapusa düştüm de, aklımı gaçıracaktum nerdeyse...

Kamil:

— Doğru argadaş, diye girdi söze. Beterin beteri var... Şimdi şu mükelleflikleri çıkan yaşlı garıyla yaşlı herifi düşünelim bi... Böyle bi şey kendimizden birinin başına gelse, nolur halimiz? Ne ederüz? Gosgoca yaşlı garının gafasını damdazlak ettiler be!

— Burdan gidinceye gadar, analarından emdükleri fitil fitil geldi burunlarından gariplerin... Bi hafta galdılar tam... Gosgoca garının bunca erkek içinde galması golay bi şey mi? Yoo, yoo, doğru diyo Kamil... Beterin beteri var... Allah beterinden saklasın...

Kamil, yüzüstü yatmış, bir türkü tutturmuştu. Kızgınlığı geçmiş görünen Mustafa, Recep Çavuş'a:

— Şu Veli Kavas ne gadar gaddar be! dedi. Candarmalar da öyle ya, o bi başka çeşit! Canavar sanki! Biz insan değilüz sanki!

— Tımarhaneye girmiş çıkmış diyolar onun için

ya, inanmıyom ben. Gaddarlık olsun diye yapıyo her yaptuğunu.

— Yoo, yoo, doğrudur valla... Öyle olmasa, bunca eziyeti, bunca işkenceyi yapar mı hiç bize?

— Laz iyi etti emme... Onun hakkından lazlar gelür gelse gelse...

— Boşuna mı gıvırcuk diyolar lazlar bize? Haklılar tabi. Zonguldak uşağının vur gafasına al ağzından lokmayı... Lazlar belalı olur çok...

Recep Çavuş türkü söyleyen Kamil'e bakıp, kıs kıs güldü:

— Senin sesin de çok kötüymüş, lan Kamil! Gazlar olur ya hani, tıpkı onların sesi gibi...

Kamil sustu.

— Neyçün sustun, lan? Sesin çirkin dedim diye darıldın mı yoksa?

Kamil karşılık vermiyordu. Üçü de susmuş, uzaklardan gelen lağım seslerini dinliyor gibiydiler. Bir ara, bir ağlama sesi duyuldu. Recep Çavuş:

— Delirdin mi, Kamil sen? dedi. Sesin çirkin dedük diye mi ağlıyon yoksa?

Mustafa gülüyordu. Kamil:

— Bubam geldi hatırıma birden, dedi. Bostanda guyunun başına oturur, bu türküyü çığırırdı hep. Ölüsüne bile gidemedim, düşün ki. Ölmeden göremedim bi yolcuk olsun...

Recep Çavuş, kaşınmaya başlamıştı yine:

— Eee, ne edelim, Allah bize cefa, eziyet çekeceksiniz demiş bi kere! Öyle yazmış alnımıza! Yarın nolacağı belli mi hiç birimizin? Biz ölsek köydekilerin habarı yok, köydekiler ölse bizim habarımız yok. Harp var deyolar, akan sular duruveriyo ossaat.

— Çok severdi beni... Ben de onu çok severdim...

— Uşak uşak olma hele şimdi... Ağlayıp duracan mı hep böyle yani? Aldırmaycan birazcuk ta. Ne edelim, hepimiz ölecez günün birinde... Hadi, galkın da çalışalum artuk... Gelen melen olursa laf işitürüz...

Kalkıp, var güçleriyle çalışmaya başladılar. Recep Çavuş'la Kamil kömür duvarlara durmadan kazma sallıyor, Mustafa sallamaya kömür atıyordu kürekle. Hızları hiç eksilmiyor, dört bir yanlarındaki kömürü bir anda yutmak istercesine çalışıyorlardı. Recep Çavuş, bir ara:

— Yok, argadaş, zarzorunun içine sıçarım artuk ben, dedi. O gadar da sokakta bulmaduk canımızı biz. Domuz damı (*) yapacaz buraya...

Kamil'le Mustafa, Recep Çavuş'a «tamam» der gibi baktılar. Recep Çavuş direk dibi kazmaya başladı. Bir iki vurmuştu ki, kazmayı daha, bir çıtırtı oldu. Durup, kulak verdi üç kişi. Recep Çavuş «hınkk» deyip, bir daha salladı kazmayı. Tavandan gelen çıtırtılar arttı bir anda. Ne yapacağını şaşırmış görünen Recep Çavuş elindeki kazmayı atmış:

— Gaçın, gaçın! diye bağırıyordu olduğu yerde.

Kamil'le Mustafa geriye dönüp, koşmak istedilerse de koşamadılar. Ayağın ağzı göçmüştü bile. Yukardan posta geliyordu durmadan. Göz gözü görmez oldu bir süre. Toza dumana kesti ortalık. Üstleri başları kömür tozuna bulanan üç işçi, kömürden heykele dönmüşlerdi. Recep Çavuş, bir anlık bir şaşkınlıktan sonra, kesik kesik:

— Yüreğinizi guvvetli tutun argadaşlar, gurtarırlar elbet bizi, dedi. Burda goyacaklar değil ya!

Üç karpit lambasından ikisi kömür altında kal-

(*) *Göçüğü önlemek için, direklerle yapılan bir destek biçimi.*

mış, biri yanıyordu hâlâ. Kamil bir iki silkelenip üstündeki tozu toprağı attıktan sonra, basbas bağırmağa başladı. İki eliyle dizlerine vurup vurup dövünüyor, tuhaf, anlaşılmaz şeyler söylüyordu. Mustafa kalakalmıştı olduğu yerde. Ağzından çıt çıkmıyor, bir Kamil'e bir Recep Çavuş'a dikiyordu gözlerini. Recep Çavuş, Kamil'in yanına gidip, başını okşamaya başladı:

— Etme uşam, etme nolusun! Gurtarırlar elbet bizi birazdan! Etme...

Kamil, Recep Çavuş'un söylediklerini duymuyor, uluyordu adeta.

— Yedin başımızı geberesi kömür!.. Yedin başımızı!..

Sesi soluğu çıkmadan duran Mustafa da başladı bağırmağa:

— Gurtarınn, gurtarınn bizi, ölüyoozz!

Sesi kısıldı. Sustu. Sonra yine başladı. Kamil basbas bağırıyordu hâlâ. Recep Çavuş ne yapacağını, ne söyliyeceğini şaşırmış gibiydi. Bir birine, bir öbürüne gidiyor:

— Nolur etmen be, nolur etmen be! diye yalvarıyordu habire. Çığrışmayın uşaklar gibi...

Sözünü dinletemiyordu gelgelelim. Kamil'in yüzünü elleriyle tutarak:

— Yaralandın mı yoksa? dedi. Islak ıslak bi şeyler var suratında...

Kamil, Recep Çavuş'a ilk kez görüyormuşcasına bakıyordu. Elini uykulu bir davranışla yüzüne götürüp, hiç bir şey demedi. Recep Çavuş kendi elini inceleyerek:

— Ter, dedi. Gan değil... Terlemişsin, uşam...

Kamil susmuştu. Mustafa bağırıyordu hâlâ Yumruklarıyla kömür duvarları dövüyordu:

— Gurtarın biziil, bizli gurtarınn, gurtarınn...

Recep Çavuş, Kamil'i kolundan tutup, yere oturttu:

— Otur hele Kamil, otur uşam! Telaşlanmayalım hele... Allah her bi şeyin golayını verür elbet... Mustafa? Mustafa?

Mustafa duymuyor giblydi. Recep Çavuş, Mustafa'ya doğru hızla koşup, suratına iki tokat indirdi.

— Otur, deyom sana, lan! Uşak mısın bu gadar da be? Bağırmaklan nolacak sanki? Gırarım gafanı şimdi valla. Tuz buz ederim. Eşek herif sen de! Hepsinden kurtulduk, bundan da gurtuluruz Allah'ın izniyle! Otur, otur deyom sana...

Mustafa bir çocuk uysallığıyla Kamil'in yanına oturdu. Bağırmıyordu artık. İnler gibi ince ince sesler çıkarıyor, ne dediği anlaşılmıyordu. Recep Çavuş, ikisinin de başına dikilmiş, bir baba tavrıyla:

— Telaşlanmak, bağırmak, çağırmak yok, diyordu. İkinize de diyom işte... Kim bağıracak olursa, şu gazma var ya, vurur gebertürüm ha Allah canımı alsın ki... Göçükte galanlar ses etmeyecek hiç. Eççük eççük soluk alıp verecek. Gonuştukça, bağırdıkça, körük gibi çalışur ciğerler çünkü. Bi da deyom, bağırana ha valla vuracam gazmayı! Benim sözüm geçecek burda... Ben ne deyosam, o yapılacak... Sizin yaşınız gadar madende çalışmışluğum var benim...

Recep Çavuş, telaşlı telaşlı sağa sola bakıp, kar pit lambasına doğru koştu. Çömelip, söndürdü lambayı:

— Lamba yandı mı hava tez bitermiş! Bunu siz bilmezsiniz, emme ben bilirim...

Postanın gelmesi durmamıştı hâlâ. Recep Çavuş islim borularını (*) elleriyle arayıp buldu.

— Gopmamış olsa Allahtan! Kesilmemüş olsa!..

Eli kafasına gitti birden. Kasketi (**) yoktu başında. Eğilip, bir kazma aradı yerlerde. Buldu. Hâlâ toz duman içindeydi ortalık. Ağzının içi, burun delikleri katı katı bir şeylerle dolmuştu. Dişleri çıtır çıtır ediyordu. Kazmayı bir iki boy vurdu islim borusuna. Eliyle delik açılıp açılmadığını yokladı. Küçücük bir delik açılmıştı. Parmağını bir süre tuttu borunun üstünde. İncecik bir havanın geldiğini anladı. Oturdu. Parmağını deliğin üstüne koydu tam. Çekti. Gelmiyordu hava. Bir süre bekledi. Bir daha dayadı parmağını. Kesik kesik geliyordu hava. Tavandan akan posta durmuştu iyice. Ayağa kalktı. Mustafa, oturduğu yerden fırlayıp, var gücüyle bağırmağa başladı bu sıra:

— Gurtarın, gurtarın bizi... Ölüyoozz...

Kamil de katıldı Mustafa'ya. Kömür duvarları yumrukluyorlar, çocuklar gibi ağlaşıyorlardı. Recep Çavuş şaşırmış, ne diyeceğini, ne yapacağını bilemiyor, durmadan:

— Allahınızı, Muhammedinizi severseniz çığrışmayın be! diye yalvarıyordu.

Mustafa'yla Kamil, sesleri kısılıncaya kadar bağırdılar. Yorulmuştu ikisi de. Recep Çavuş, durmadan islim borusunu inceliyor, havanın gelip gelmediğine bakıyordu. Gelmiyordu. Oturdu. Çarıklarını çıkarıp, attı.

Mustafa:

— Off, diye bağırdı. Bi şey geldi suratıma!

— Gorkma, gorkma, benim çarıklarım gelmiştür!

(*) İçinden hava geçen borular.

(**) Mükelleflyetin ilk yıllarında baret kullanılmıyordu henüz.

Recep Çavuş anadan doğma soyundu, Kamil'le Mustafa'ya:

— Soyunun siz de, dedi. Ben soyundum anadan doğma... Göçükte galdın mı, soyunacakmışsın tüm...

— Soyunun deyom size, soyunun, lan! Gebertürüm ikinizi de şimdi! Nerdesiniz? Nerdesiniz deyom? Soyundunuz mu?

Mustafa uykuda konuşur gibi:

— Burdayuz, diye mırıldandı.

Recep Çavuş sesten yana yürüyüp, ikisini de oturttu.

— Soyunun, soyunun, deyom size!

Mustafa:

— Üşüyom ben, içim üşüyo, dedi.

— Olsun... Soyunacaksınız ikiniz de... Ölümün geç gelmesini istiyorsanız, soyunacaksınız...

Soyundular. Mustafa'nın dişleri takırdıyordu.

— Oyy anacuğum, oyy anacuğum, ölüyom ben...

Recep Çavuş, kazmayı alıp, kömür duvarlara rasgele vurmağa başladı. Bir kaç kez vuruyor, sonra:

— Biz burdayız, biz burdayız, bizi gurtarınnn! diye bağırıyor, yukardan ses bekliyordu. Çıt yoktu. Az önceki o lağım patlamalarından da eser kalmamıştı artık. Mustafa perişan bir sesle:

— Fare gapanına tutulduk sonunda, dedi. İçine sıçam bu madenkeşliğin ben! İçine sıçam!

Kamil:

— Gebersek te kurtulsak! diye sızlandı. Böyle yaşayacağına, geber daha iyi...

Recep Çavuş kızdı:

— Deli deli olmayın, lan! Dünyanın üstü altından iyidür, lan! Gurtulacaz deyom size... Valla gurtulacaz... Öbürlerinde de içime doğduydu gurtulacağı-

mız, bu sefer de öyle geliyo bana... Yüreğinizi sağlam tutun eççük... Goyvermeyin kendinizi...

Kamil yine başladı bağırmağa:

— Gurtarınn, gurtarın bizi... Boğuluyooz, ölüyooz...

Birden sustu. Hıçkırmağa başladı. Gülüyor gibi ağlıyordu. Kamil susuncaya kadar bir şey demedi Recep Çavuş. Susar susmaz:

— Gurtulacaz, deyom size, dedi. Valla gurtulacaz... Göreceksiniz...

— Bok gurtulacaz...

Recep Çavuş kazmayla islim borularına vurdu bir kaç kez:

— Sesten anlarlar nerde olduğumuzu!

Çıt yoktu. Üç işçinin solumalarından başka ses duyulmuyordu. Yoğun bir sessizlik bürümüştü bulundukları yeri. Tam üstlerinde küçük bir çıtırtı oldu bir ara. Üçü birden bağrıştılar:

—Yetişinn... Gurtarın bizi... Ölüyoooz... Gurtarınn...

*
* *

Ana, Niyazi'nin boynundan çekti kollarını:

— Sana deyom, bubanın mezarını... Bubanın... Anlamadın mı hâlâ? Ha, anlamadın mı? Bubanın mezarını işte... Bubanın mezarını... Bubanın mezarını...

Kurtarma ekipleri olaydan iki gün sonra vardılar göçük yerine. Recep Çavuş, Mustafa ve Kamil, isıtım borularının üstüne yatmışlar, kalakalmışlardı öylece. Üçünün de dişleri, borulara, kazmayla açtıkları deliklere saplanmış, dudakları parça parça olmuştu. Ocak ağzında toplanan işçiler, sessiz sessiz onlara bakıyor, hiç birinin ağzını bıçak açmıyordu. Hava karlıydı. Buz gibi soğuk bir rüzgâr, kırbaç gibi iniyordu meraklı işçilerin suratına. Rayların hemen yanına yatırılmış çırılçıplak üç ölünün soğukla, karla, kendilerine bakan işçilerin yaşadığı hayatla alay ediyormuşcasına rahat, mutlu bir yüzleri vardı. Kömürden kapkara olmuş vücutları kan lekeleriyle doluydu. Üstlerine tek tük düşen kar taneleri erimiyor, kalıyordu öylece.

Hasan, babasının ölüsünü görür görmez:

— Vay bubam, vay benim bubacuğum! diye inledi.

Dizlerinin üstüne çöktü. Yanaklarından, saçlarından uzun uzun öptü ölüyü. Niyazi, ayakta, başını elleriyle tutmuş, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Yaşlı bir işçi:

— Etme uşam, ağlama, dedi Niyazi'ye. Allahın emri böyleymiş, ne edecen?

On, on beş kadar işçi, ocağın hemen sol yanından başlayan fundaların ardındaki düzlüğe götürdüler üç ölüyü. Sırayla mezar kazmaya başladılar. Hasan kayboldu bir ara. İkinci mezarın kazılması bitmişti ki, geldi. Abisinin yanına otururak:

— Onca söyledim Başçavuşa, Nuh diyo, Peygamber demiyo, dedi. Köye gömer gömmez gelürüz hemen, eğlenmeyüz, dedim. Dinlemedi bile.

— Yüreği taş olmuş milletin... Hiç böyle ölü gömülür mü? Yıkanmadan, kefenlenmeden...

— Başmüvendize çıksam mı dersin?

— Çıkarırlar mı seni Baş müvendize? Goyarlar mı yanına? Yalvarsaydın keşke eççük... Bırakırdı belki...

— Neler neler demedim ki? Dinlemiyo bile... Harp var memlekette deyo...

— Harp bize var yalnuz... Şehirdekine harp marp yok... Vah bubacuğum vah...

Niyazi, başını çevirip, yeni tutmuş karın üstünde yatan, üstlerine çadır bezini andıran kirli bezler serilmiş ölülere baktı:

— Ortadaki bubamın ölüsü, de mi?

— Ortadaki olur mu? Bizden yandaki...

— Vah garip bubacuğum vah... Bir güncük olsun rahat yüzü görmemiş bubacuğum benim...

— Bizim de başımızı yiyecek bu zarzor... Göreceksin... Bu madenkeşlikten sağ salim çıkarsak, çok iyi hani.

Yemekhanede çalışan, on üç, on dört yaşlarında, yayık kulaklı, koca kafalı bir çocuk, kucağında bir yığın giysiyle gelip:

— Bekçi gönderdi bunları, dedi.

Getirdiği, ölülerin urbaları, iç çamaşırları, çarıklarıydı. Kucağındakileri yere atıp geri döndü hemen. Hasan ayağa kalktı. Niyazi:

— Süremem elimi onlara ben, dedi. Almaz yüreğim.

Hasan, babasının tek çarığını, pantolonunu bulup, getirdi. Niyazi, kardeşinin elindekilere başını sallayarak bakıyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Dolu doluydu gözleri. Hasan, babasının pantolon ceplerini iyice karıştırdıktan sonra:

— Almışlar deyyuslar saatı, dedi.

— Bırakırlar mı canım saatı hiç? Alırlar elbet... Canavar olmuş millet... Ölü soyucusu olmuş...

Hasan, babasının cebinden çıkardığı küçücük bir kırtıl parçasına bakıp bakıp, ağlıyordu:

— Yiyememiş bile...

— Çok eziyet çekti, çok... Cefadan başka bir şey görmedi dünyada hiç...

Birden artmıştı kar. Hasan'la Niyazi öbür işçiler gibi mezar kazmak istiyorlarsa da, kazmayı alamıyorlardı kimsenin elinden:

— Siz acılısınız, durun hele bakam!

Üç ölü gömüldükten sonra, yaşlı bir işçi dua okudu. Hasan Niyazi'ye:

— İnanamıyom ben abi, dedi. Ürya gibi geliyo adeta...

— Güzel Allahıma ne ettük bunca, bilmem ki?

Üç mezar yanyanaydı. Duayı bitiren işçi, iki kardeşe:

— Ne edecen, gader işte, dedi. Şehit oldu üçü de... Başınız sağ olsun!

— Sen sağol!

Herkes yürüdü. Hasan'la Niyazi kaldı arkada bir. Korkunç bir rüzgâr çıkmış, tipiden göz gözü görmüyordu. İki kardeş, birbirlerine sarılıp, uzun uzun ağladılar karın altında. Hasan, babasının tek çarığıyla pantolonuna bakarak:

— Gaçalım burdan, dedi. Nolusun gaçalım... Sıçarım böyle yaşamanın çarkına ben...

⁂

ARASÖZ

II

Saralı işçinin kulağına anasının ağlamaları geliyordu uzaklardan. Dallarda yaprakların oynamadığı bir gündü. Yağlı, katran gibi bir sıcak vardı köyde. Kuşlar ölüyordu dallardan düşüp. Ağlayan, yalnız anası değildi saralı işçinin. Herkesin anası ağlıyordu. Göğe yükseliyordu çığrışmalar. Nolmuştu böyle? Köyün tüm kadınlarına ağıt yaktıran neydi? Saralı işçi küçücüktü o günler. Anlamıyor, seziyordu; bütün erkekleri ölmüştü köyün.

Bütün erkekleri ölmüştü köyün. Ateş nefes yakmıştı hepsini. Erkeksiz, ekmeksiz ve umutsuz kalmıştı koca köy. Altmış üç maden işçisi yok olup gitmişti bir anda.

Bütün erkekleri ölmüştü köyün. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu köy. Yerden yere atıyordu kendini. Ama Ankara sağırdı. Duymazdı. Ankara'nın işi başından aşıyordu. Ankara'lı palyaçoların düşmandan kurtarılanları bölüşmesi bitmemişti daha. Hitler'in topları, Ankara'nın kıçını gıdıklıyordu hafif hafif. Piyasadan suyunu çekmişti her şey. Ekmek yoktu, şeker yoktu, gaz yoktu, namus yoktu.

Evet, namus yoktu. Stok ve karaborsa vardı. Kaşla göz arasında Karun kadar zengin olmak vardı. Yani, ekmek vardı, şeker vardı, gaz vardı, namussuzluk vardı.

Savaş zenginleri çok sevlyordu Ankara'yı. Savaş yoksulları hiç bir şeyi sevemiyecek, hiç bir şeyden tiksinmeyecek kadar korkak ve yalnızdı. Ankara'da bir Adam, bir ana rahmi kadar ılık ve sevgi dolu odasında, çocuklarına bakmaya bile kıyamazken, saralı işçi babasının yanmış ölüsü karşısında ilk kez sara nöbetine tutuluyordu.

Saralı işçinin kulağından anasının ağlamaları silindi. Duymaz oldu hiç bir şey. Ayağa kalktı. Oturdu. Kimseler yoktu ortalıkta. Başını toprağa koyup, dinler gibi durdu bir süre. Derinlerden, yumuşak, ürkek sesler geliyordu. Korktu. Başını kaldırdı. Sonra yine yasladı kulağını toprağa. Sesler kesilmişti. Gözlerini lime lime olmuş pantolonuna çevirdi. Islaklığı gördü. «İşemişim» diye mırıldandı. Soğuk ve hasta toprağa sırtüstü yatıp, uzun uzun uyudu.

Adam, kendi elleriyle geçirdi «Paşa»nın başına bareti. Ocak ağzındaydılar. Serin ve ekşi bir hava kusuyordu ocak. «Paşa», biraz yürüdükten sonra durdu:

— Evet, gördüm... Yeter bu kadar, dedi.

— Emredersiniz!

Paşa bir mıknatıs, çevresindekiler mini mini demir tozlarıydı sanki. «Paşa»nın kibirli suratı, ocağın

önündeki düzlüğe geldiğinden beri ilk kez gülümsedi. Gülümseme kaskatı donmuştu «Paşa»nın yüzünde. Gitmek bilmiyordu. Kemik gibi bir şey olmuştu öyle. «Paşa»nın canı sıkıldı. Bir daha olur olmaz yerlerde gülümsememeye karar verip, yüzündeki gülümsemeyi sinek kovar gibi eliyle kovdu. Yine o asık suratlı maskeyi geçirdi kafasına. Doğrusu çok yakışıyordu ona bu!

«Paşa», ocağın baş yetkilisini çağırdı:

— Bir şeyler geldi kulağıma benim.

— Buyur Paşam! Emret Paşam!

— Bazı köylüler ocağa girmemek için sağ ellerinin baş parmaklarını kesiyorlarmış!

«Paşa», kendi sağ elinin başparmağına baktı kaşla göz arasında. Ne güzel, ne ince bir başparmaktı o öyle! Öpmek geldi içinden. İnsan dediğin nasıl kestirebilirdi parmağını? Aklı havsalası almıyordu «Paşa»nın. Çünkü, «Paşa», beline kadar su içinde kazma saliamamıştı her gün on altı saat. Çünkü, «Paşa», işçilerin Tanrının günü yedikleri o malay denilen vahşi çorbadan tatmamıştı bir yol olsun. Çünkü, «Paşa», geceleri başının altına taş koyup, uyumamıştı ahırlarda. Şaşıyordu onun için. Saralı işçinin çalışmasına şaşmamıştı, ama bazı işçilerin sağ ellerinin başparmaklarını kestirmelerine şaşıyordu nedense. Sesini bir aslan sesine benzettiğini sanarak:

— Alman orduları bir akrep gibi ilerliyor ama, diye kükredi.

Doğruydu. Alman orduları bir akrep gibi ilerliyordu insanlığın ve güzelliğin içinde. Ama candarma zulmü ve karaborsa da Türkeli'nde ilerliyordu akrep gibi. Kolkola ilerliyorlardı hem. Birbirleriyle sarmas dolaş olmuş, öyle ilerliyorlardı. «İlerliyor» di-

yenler mapus damlarında yıllandırılıyordu şarap gibi. Karaborsa yasak değildi, ama «konuşmak» yasaktı. Vergi vermemek yasak değildi, ama «sağ elinin baş parmağını kestirmek» yasaktı. «Paşa», işçilerin çıplak ayaklarına, solgun yüzlerine boka bakar gibi bakarak, altın tabakasından çıkardığı kokulu bir sigarayı saygıdeğer dudaklarının arasına yerleştirdi usul usul. Yığınla el uzandı sigarayı yakmak için. Biri yaktı. «Paşa», kokulu sigaradan derin derin bir soluk çektikten sonra, kalın, kara paltosunun yakasına baktı tasayla. Saralı işçiyi düşündü.

— Yine söylüyorum işte bak, Alman orduları bir akrep gibi ilerliyor, dedi. Her an... Her an...

Yaşadığı sürece, ülkede hiç bir şeyi düzeltemeyecek olan «Paşa», kasketini düzeltti bikaç boy. Öksürdü. Ama öyle sıradan bir insan gibi değil de, tam bir «Paşa» gibi öksürdü. Büyük bir tenor da böyle öksürürdü olsa olsa.

«Paşa» bir iskemleye oturdu ağır ağır. Kahve dolu koca bir fincanı «Paşa»ya uzatan eller, tirtir titriyordu. Titreyen bu eller, titremekte haklıydı elbet. Titreyen bu eller, ordaki ellerin —«Paşa»nınkilerin dışında— en şanslısıydı. Yığınla insan, «Paşa»nın höpürdete höpürdete kahve içişine bakıyor, bir Paşa'nın nasıl kahve içtiğini ezberliyordu adeta. Yüzlerce göz, «Paşa»yı daha iyi görebilmek için öylesine fal fal gibi açılıyor, öylesine büyük bir güç harcıyordu ki, ıkınıyordu sanki. Böyle bir şeyi bir daha nerde görebileceklerdi onlar?

— Paşam, Paşam!

Bir köylü, taa arkalardan, fundaların başladığı bir tümseğin üstünden bağırıyordu. Dünya kadar yaşlı ve acılı bir köylüydü bu. Zor duruyordu ayakta.

Mıncık mıncık edilip fırlatılmış bir kâğıt parçasını andırıyordu tıpkı. İncecik, namuslu bir sesi vardı.

— Paşam, Paşam!

Sesi herkes duydu, ama «Paşa» duymadı. En büyük özelliği duymamaktı «Paşa»nın. Hiç bir yakınmayı, hiç bir inlemeyi, hiç bir ağıtı duymamıştı şimdiye kadar. İlkesi değildi böyle şeyleri duymak. Dünya kadar yaşlı, toprak kadar namuslu köylü ne diyecekti acaba susturulmasaydı?

Hiç bir şey demiyecekti. Soluğu yetmezdi çünkü bir şey demeğe uzun uzun. Evet, hiç bir şey, hiç bir şey demiyecekti. Diyemiyecekti. Yaprağı kopmuş bir çiçek dalı gibi, ılık, yumuşacık ağlıyacaktı yalnız.

*
**

Hiç bir şey demeden eve doğru yürüdü Niyazi. Bir ara, durup, baktı arkasına. Boş boş bakıyordu Ana:

— Yakalanmaycan bu sefer... Yakalanırsan eğer...

— Doğru tahkimat! Ya dönerim ya dönmem...

— Tahkimata da gitsen, gaçacan... Her yerden gaçacan...

— Bıktım usandım gaçmaktan artuk...

— Ölmekten, gebermekten iyidür besbelli...

— Kolay iş değil ki gaçmak lakin...

«Bit ütüsü»nün yapılmasına az bir zaman kalmıştı ki, Hasan'la Niyazi kaçtılar ocaktan. Kar dize çıkıyordu. İncecik keçi yollarında bata çıka yürüyorlar, ağızlarını bıçak açmıyordu ikisinin de. Küçücük seslerden ürküyorlar, ağaçların, karla örtülü çalılıkların arkasına sinip, uzun uzun sağı solu gözlüyorlardı. Kanat çırpan bir kuş, dallardan dökülen karlar bile korkutabilyordu onları. Rüzgâr yoktu. Tepsi gibi bir ay, bulutların arasına bir giriyor, bir çıkıyordu. Arkada yürüyen Hasan, Niyazi'ye:

— İlk gaçışında bu yoldan gaçmıştın sen, de mi? diye sordu.

— Hıı...

— Candarmaya raslamamış mıydın hiç?

— Raslamaz olur muyum? Gaç sefer hem... Gündüzdü o zaman emme... Candarmayı görür görmez, yatıvarıyodum yere upuzun...

— Allahtan raslamasak bu sefer! Şehre inmeycez, de mi?

Niyazi sinirli sinirli:

— Şehre inilür mü, lan deli? dedi. Kendi ayağımızla teslim mi olacaz candarmaya? Aşağılarda devriyeler geziyo hep. Canımıza okurlar valla. İstasyonun üstünden doğru dolanıp, Kokaksu'ya varacaz... Oradan da yürüye yürüye yallah köye...

— Beycuma'ya telefon etmişlerdir bile bizim gaçtuğumuzu... Atlı candarmalar yola düşmüşlerdür bile...

Yorgun bir görünüşleri vardı. Karın üstüne oturdular. Hasan sordu.

— Cıvaran var mı?

— Yok.

— Çok canım çekti, lan! Olsa tellendirirdük garşılıklı...

Niyazi, başını öne eğmiş, düşünüyordu.

— Ne düşünüyon? Gorkuyon mu yoksa?

— Gorkuyom.

— Gorkuyon mu?

— Haa...

— Neyçün? Asarlar mı sanki bizi?

— Candarmaların Emine'ye kötülük etmelerinden gorkuyom. Eskisi gibi değil artuk, gaçanların, firarı çıkanların garısına gızına sataşıyo candarmalar!

— Doğru diyon demesine de...

— Eee?

— Anam yırtar ortalığı şöyle... Candarmanın eline verir mi hiç Emine'yi?

— Candarma lan bu, güç guvvet yeter mi ona? Anam ne gadar Osmanlı garı olursa olsun, baş edebilir mi eli silahlı heriflerle?

— Dayanulur gibi değil ki maden de bilader! Çekilmiyo ki rezilliği... Geberecez bubam gibi biz de günün birinde...

Kalktılar. Ay iyice çıkmıştı ortaya. Gündüz gibi olmuştu her yer. Bir düzlüğe varmışlardı ki, Hasan:

— Köye varduğumuzda bubamın öldüğünü hemen söylesek mi anama? diye sordu.

— Nolacaktı ya?

— Üzülür de, onun için dedim.

— Üzülecek elbet, sevinecek değil ya. Köye varacaz mı hem bakalım? Yoksa yakayı verürüz belki ele...

— Galbini bozma hele sen... Varıruz elbet... Allah büyük!.

Hasan, kuru, çirkin bir ağacın altında durdu.

— Noldu, lan Hasan? Candarma mandarma mı gördün?

— Vay canavar vay! Netmiş gazları, şuraya bak hele...

Niyazi, Hasan'a yanaştı:

— Neresi gaz, lan, onların?

— Ya ney peki?

— Ördek...

— Akpak emme?

— Akpak ördek olmaz mı sanki?

Karınları parçalanmış beş beyaz ördek yanyana yatıyorlardı karın üstünde.

— Canavar parçalamış besbelli, dedi Hasan.

— Canavar neyçün parçalasın? Köpek ya da çakal parçalamıştur...

— Emme de güzel yatmuşlar, şunlara bak! Sıra sıra. Garınları ayrılmış yalnuz...

Hasan ellerini hohluyordu:

— Hadi, yürü artuk... Çok üşüdüm...

Niyazi beyaz bir bezle sarmıştı yüzünü. Çarıklarına dik dik bakarak:

— İçleri gar doldu hep, dedi.

İncecik bir rüzgar çıkmıştı. Karlara bata çıka yürümeğe başladılar. Bazan Hasan, bazan Niyazi geçiyordu öne. Hasan öksürdükçe, Niyazi kızıyor:

— Yavaş öksür eccük, enselenmiyelim hele, diyordu.

Hasan, arasıra iki büklüm oluyor, soluğu kesilircesine öksürüyordu:

— Günde üç boy bit kazanının önünde anadan doğma guyruğa girmenin sonu böyle olur elbet...

— Sen girdin sanki tek! Biz keyif çattık döşeklerde!

— Sen öksürmüyon mu sanki?

— Öksürüyom, emme senin gibi değil. Boğmaca olmuş uşaklar olur hani, onlar gibi öksürüyon sen tıpkı.

— Elimde sanki öksürmemek! Deli!

Ayağı kayıp yere düşen Niyazi, kara gömüldü iyice. Kalkamıyor, kardeşine bakıyordu gülerek.

— Rahat geldi galba? Döşek gibi yumuşacık, de mi?

— Şöyle yatsam hiç galkmadan! Öyle bir yorulmuşum ki.

— Öyle yatsan, bi kaç saate galmaz, donarsın. Sırıta galursün pişmiş kelle gibi. Galksana be! Ne yatıp duruyon soğuk karın içinde?

Niyazi silkinerek kalktı.

— Sana bir şey deycem, lan Hasan?

— Ney?

— O ördeklerden bir kaçını alacaktık biz... Yenmez mi sanki? Pis mi sanki?

— Yenir mi len köpeğin parçaladığı hayvan? Anam ne ederdi seni, biliyon mu?

— Gızardı, de mi? Söylemezdük biz de...

Niyazi gülüyordu. Başındaki bez çözülmüştü iyice. Ellerini karla ovaladıktan sonra, bezi çıkarıp kasketinin içine soktu. Uzaklardan gelen bir sese kulak verdi başını çevirip. Hasan durmuş, ona bakıyordu.

— Ney oldu, lan abi?

— Canavar sesi Allah canımı alsın ki!

— Köpek sesidür be! Gorkutma adamı hele...

— Dinlesene, lan! Köpek sesine benziyor mu hiç?

İkisi de kulak verdiler. Çok uzaklardan geliyordu ses. Hasan:

— Yürü, yürü hele, dedi. Canavar çıkarsa garşımıza, ağaca çıkaruz biz de...

— Sonra da donar kalırız ağacın doruğunda, de mi?

— Donsak da gurtulsak keşke! Bıktım usandım artuk... Yürü deyom sana...

Hiç konuşmadan yürüdüler istasyona kadar. Gün ışımak üzereydi. Kapkara bir marşandizin vagonları arasından birer gölge gibi süzülüp istasyon binasının yanındaki kahveye yöneldiler. Hasan:

— Girmeylim! dedi. Yakayı verirüz ele durup dururken.

Niyazi, girsem mi girmesem mi der gibi kuşkulu bakıyordu. Sonunda:

— Doğru, dedi. Bunca zahmet, bunca eziyet boşa gitmesin hele...

Kokaksu deresinin üstündeki köprüyü geçip, sık ağaçlıklı bir ormana daldılar. Dik bir yoldu. Soluk soluğa kalmıştı ikisi de. Hasan abisine:

—Duralım hele eccük, dedi. Soluğum tıkandı iyiden iyiye.

Durdular. İstasyon aşağıda kalmıştı. Hasan ellerine bakıyordu başını eğmiş.

— Şu ellerime bak hele!

— Ney olmuş onlara öyle be?

— Nolacak, ganıyo işte!

Hasan, kanayan ellerini koynuna sokup bir süre tuttu öyle. Ortalık aydınlanmamıştı iyice. Niyazi kasketin arasındaki bezi çıkarıp:

— Al da sar ellerini şununla, dedi.

Hasan istemedi. Bacasından dumanlar çıkan bir trene bakıp:

— Şu büklüm büklüm dumanlar ben olsam, dedi.

Niyazi güldü:

— Ben de o gapgara tren olsam!

— Oturalım şuraya.

— Oturalım.

Oturdular. Niyazi elindeki bezi yüzüne doladı yine. Çarıklarını çıkarıp, bir bir temizledi içlerini. Bu sıra, iri bir bakal geçti başlarının üstünden. Niyazi ürktü.

— Emme gorkaksın, abi lan!

— Boş bulundum be...

— Hiç candarmaya rasgelmedik bu gün, şaşılacak şey doğrusu!

— Beycuma'ya çoktan haber salmışlardır gaçtuğumuzu, merak etme...

Hasan kafasını birden eğip:

— Vay anacuğum, candarma! dedi.

— Noldu lan? Candarma mı var?

— At üstünde bir herif geliyo bu yana doğru... Candarma besbelli... Raslamadık maslamadık derken, nazar deydürdük galba?

Niyazi çalıların arasından uzun uzun baktı:

— Göremiyom bişey ben be!

— Gel hele gel, girelim şu çalılığın içine...

Bulundukları keçi yolundan aşağı atlayıp karla örtülü sık bir çalılığın içine girdiler. Birbirlerine sokulmuşlar, soluk almaktan korkarcasına bekliyorlardı.

— Öksürüğünü sıkı tut!

— Tutuyom.

— Bi öksürük yüzünden bi ton dayak yemiyelim bi de!

— Sus hele be! Emme çenesi düşükmüşün sen de! Atın ayak sesini duymuyon mu yoksa?

— Duymuyom, inanki!

— Ben duyuyom... Gorkudan çişim geldi, inan...

— Çıkar da ediver olduğun yere...

Atlı bir candarma, beş on metre yukardan geldi, geçti. Hasan iki eliyle ağzını tutmuş, başını bacaklarının arasına sokmuştu.

— İyi atlattık, abi...

Öksürmeğe başladı.

— Hele az daha sabret be... Öksürme... Duyar muyar da, geri gelir deyyus...

— Duymaz artuk bi canım... İnmüştür bile aşağıya... Bekliyelim mi eccük?

— Bekliyelim... Nolur nolmaz!

Hasan, bir dalın ucundan sarkan buzlaşmış bir

kar parçasını alıp, ağzına attı. Abisinin gözlerinin içine bakarak:

— Şimdi köyde olmuş olsak, dedi. Ocağın başında... Güzelce'ne gevretsek bedenimizi şöyle bir... Anamın saçta pişirdiği bazlamaçları bir bir indirsek miğdeye... Üstüne yağ sürüp sürüp... Iscak ıscak...

— Ne yağı, lan? Sovanla iyi olur o!

— Bitlerimizden arınsak... Candarma dayağı yemesek... Garın altında bit ütüsü yapmasalar artuk hiç... Ondan bundan küfür işitmesek durmadan...

— Ürya görüyon galba sen? Bu senin dediklerün cennette bile zor olur a uşam!

— Mahsus deyom be... Gevezelik olsun diye... Gülmek için... Bubam da böyle derdi ya hep...

— Hiç gülmüyon emme?

— Sahi lan... Hiç gülmüyom...

Gülmeğe başladı iki kardeş. Uzun uzun güldüler. Niyazi sustu önce. Hasan'ın gülmesi, vücudunun derinliklerinden gelen bir öksürüğe karışıyordu. Niyazi:

— Bubam ederdi bu lafları essahtan, diye inledi. Ocağın garşısına geçsek... Odunlar çıtır çıtır yansa... Vücudumuzu bir güzel gevretsek...

Niyazi'nin ağzından Hasan aldı sözü:

— Bazlamaçları indirsek gövdeye...

— Candarma dayağı yemesek...

— Bit ütüsü yapmasalar hiç...

— Herkeslerden ana avrat küfür işitmesek...

Az önce katıla katıla gülen Hasan'ın gözleri doldu. Niyazi'nin de yüzü bir hoş olmuş, önüne bakıyordu hep:

— O da bizim gibi ana derdi anamıza, de mi? Ana ne edecek bakam, öldüğünü duyunca?

— Ne edecek, katlanacak çaresiz! Ne gelir başka elinden? Ölenle ölünmüyor ki!

Oldukları yerden kalkıp, yorgun yorgun yürüdüler. İncecik, donmuş bir su sızıntısının üstünden geçerken, birbirlerinin yüzüne baktılar bir an durup. Uzaklardan, yönü belli olmayan bir yerlerden kısık kısık horoz sesleri geliyordu.

*
**

Kapının ağzındaydılar.

— Ana, gız?

— Söyle, uşam?

— Neden beni gız doğurmadın, ana gız?

Ana güldü:

— Bütün analar gız mı doğursaydı uşaklarını peki? Bubanı da gız mı doğursaydı goca anan...

— Gız doğursaydı ya...

— Deli!

— Hasan'la ben bunca çileyi görmezdik hiç değilse... Bubam...

— Bubanın lafını etme bana... Cız edlyo içimde bir yer...

— Sen ettin önce... Bubanı da gız mı doğursaydı goca anan, diye sordun... Ana?

— Hıı?

— Ölmek yaşamaktan ha valla iyi... Böyle yaşayacağına...

Ana dalgın dalgın:

— Hasan'la ikiniz, ocaktan kaçıp, babanızın öldüğünü bana haber ettiğiniz o gün var ya, dedi.

— Vaar...

— İşte o gün...

— Noğulmuş o gün?

— Garın Emine...

— Sen de Emine'nin lafını etme bana, ana... Nolusun, etme... Yanıp yanıp kül oluyo yüreğimin içi...

(İLK GÖRDÜĞÜM, İLK KONUŞTUĞUM, İLK ELİNİ TUTTUĞUM GÜN. SICAKTAN BAYILAN ÇİÇEKLER. YEMİŞLERİN KOKUSU. DALLARDA MAVİ MAVİ KUŞLAR...

NERDE? SORUYORUM, NERDE? ENTARİSİNİN ÇİÇEKLERİ BİLE AKLIMDAN GİTMEZDİ. KÖMÜR ÇIKARIRKEN «EMİNEM» TÜRKÜSÜNÜ ÇIĞIRIRDIM HEP. KÜÇÜCÜK, BAHÇE İÇİNDE BİR EV. CAMDA BİR GÖLGE. O. AĞAÇLARIN ALTINDAYIM. YÜREĞİM ÇIRPINIP DURUYOR. BAKIYORUM. O DA BAKIYOR. BU MU SEVDA? DÜNYANIN GÜZELLİĞİ KARŞİSİNDA ŞAŞIRMAK MI SEVDA? SEVDA NASIL BİR TILSIM?

YANYANAYIZ. DOKUNMAĞA KORKUYORUM. SAÇLARI BIR SAĞNAK GİBİ DÖKÜLÜYOR OMUZLARINA. «NEDEN ÖRMEDİN» DİYORUM. GÜLÜYOR. BIR ŞEYLER SÖYLÜYOR YA, DUYMUYORUM. KULAKLARIM UĞULDUYOR. DAMARLARIMDAKİ KANIN GÜRÜLTÜSÜ.

ENTARİSİNE DOKUNUYORUM NİCE SONRA. UTANIYORUM. «İSTET BENİ» DİYOR. BİR KUŞ ÖPÜYOR DUDAKLARIMDAN. BAŞIM DÖNÜYOR. NAR ÇİÇEKLERİNİN ÜSTÜNDE KOCAMAN, TÜYLÜ BİR ARI DOLAŞIYOR. KUŞUN GAGASI DUDAKLARIMDA HÂLÂ. UZAKLARDAN ISLAK, YORGUN BİR SES GELİYOR. ÖYLE SANIYORUM YA DA. «YAKLAŞMA» DİYORUM, «GÖRÜRLER». YİNE GÜLÜYOR. GÖZLERİNE BAKAMIYORUM ARTIK. ARI YÜZÜMDE DOLAŞIYOR. KOVMUYORUM. GÜLÜŞÜYORUZ. DALLARDAN BİR YAPRAK DÜŞÜYOR DÖNE DÖNE. BİRDEN SARILIYORUM. TOPRAK SICACIK.

ARI YÜZÜMÜ SOKUYOR. KOVMUYORUM. İNSANIN ÖMRÜNDE BÖYLE BAL GİBİ DAKİKALAR KAÇ TANEDİR? HER ŞEY, GÜNEŞİN VE SEVDANIN

İÇİNDE ERİMİŞ GİBİ. BAHAR DOLU DALLARA TUTUNUYORUM. GÜNEŞ, ERİTTİĞİ DÜNYAYI DALLARDAN ÜSTÜMÜZE DÖKÜYOR USUL USUL.)

— Emine'nin başına gelecekler doğmuştu yüreğime... O gün, o kaçıp geldiğiniz gün... Bubanızın ölüm habarını verdiğiniz gün var ya, o gün işte...

İbram Çavuş, Emine, iki küçük çocuk, Hasan'la Niyazi'nin çorba içişlerine bakıyorlardı meraklı gözlerle. Hasan koca koca mısır ekmeği parçalarını bakır sahanın içine atıyor, durmadan kaşıklıyordu. Sağına soluna baktığı yoktu hiç. Niyazi, arada bir, çocuklara, İbram Çavuş'a bakıyor, lokmaları yutarken utangaç utangaç gülümsüyordu. Elinde su dolu bakraçla odaya giren Ana, Niyazi'ye dik dik bakarak:

—Size Bubanızı sordum az önce, lan, dedi. O neyçün gaçmadı sizinle?

Hasan'la Niyazi'nin elindeki o birbiri ardına makina gibi işleyen tahta kaşıklar bir anda durdu. İki kardeş: «Sen söyle» der gibi baktılar birbirlerine. Niyazi kaşığı sininin üstüne yavaşça koyarak, yapmacık bir üzüntüyle:

— Bubam öldü ana, dedi. Göçükte galdı... Ney diyelim, öyle yazmış Allah yazısını...

Hasan bir şey demiyor, yutkunuyordu durmadan. Gözleri anasındaydı. Ne diyeceğini, ne yapacağını merak eder gibi bakıyordu. Ana bakraçların yanına çömelip, başını ellerinin arasında bir an tuttuktan sonra, ayağa kalktı:

— Ne zaman oldu bu? Neye getirmediniz ölüsünü öyleyse? Size deyom, ne zaman öldü bubanız?

Hasan karşılık verdi:

— Bu gün, on iki gün ana...

— On iki gün, ha? Vay herifim vay! Vay gadersiz herifim vay! Kötü kötü üryalar gördüydüm, buymuş demek? Ölüsünü neden alup getürmedlniz peki? Neyçün goydunuz oralarda?

İncecik bir yer yatağında yatan İbram Çavuş kuşkulanmış gibi bakıyor, durmadan:

— Ney olmuş, Anşa? Ney olmuş? diyordu.

Emine, başını sedirin yastığına koymuş, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ana, Niyazi'yi yakasından tutup ayağa kaldırdı:

— Sana deyom, lan, neden bıraktınız bubanızın ölüsünü oralarda? Ney biçim erkeksiniz siz?

— Böyle gonuşma, ana! Hiç birşey bilmiyormuş gibi gonuşma böyle! Madende ölüp te, kimin ölüsü geldi şu köye, söylesene?

Niyazi'nin göğsüne göğsüne vuruyordu Ana:

— Neden sırtınıza vurup gaçurmadınız bubanızın ölüsünü? İki adam getiremez miydiniz onu buraya?

— Deli deli olma ana, dağ taş candarma dolu hep! Gece gaçtuk biz...

Hasan suçlu suçlu:

— Gaç boy idareye gidip, izin istedük, yalvarduk, dedi. Nuh deyip, peygamber demedi herifler!

— Köpek ölüsü gibi gömüverdiniz bubanızın ölüsünü orda bir yere demek? Benim onca yıllık gocamı atıvardınız orda bir çukurun içine demek?

Zor soluk alan İbram Çavuş, incecik yüzünü yastığa gömmüş, küçük çocuklar gibi içini çeke çeke ağlıyordu.

(YEDİ YAŞINDAYDIM OCAĞA GİRDİĞİMDE İLK. BABAM DA MADENCİYDİ. KURCİ KUMPANYASININ

OCAKLARINDA ÇALIŞIYORDU. UZUN, KARA BIYIKLARI VARDI PÜSKÜL PÜSKÜL. ALDI GÖTÜRDÜ BİR GÜN BENİ. «SEN DE ÇALIŞACAKSIN ARTIK» DEDİ. «KOCA ADAM OLDUN». GÜLDÜM. SURATIMA ŞAKK DİYE BİR TOKAT AŞKETTİ KOCAMAN. GÜLDÜĞÜME KIZMIŞTI BELLİ Kİ. BABAMIN ELİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜ İLK O GÜN GÖRMÜŞTÜM İŞTE BEN. EL DEĞİL DE BİR KÜREKTİ SANKİ. KÜT, BOĞUM BOĞUMDU PARMAKLARI. DERİSİ DAMAR DAMAR. YAĞMUR YAĞIYORDU. DÜŞTÜM. ACIYARAK BAKTI BANA. O BAKIŞI GÖZÜMÜN ÖNÜNDEDİR HÂLÂ. KAFAMIN İÇİNDE DURUR, ÇIKMAZ HİÇ. SURATINDAN YAĞMUR SULARI SIZIYORDU. KALDIRDI ELİMDEN TUTUP. BAŞIMDAN ÖPTÜ. ÜZÜLMÜŞTÜ VURDUĞUNA.

KÜÇÜCÜKTÜM BEN. YÜZÜMDEN YAĞMUR SULARI SIZIYORDU. BABAM ÜZÜLMÜŞTÜ VURDUĞUNA. BİR ŞEY DEMEDEN GÖZLERİME BAKIYORDU HEP. SONUNDA DEDİ: «SEN DE GİRECEKSİN OCAĞA». GİRDİM. İLKTİ. KORKMADIM DERSEM YALAN OLUR DOĞRUSU. KOCA BİR KARANLIĞIN İÇİNDE ERİR GİBİ OLDUM. AMA BELLİ ETMEDİM KORKTUĞUMU HİÇ. O GÜNÜ UNUTAMAM? BİR DE.....

BABAMIN O BAKIŞINI.

ANAM İSTEMEMİŞTİ. AĞLAMIŞTI. BABAM NE KADAR İRİ, KALIN KEMİKLİYSE, ANAM DA O KADAR UFAK TEFEK, İNCE YAPILIYDI. «SOKMA ŞU BI PARMAK ÇOCUĞU OCAĞA» DEMİŞTİ BABAMA, KORKARAK. BABAM: «NASIL OLSA GİRMEYECEK Mİ BİR GÜN?» DEDİ. «ALIŞSIN ŞİMDİDEN, ÜÇ METRE KAPUT BEZİ ALSA, NESİ VAR?». O ZAMANLAR KÖMÜR OCAKLARINDA ÇALIŞANLARA PARA YERİNE, KAPUT BEZI, HELVA, PEYNİR, ZEYTİN GİBİ ŞEYLER VERİLİRDİ. ÜÇ METRE KAPUT BEZİ İÇİN ÇOCUKLUĞUMDAN ÇATIR ÇATIR KOPARIP YERİN

DİBİNE SOKUYORDU BABAM BENİ. HAKLIYDI SOKMAKTA. ÇOK FUKARAYDIK.

OCAKTA UYUYAKALMIŞIM BİR GÜN, BİR KÖŞEYE BÜZÜLÜP. YORULMUŞUM DEMEK. BABAM UYANDIRDI. BİR GÜN DE ÇOK ÜŞÜMÜŞ, ÇALI ÇIRPI TOPLAYIP ATEŞ YAKMIŞTIM. ÖLDÜRECEKTİ BENİ AZ KALSIN İŞÇİLER. ZOR KURTULDUM ELLERİNDEN. O ZAMAN OCAKTA ATEŞ YAKMANIN ÇOK TEHLİKELİ BİR ŞEY OLDUĞUNU NERDEN BİLEBİLİRDİM Kİ? BİR DAHA YAKMADIM HİÇ. ÇOK ÜŞÜDÜMSE DE, YAKMADIM.

TITRER DURURDUM. AĞLARDIM.

YILLAR SU GİBİ AKTI GEÇTİ. ÜÇ SAVAŞA GİRDİM.

BALKAN.

CİHAN

ISTIKLÂL

EVLENDİM. DÖRT ÇOCUĞUM OLDU. İYİ KÖTÜ YAŞADIK GİTTİK ÖYLE. HEP ÇALIŞMAYLA GEÇTİ ÖMRÜM. MADENDE ÇALIŞTIM, TARLADA ÇALIŞTIM, SAVAŞTA ÇALIŞTIM. ÇALIŞMAK GİBİ GÜZEL BİR ŞEY BİLMEDİM DAHA. NERDE ÇALIŞMAYAN BİR INSAN GÖRSEM, ŞAŞIRDIM HEP. NASIL OLUYOR DA ÇALIŞMADAN DURABİLİYOR, DİYE DÜŞÜNDÜM.

YEDİ YAŞINDA GİRDİM OCAĞA.

ANAM AĞLAMIŞTI ARDIMDAN. GÜZEL ANAM.

YAĞMUR YAĞIYORDU. BUGÜNKÜ GİBİ AKLIMDA.

KARIM ÖLDÜ. BİR GÜN ANSIZIN. NEDEN, NİYE, BİLEMEDİM. FUKARALIKTAN MI? YOL YORDAM BİLMEMEZLİKTEN Mİ? BELKİ. DÖRT ÇOCUĞU BEN BUYÜTTÜM. HEM ANALARI, HEM BABALARI OL-

DUM. EVLENMEDİM. ANAM ONCA DEDİ. EVLENMEDİM.

ANŞA BÜYÜKTÜ ANASI ÖLDÜĞÜNDE. EVLENMİYECEN DEDİ. EVLENİRSEN EĞER ASARIM KENDIMI, DEDİ. YAPARDI DEDİĞİNİ. ACABA ONDAN MI? ACABA KORKTUM MU?

TOZ HASTALIĞINA TUTULDUM. ATTILAR İŞTEN. YA NE YAPACAKLARDI ATMAYIP? OCAKTAKİ YAŞLI KATIRLARI DA ÖYLE YAPMAZLAR MI? YILKIYA ÇIKARMAZLAR MI? BACAĞI KIRILAN OCAK KATIRINI VURUP ÖLDÜRMEZLER Mİ? İYİLİK OLSUN DIYE. CİĞERLERİM TAŞ. CİĞERLERİM KURŞUN. YIL OTUZDU İŞTEN ATILDIĞIMDA.

SİGORTA YOKTU.

SENDİKA YOKTU.

HİÇ BİR ŞEY....

BEŞ PARA VERMEDEN ATTILAR BENİ İŞTEN.

BEŞ PARA ALMADIM. BEŞ PARA ALMIYORUM.

O İLK GÜN, BABAMIN O BAKIŞI HÂLÂ GÖZÜMÜN ÖNÜNDE. YÜZÜNDE SULAR. BABAM. ANŞA. BİR BİR AKLIMDA HER ŞEY. ANŞA'NIN ANASININ ÖLÜMÜNE AĞLAMASI. ANŞA'NIN KORKUSUZLUĞU. GÜNLER SONRA EVLENECEK OLDUĞUMDA, «YAKARIM BU EVİ» DEMESİ.

BEŞ PARA VERMEDEN ATTILAR BENİ İŞTEN. BEŞ PARA ALMADIM. BEŞ PARA ALMIYORUM. O İLK GÜN. O İLK GÜN. O İLK GÜN. BABAMIN YÜZÜNDE SULAR. GÜZEL ANAM.)

Niyazi'nin iki küçük oğlu Fahri'yle Ali, İbram Çavuş'un ağlamasına bakıp, gülümsüyorlardı birbirlerine. Ana, Emine'nin yanına oturarak:

— Ben gider getirirüm onun ölüsünü buraya! diye bağırdı. Sırtıma vurur getirirüm! Tüh sizin ikinize

de! Eşek gadar herifler, bubalarının ölüsünü orda goyup, gaçmışlar kendileri! Deyom size işte, ben gider getirirüm... Gorkmam hiç bi şeyden... Sizin erkekliğinize sıçam ben, emi?

Bir süre konuşmadı kimse. Çıt yoktu odanın içinde. İbram Çavuş'la Emine önlerine bakıyorlardı hep. Ana, başını ellerinin arasına almış, kımıldamadan duruyor, soluk bile almıyordu sanki. Bir ara, ayağa kalkıp, Hasan'la Niyazi'ye ayrı ayrı baktıktan sonra:

— Bubalarının ölüsünü bırakıp gelmişler, dedi. Ben olmalıymışım sizin yerinize erkek!

Niyazi, anasına sarılıp, ağlamaya başladı.

— Ağlama garı gısmı gibi hâlâ! Ağlayıp ta gızdırma beni!

İbram Çavuş, Emine'ye dönerek:

— Süt gaynat ta içsinler Emine, dedi. Benim de var içesim! Anşa?

— Ney var buba? Ne deyon?

— Ölmüş mü Recep?

— Ölmüş!

İbram Çavuş ağlamaya başladı yine. Ana kızdı:

— Ağlayıp durma sen de be! Zor soluk alıyorsun zati... Daha kötü olursan, görürsün gününü!

— Ölmüş, ha?

— Ölmüş dedik ya! Ölmüş işte! Gurtulmuş gitmiş bu dünyadan!

İbram Çavuş'un yüzünü sevdi Hasan:

— Ağlama goca buba, ağlama hele... Öyleymiş alnının yazısı, ne edelim?

Hasan, anasına bakıp:

— Goca bubamı iyi görmedim bu sefer ben, dedi.

Ana karşılık vermedi. Aynı noktaya bakıyordu hep. İbram Çavuş kesik kesik:

— Hiç soluk alamıyom artuk uşam, dedi. Solugan oldum çıktım iyice... Ölsem de gurtulsam deyom...

Hasan, acır gibi baktı İbram Çavuş'a:

— Kırk beş yıl maden bu... Yürek, ciğer mi gor adamda?

İbram Çavuş, Ana'ya:

— Ne deyo o, Anşa? diye sordu.

— Yok bi şey dedüğü!

— Anşa?

— Ney var buba? Ne deyon?

— Başın sağolsun gızım!

— Sen sağol!

İbram Çavuş, Hasan'ın gözlerinin içine bakıyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu.

— Bi şey mi diyon goca buba?

— Haa?

— Bi şey mi dedin?

— Nasıl öldü buban? Gapak taşı mı düştü? Araba altında mı galdı? Ateşnefes...

— Göçükte kaldı.

— Ben de galmıştım bir yol göçükte, Kilimli de... Fransızlar zamanında ta... Yandan baca vurulup, gurtardılardı beni...

Emine, büklüm büklüm dumanları tüten sütü, Hasan'la Niyazi'nin önlerine koydu:

— İçin de yıkanın sonra... Su ısındı bile.

İbram Çavuş:

— Ben de içecem gızım süt, dedi.

— Verecem, dur eççük...

Ana burnundan burnundan soluyarak kalktı ayağa. Ön bahçeye bakan pencerenin önüne gitti:

— Ney biçim iş bu? Ney biçim şey bu? Ölüsünü bile göremeycez mi biz artuk erkeğimizin? Gavur yapmaz bunu be! Düşman olsa yapmaz! Öldü deyolar, o gadar... Başka laf yok... Ben olacaktım ki orda, nasıl alır gelürdüm buraya bak! Öldürün beni derdim. Vurun, öldürün... Aha alıp gidiyom ölümü işte... Durmayın vurun! Ateş edin! Onlardan gorkacaktım sanki? Sırtıma vurduğum gibi yallah eletürdüm... Mezarı olmayacak bizim ölülerimizin demek? Köpek müyüz, kedi müyüz biz?

Ana, yere oturmuş, bakır taslarla süt içen iki oğlunun başlarına dikilerek:

— Size deyom, köpek müyüz, kedi müyüz biz? diye bağırdı. Neyçün alıp getürmediniz bubanızın ölüsünü? Neyçün gaçırmadınız? Ney biçim, nasıl erkeksiniz siz böyle? Şu garı halimle ben bile yapmazdım sizin yaptığınızı! Utanma arlanma yok mu sizlerde hiç?

Ne Hasan, ne Niyazi demedi bir şey. Hasan elindeki süt tasını önüne koyarak utangaç utangaç gülümsedi sade.

Ibram Çavuş ağlamağa başlamıştı yine. Ana, iki oğlunun başı üstünde horoz gibi duruyordu hâlâ:

— Gonuşsanıza, dilinizi mi yuttunuz? Haksız mı söyledüklerim?

Hasan dişlerinin arasından:

— Haksız, ana! dedi. Çok haksız hem!

— Neyçün haksız olacakmış, lan? Desene, neyçün?

— Bilmiyon hiç bir şeyi de, ondan! Çalışma yerinde olup bitenlerden zerre gadar habarın yok da, ondan! Bilmeden anlamadan gonuşuyon...

— Ben bilmiyom da, sen biliyon her şeyi demek?

Ne çabuk öğrendin üç beş ayın içinde madenkeşliği?

— Öğrenmek için bi gün bile yeter, ana... İnsan ölmüş, ölmemiş, kimin umurunda orda? Senin ölün gömülmüş, gömülmemiş, kime tasa? İsterse bütün dünya ölsün gebersin! Taktığı yok hiç kimsenin... Var mı yok mu çokça kömür çıksın... Sade bu... Zarzor diye bi şey icad etmişler, milletin anasını belliyorlar gece gündüz... Sana bi şey diyem de, inanma ister... Belki elli, elli beş yaşında bi goca garıyı ocağa getirdüler bu son gidişimizde... Mükellefliği çıkmış anlıyacağın... Yanlışlıkla onun da adını yazdurmış muhtar... Günlerce galdı orda...

Ana, ince bir kilim örtülü tahta sedire oturup:

— Bunları sormuyom ben size, dedi. Bubanızın ölüsünü neyçün bıraktınız oralarda, deyom?

Ağlıyordu Ana. Niyazi elini havaya kaldırıp, çaresizlik belirten bir davranış yaptı. Emine:

— Hadi gidin de, yıkanın, Niyazi, dedi. Su gaynadı çoktan...

Hasan'la Niyazi ayağa kalkıp dik dik analarına baktılar tasalı gözlerle. İbram Çavuş, yüzünü yastığa gömmüş, boğulurcasına ağlıyor, bir yandan da:

— Ağlama Anşa, ağlama Anşa! diye inliyordu.

***

Niyazi, eşiğin üstüne oturdu, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Ana hiç bir şey demiyor, oğlunun ağlayışına bakıyordu. Fahri'yle Ali de gelmişlerdi. Ana, bir ara:

— Yakalanmaycan bu sefer emme, dedi. Yakalanmaycan işte... Geçen seferki gibi boş bulnmaycan öyle... Akıllı davranacan...

Gün kararmak üzereydi. Hasan, büyük gaz lambasını yakıp, duvardaki çiviye astı. Niyazi, küçük oğlu Fahri'yle şakalaşıyordu yere oturmuş. Hasan, abisine:

— Şaşılacak şey, lan abi, dedi. Ne gelen var, ne giden. Candarmalar da usandı bıktı adam aramaktan zaar! Gelseler, gelürlerdi şimdiye gadar, öyle değil mi?

Niyazi, başının salladı. İbram Çavuş, derinlere kaçmış, küçücük gözleriyle çevresindekilere bakıyordu çocuksu çocuksu. Emine, durmadan kaşınan Hasan'a:

— Bit gaynıyo üstünüz başınız hâlâ, değil mi? dedi.

— Gaynıyo gız Emine... Arınamaduk birtürlü... Günde üç dört boy bit ütüsü oluyorduk üstelik. Bit deyip geçme, bi afat şey o! Canavardan daha beter... Öldürdükçe çoğalıyo mübarek sanki!

— Bizi görcen sen... Günlerce gaynatmaya yaturduk çamaşurları anamla... Para etmiyo ne etsen... Fahri'yi yedi bitirdi geberesiler... Ali'ye o gadar gelmiyolar nedense...

Niyazi, karısına gülümseyerek:

— Bit te biliyo ağzının tadını elbet, dedi. Fahri tombalakça da, ondan... Ali, keçi boynuzu gibi... Yumuşak yumuşak, em babam, em!

Niyazi, İbram Çavuş'a çevirdi gözlerini:

— Seni de seviyolar mı bitler, gocabuba?

Kendisine ne sorulduğunu anlamamış gibi görünen İbram Çavuş:

— Benim iyiliğimden ney olacak, uşam? diye karşılık verdi. Ölümümü bekliyom artuk ben...

Hasan'la Niyazi güldüler. Niyazi bi da sordu sorusunu.

— Gulağım pek iyi duymuyo, uşam... Bit mi dedin? Abıı, gaynıyo, gaynıyo... Gece oldu mu, gidişe gidişe bi galıyom...

Emine:

— Kaç gün, kaç gece ayıkladuk anamla oysa, dedi. Başındaki sirkeleri bile kırduk... Gaz sürdürmüyo gafasına. Sürdürse, galmaz ya...

Hasan, İbram Çavuş'un başını sevip:

— Neyçün gaz sürdürmüyosun başına gocabuba? dedi. Gorkuyon herhal... Bıldır yıl, Süleyman'ın bi yaşındaki oğlu ölüvermişti, ondan mı gorkuyon?

— Yok uşam, yok... İstiyom ölümü ben... Ölsem de, gurtulsam deyom... Şu zoruma baksana hele bir..

Soluğum bile çıkmıyo doğru dürüst... Yük oluyom sonra bunlara çok...

— Neyçün yük olacakmışsın, gocabuba? Sen büyüğümüz, atamızsın bizim. Yoksa bi şey mi diyolar sana canını sıkacak? Kakalıyolar mı seni?

— Kim?

— Anam olsun, Emine olsun!

— Yoo... Allahın bildüğünü guldan ne saklıyam, ikisi de bi şey etmezler bana hiç... İyi bakarlar... Anşa...

İbram Çavuş sustu. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Emine, Niyazi'ye yavaşça:

— Bu yıl adamakıllı bunadı gocabubam, diye fısıldadı.

Hasan, İbram Çavuş'a:

— Anam galbini mi gırıyo yoksa, İbram Çavuş? dedi.

— Arada bir altuma gaçurduğumdan, gızıyo bana... Kakalıyveriyo o zaman eççük... Emme Anşa da iyidür çok... Bi dediğümü iki etmez hiç. Evin direğidür o... Erkekten daha becerüklüdür... Gonuya gomşuya bile faydası dokunur... Geçenlerde Musa'nın evinin kiremitlerini...

Sustu. Soluğu çıkmıyordu. Emine'ye güçlükle:

— Anlatıvasana gız, dedi. Gonuşamıyom işte ben!

— Ney oldu? dedi Niyazi.

Emine Fahri'yi kucağına alarak:

— Musa dayıyı söylüyo, dedi.

— Ney olmuş ki Musa dayıya gı?

— Beş altı gün önce hökümat adamları geldiydi buraya... Tahsildar mı neymiş? Yanlarında da bi candarmalar ki, izbandut gibi...

— Neyçün gelmişler ki?

— Musa dayının yol vergisi borcu varmış, onu almaya... Para mı var ki versin herifçeğiz? Çıktılar bu sefer dama... Başladılar toplamağa kiremitleri...

— Yol parası yerine evin kiremitlerini alıyolar demek, ha? Vay anasını be... Şu işe bak sen...

—Haa... Sonracuğuma... Ney diyodum? Çıktılar dama... Hanife teyze yalvarur, gelini, gızı yalvarur, Musa dayı yalvarur... Gel gör ki, kim dinliyor? Ganun diyolar, başka laf yok... Anam camdan baktı baktı, duramadı artuk gariplerin yalvarmalarına... Hanife teyzeyi görecektiniz siz.

(ÖNCE KUŞLAR SAŞTI KİREMİTLERİN ALINMASINA, SONRA BİZ.
SONRA GÖKYÜZÜ,
SONRA YILDIZLAR, BULUTLAR.
SONRA BİRDENBİRE BASTIRAN KAR. HEP BİR AĞIZDAN, «NEDEN» DİYE BAĞIRDILAR. AMA ÖTTÜ YİNE DE KUŞLAR KİREMİTSİZ EVLERİN ÜSTÜNDE SEVİNÇLE. BULUTLAR BOŞALTTI YAĞMURLARINI. KAR YAĞDI ACIMAKSIZIN.)

O başları olacak herifin ayaklarını öpüyordu ağlaya ağlaya... «Sen bilüsün uşam, bu garda gışta perişan» etme bizi! diye yalvarıyordu. Anam varmıştı bile yanlarına... «Alamazsınız bu fukaraların kiremitlerini» dedi. «Ganun ganun diyosunuz, bu ganun dedükleri köylüden yana olmaz mı hiç?» Candarmalar atı sürüverdiler üstüne. Anam ezilyordu az kaldı. Sendeleyip düştü. Ama daha galkmasıyla atın eğerinden yapışması bir oldu. Bi o yana, bi bu yana burgalıyodu eğeri... Candarma düşecek gibi oldu bu sefer... Görseniz, nasıl sövüyolardı anama! Anam durur mu, o da sövüyodu onlara!

«Alın bi goyun da, ilişmeyin kiremitlere» diye bağırdı sonunda. Baş edilecek gibi değildi çünkü. Deli gibi sürüyorlardı atlarını anamın üstüne üstüne. Anam ne etti etti, bi goyun buldu getürdü bi yerden. «Alın», dedi, «Bok yiyesiceler, indirmeyin kiremitleri!»

Niyazi'nin mutlu bir görünüşü vardı:

— Ney garı yani şu anam be! dedi. Yüz erkeğe bedeldür valla...

— Şart olsun bedeldür! diye karşılık verdi Hasan.

— Gızdı emme bize!

— Gızdı.

— Haksız lâkin.

— Nasıl getürürdük bubamızın ölüsünü sırtımıza vurup? Öyle değil mi, Emine?

Emine bir şey demedi. Hasan üsteledi:

— Öyle değil mi, Emine? Gosgoca ceset bu... Taa ordan buraya sırtta taşınır mı hiç? Yakın sanıyo galiba anam çaluştuğumuz yeri bizim?

— Bilmem ki... Öbür odada soğukta oturuyo kendi başına... Gonuşmuyo hiç... «İçeri gel, ana» dedim. Demedi bi şey... Çalışmadı bu gün hiç... İş miş yapmadı. Gıyamet gopsa çalışmadan edemez oysa...

Niyazi ayağa kalktı. Camdan dışarı bakıp uzun uzun göğüs geçirdi. Başını ordakilere çevirmeden:

— Hele bi ıhlamur pişir de, içelim, Emine gız! dedi.

Emine kalktı. Gaz lambasının fitilini kısıp, dışarı çıktı. İbram Çavuş:

— Ben de içerim, diye söylendi kendi kendine.

Başını eğmiş, gözlerini Hasan'dan ayırmıyordu hiç.

— Hasan?

— Ney var, gocabuba?

— Demek buban öldü, ha? Allah rahmet eylesin... Allah taksiratını affetsin...

— Amin.

— Hasan?

— Hıı?

— Garının birini de madene götürdüler demek, ha? Gafasını gazıttılar tüm?

— Haa buba... Öyle ettiler...

— Allahın işine bak sen...

İbrahim Çavuş gülüyor, güldükçe soluk alıp vermesi zorlaşıyordu. Niyazi, ocağın başına gelip:

— Çok gülme hele gocabuba, dedi. Tıkanacan yine. Yaramaz çok gülmek sana...

— Doğru deyon uşam... İyice tıkandım yine... Hasan?

Hasan sinirli bir sesle::

— Ney va İbram Çavuş, ney va? dedi.

— O herif, saçını gazıtmayanların burunlarından tutup, ağzına balgam atıyo mu yine?

— Atıyo...

Bütün vücudu sarsılıyordu İbram Çavuş'un gülerken. Hasan:

— İyice bunamış bu be! diye inledi. Anamın çilesi az geliyo sanki!

Niyazi de gülüyordu. Bu sıra, elinde bakır taslarla Emine girdi odaya. İbrahim çavuş gülmesini bıçak gibi kesip:

— Ben de içerim gızım ıhlamur, diye yalvardı.

— İçecen buba, içecen... Acele etme hele...

— Acele etmiyom, uşam... Acele etmiyom...

Niyazi, ocağa odun atıp, kuru ağaçların tutuşmasını bekledi. İğri bir demirle külleri eşeliyor, çıtır çıtır ses çıkararak yanmaya başlayan odunlardan ayırmı-

yordu gözlerini. İbrahim çavuş, Niyazi'ye seslendi bu kez:

— Niyazi?

— Ney?

— Çok mu zahmet çektiriyolar madende size?

— Çook... Bildüğün gibi değil...

— Bize de öyle ediyolardı bi zamanlar... İşi istop edivemiştik emme biz... Ocağın ağzını tutmuş, geleni gideni goyvermemiştik... Kum doldurmuştuk şömendiferlerin gazanlarına... Bu dedüğüm, Cumhuriyet'in ilanından sonra benim... Asma'da çalışıyodum o zamanlar ben...

Hasan, Niyazi'ye:

— Yanduk abi, dedi yavaşça. Başladı yine.

— Öff... Gaçıncı bu kimbilür?

— Bininci belki...

— Bininci olsa iyi... On bininci, yüz binlnci...

Niyazi ocağın başından kalkarak:

— O zamanlar yok şimdi, İbram çavuş, dedi. Candarma canına okuyo adamın...

— O zaman da geldiydi candarma... İstanbul'dan geldiydi... Gemilerle...

— Boş ver sen bunlara şimdi! Ihlamurunu iç te, soluğun açılsın eççük...

Hasan höpürdete höpürdete ıhlamur içiyor, bir yandan da kafasını sallıyordu:

— Şu işe bak be, hâlâ yok candarma! Ya haber veremediler, ya gardan gelemiyolar...

Niyazi:

— Üzüldün galiba gelemediklerine? diye fısıldadı. Merak etme, çıkmışlardır bile yola... Bu sefer de yakayı ele verirsem, tahkimata gönderürler beni artuk... Gözümün yaşına bakmazlar...

— Boş verr... Yakalasınlar be...

— Şu keyfe bak, de mi? Neye değmez? Iscacuk oturmuş, ıhlamur içiyoz... Bi gün bi gün...

Emine ürkek ürkek:

— Son zamanlarda madenden gaçanların garısına gızına çok kötülük ediyo emme candarma! dedi. Siz saklıyosunuz, siz barındırıyosunuz erkeklerinizi deyip, alıp alıp götürüyolar garıları, gızları... Irz namus beş paralık oldu artuk... Gavur olsa buncasını yapmaz... Evvelsi gün, Murat'ın garısını aldukları gibi yallah...

— Candarmalar mı?

— Kim olacak başka?

Niyazi, elindeki ıhlamur tasını bırakıp, üzgün üzgün Emine'ye baktı:

— Murat gaçmış mıydı ki?

— Gaçmıştı helbet!

Emine bir süre uyur gibi durduktan sonra:

— Candarma gözüne kestirdükten sonra, gaçmayanların garılarını da eletiyo, dedi. Gaçsın gaçmasın, ister! Binnaz'ın oğlu gaçmış mıydı sanki?

Niyazi:

— Noldu ki, gız? diye sordu.

— Nolacak? Gocan gaçtı deyip, garıyı aldukları gibi yallah...

— Ne zaman geldi peki garı?

— Üç beş saat sonra!

Hasan bilmiş bir tavırla:

— Garı güzelce ya, ondan! dedi.

Niyazi'nin şaşkın bir görünüşü vardı:

— Gaçmasayduk keşke be! diye mırıldandı. Buncasını da duymamıştık hiç...

Hasan:

— Binnaz'ın oğluna ne deyon peki? dedi. Gaçmış mı o da?

— Gaçanla gaçmayanı bi tutmazlar elbet! Gaçmayan gaçandan daha çok arayabilir hakkını... Bu herifler azıtmış artuk iyiden iyiye...

— Köylü kısmının hakkı mı olurmuş be? Madenkeşlik yap, ürününün üçte birini hökümata ayır, yolda, tahkimatta çalış... Sonra da...

Niyazi:

— Boş verr, dedi. Alnımıza ne yazılmışsa, o olur. Şu anam çok canımı sıkıyo yalnız benim. Ney var da o buz gibi soğuk odada oturmalı şimdi?

— Bize içerledi besbelli.

— Bubamın öldüğüne canı çok sıkıldı bana galursa...

— Gapının gıyıcığından baktıydım, başını ellerinin arasına almış, uyur gibi duruyo öyle... Bi şey demeye gorktum, inan...

— Ateş gibi parlar valla... Bubaları tutmasın bir...

Gürültüyle açıldı odanın kapısı. Fahri'yle Ali telaşla girdiler:

— Candarmalar geldi... Üç tane... Atları da var... Emmi... Buba...

Ihlamuru içtikten sonra tedirgin bir uykuya dalan İbram Çavuş, titreyerek uyandı:

— Ney oldu? Ney var?

Hasan'la Niyazi, iş ceketlerini çabuk çabuk üstlerine geçirip, ellerinde çarıklarıyla camdan arka bahçeye atladılar. Ama daha doğrulur doğrulmaz candarmaları buldular karşılarında. Kaçacak yerleri yoktu. Üç candarmadan ikisi atlarından inip, Hasan'la Niyazi'yi yumrukla dövmeye başladılar:

— Vatan hainleri sizi... Sizi gidi maden kaçakları sizi. Bu kışta kıyamette, dağ başlarında sizi ara-

yacaz bi de, ha? Sizinle uğraşacaz gece gündüz böyle, ha?

Emine camın önüne dikilmiş, ağlıyor, Ana, evin kapısından çıkıp bahçeyi dolanmış, oğullarını döven candarmalara engel olmak istiyordu. Bağırarak:

— Ele geçürdünüz işte! Ne vurup duruyonuz hâlâ? Alıp götürsenize, hadi! Allah gulu değil mi onlar da?

Sözünü dinletemeyince, araya girdi. Candarmaları elleriyle iterek:

— Yeter artuk be! Dövdünüz döveceniz gadar işte! Eletin, hadi! Öldürecek misiniz döve döve?

Atından inmeyen candarma:

— Bağlayın ellerini şunların, dedi.

Candarmalardan biri, iki kardeşin ellerini kalın bir sicimle birbirine bağladı. İbram çavuş, Emine'nin baktığı pencereye gelmiş, titreyen bir sesle:

— Anşa, Anşa, diye ağlıyordu.

Evin iki köpeği, çitlerin yanından candarmalara havlıyor, koşuşup duruyorlardı ordan oraya. Atlı candarmalar önde, Hasan'la Niyazi arkada, bahçeden çıkıp, bir anda eridiler karanlıkta. Ana, hiç bir şey olmamış gibi girdi eve. İbram Çavuş'la Emine ağlıyorlardı hâlâ:

— Anşa?

— Ney var?

— Çok dövdüler uşakları, de mi?

Ana, babasıyla gelinine bir süre baktıktan sonra:

— Recep'in ölüsünü alır gelürüm buraya ben! diye bağırdı. Gomam dağ başlarında!

***

Gözünü oğlundan hiç ayırmayan ana, kızdı birden. Sol yumruğunu Niyazi'nin kafasına kafasına indirerek:

— Bok! diye bağırdı. Ağlıyor bi de oturmuş... Ben garılığımla ağlamayom, o ağlayo oturmuş!

— Emine'ye ağlıyom ben be... Gaçmasaydım keşke... Keşke gaçmasaydım... Gaçar mıydım böyle olacağını bilsem...

Candarmaların köylerden yakalayıp getirdikleri «Maden kaçakları» basık tavanlı, pis bir odaya hapsedilmişti Çaycuma'da. Penceresizdi oda. Duvarlarından sular sızıyordu. Yığınla insan, koyunlar gibi birbirine sokulmuş, Sekemen'in gelmesini bekliyorlardı ayakta. Oturmak yasaktı. Oturan falan oldu mu, kapıdaki candarma: «Galk ayağı, gomutan gelecek şimdi», diye bağırıyordu. Saatlerdir aynı laftı: «Gomutan gelecek şimdi!» Kimse konuşmuyor, bir şey sormuyordu. Ayakta uyuyordu çoğu. İnleyenler, sayıklayanlar bile vardı. Hasan'la Niyazi, birbirlerine yaslanıp gözlerini yummuşlar, uyuyor gibi duruyorlardı. Hasan, durmadan:

— Bu ney biçim çile böyle? Bu ney biçim çile böyle? diye söyleniyordu kendi kendine.

Niyazi'nin sesi çıkmıyordu hiç. Bir ara, yavaşça:

— Enayi gibi yakalanduk, dedi. Ahırın...

Hasan, abisinin sözünü bitirmesini bir süre bekledikten sonra:

— Nolmuş ahıra ki? dedi.

— Yok bi şey... Ürya gibi bi şey görmüşüm öyle... Tutuvermiş gözüm...

«Oyy ölüyom, oyy ölüyom» diye hırıltılı bir ses duyuldu bu sıra. Gencecik bir işçi kapıdaki candarmaya:

«— Herüfçüğün biri soluk alamıyo burda, onbaşım, dedi. Hızlapası (*) tuttu besbelli.

Hastalığı tutan adam zor soluk alıp veriyor, ciğerleri parçalanacakmış gibi öksürüyordu. Gözleri iri iri olmuş, dudakları morarmıştı. Onbaşı:

— Gomutan gelecek şimdi! diye bağırdı yine.

Odanın kapıya en yakın köşesinde duran, uzun boylu, sıska bir işçi, hasta adama:

— Gomutan gelinceye kadar ölem mölem deme sakın, sabret eççük! dedi.

Gülüşenler oldu sağda solda. Kapıdaki candarma, «hışşşt» diye seslenip, burnunu boşalttı kapının önüne.

— Dikkat!

Sekemen'in geldiğinde biri geçiyordu saat. «Dikkat» sözünü duyanlar, uyuşukluklarından silkinip, daha dik durmaya çalıştılar. Birbirlerine sokulanlar, birbirlerine yaslananlar, saatlerce süren bir uykudan uyanırcasına bakındılar çevrelerine. Sekemen'in ilk sözü:

(*) *Nefes darlığı.*

— Yanaşın köşeye iyice, lan! oldu.

İşçiler sıkış sıkış yanaştılar duvarın dibine. İstif olmuşlardı adeta. Kapıdan duvara kadar uzanan, yetmiş seksen santim enindeki bir yerde, Sekemen gidip gidip geliyor, elindeki kırbacını ışıl ışıl parlayan cilalı çizmelerine vuruyordu. Kafası yerdeydi hep. Çok önemli bir şey düşünüyor, ya da çok önemli bir şeye karar veriyormuş gibi bir görünüşü vardı. Birden:

— Hangi deyyus o inildeyip duran? diye bağırdı.

Başı önündeydi yine. Bakmıyordu kimseye. Kapının önünde hazırola geçmiş candarmalardan biri:

— Hastaymış, gomutanım! diye bağırdı. Soluğu tıkanmış!

— At şu herifi dışarı, gözüm görmesin!

İki işçi hasta adamı kapının önüne getirip bıraktılar. Sekemen durmadan dolaşıyor, karşısındakilerin yüzüne bakmayı onuruna yediremiyormuş gibi çizmelerinin ucundan ayırmıyordu gözlerini. Bir ara, birden durup:

— Kendi elimle kurşuna dizerim sizi lan, deyyus oğlu deyyuslar! diye bağırdı. Vatan hainliğinin ne olduğunu biliyor musunuz siz? Harpte kaçmanın ne olduğundan yok mu haberiniz? Ha cephede düşmandan kaçmışsın, ha madenden! Var mı bi ayrımı lan, orospu dölleri, anasını avradını s.....m?

İlk kez baktı bitkin, perişan işçilere. Burnundan soluyarak, tükürür gibi:

— Allah belanızı vermiş zati hepinizin! dedi.

Bir süre kıpırdamadı yerinden. Kendi kendine gülümsedi. Pis duvarlara baktı boş boş. Sonra kapının önündeki candarmalara doğru yürüyerek:

— Göz açtırmayacaksınız bunlara hiç, diye in-

ledi. Muhtardan firarını mı aldınız birisinin, hemen damlıyacaksınız evine... Karısının, kızının ırzına geçeceksiniz... Neyi var, neyi yok, alıp gideceksiniz... Tavuklarını, koyunlarını kesip kesip yiyeceksiniz... Yapmazsanız bu dediklerimi, sizin de Allah belanızı versin!

Ürkünç bir kahkaha attı. Ağzı bir mağara gibi açılmış, kara sarı dişleri yüzünün çirkinliğini daha da artırmıştı. Başı yerde, çizmesine vuruyordu kırbaçla hep. Üzgün bir görünüşü vardı. Kırbacı birden duvarda şaklatıp, bir kahkaha daha savurdu.

— Ne kaymakam, ne vali, nl de Pa...., deyip durdu.

Attığı her kahkaha soluveriyordu yüzünde hemen. O değildi kahkahayı atan sanki.

— Paşa da karışamaz bana burda! Kimse karışamaz! Gökte Allah, yerde ben varım! Ne dersem o olur... Çavuş...

— Buyur gomutanım?

— Firarı çıkan her madencinin karısını, kızını kullanacaksınız, tamam mı?

— Tamam gomutanım! Emredersin!

— Emir tekrarı yap!

— Firarı çıkan her madencinin garısını gızını gullanacaz, gomutanım!

— Yoksa... Sen söyle onbaşı, ne yaparım emrimi yerine getirmeyeni ben?

— Anasını s.....n!

— Anasını mı yalnız?

— Avradını da...

Niyazi, Hasan'a:

— Veli Kavas, Sekemen'i taklit ediyo, şimdi an-

ladım! diye fısıldadı. Öküz s.... (*) ni çizmelerinde saklatması, gonuşması, yürümesi tıpkı, aynı...

— Sus be... Duyacak...

Sekemen kırbaçlı elini beline koyup, öbür eliyle çatarasını uzun uzun kaşıdıktan sonra:

— Oku Erzurum'a tahkimata gideceklerin adlarını, Çavuş! dedi.

Çavuş, cebinden bir kağıt çıkarıp, çabuk çabuk on iki ad okudu. Niyazi, adının okunduğunu duyar duymaz:

— Vayy anam, şap gibi yanduk şimdi işte! diye inledi. Gaçmazsam eğer anam avradım olsun!

(«TAHKİMATA» GİTMEK DEMEK ÖLMEK DEMEKTİ BİRAZ, BİLİYORDUM. «NASIL OLSA ÖLMEYECEK MİYİM, KAÇARIM ÖYLEYSE» DEDİM. KAÇTIM.

HASAN'I BENDEN AYIRMIŞLAR, OCAĞA GÖNDERMİŞLERDİ BİLE. BİZ YILDIZLAR KADAR ÇOKTUK «TAHKİMATA» GİDECEK OLAN. ÇOK VE AZDIK. YANİ DİYECEĞİM, YILDIZLAR KADAR ÇOK, YILDIZLAR KADAR BİRBİRİMİZDEN UZAKTIK.

ÜÇ GÜN ÜÇ GECE KARANLIK BİR ODADA BEKLETTİKTEN SONRA BİZİ, KOYUN SÜRÜSÜ GİBİ ÇIKARDILAR YOLA BİR SABAH. BİR SABAH, GÜN ATARKEN. KAN KIRMIZISI BİR SABAH.

PAMUK VE KAR BİLE DAHA UYSAL, DAHA YUMUŞAK DEĞİLDİ BİZDEN.

SÖNÜK, SESSİZ BİR İSTASYON. KÖMÜR KOKUSU... KURUMUŞ DALLAR. KARA BİR VAGON SİSİN İÇİNDE. UZAKTA YORGUN BİR KÖY, İÇİN İÇİN

(*) *İşçiler kırbaca öküz s.....i derlerdi.*

AĞLIYOR. SÜMÜK GİBİ YAPIŞMIŞ BİR YAMACIN ÜSTÜNE.

BİR ÇÖP YIĞINIYDIK SANKİ, ÖYLE SOKTULAR BİZİ KARA VAGONA. CANDARMALAR.

KAÇTIM.

KAÇTIM VE GİTTİM BİZİM KÖYDEN ÜÇ BUÇUK SAAT ÖTEDEKİ AMCAMIN KÖYÜNE. AMCAM KÜFLENMİŞ BİR EŞYA GİBİYDİ YALNIZLIĞINDA. BENİ DEĞİL DE MEZARINI GÖRMÜŞCESİNE KORKTU. KONUŞAMADI BİR SÜRE. AMA BAŞKA YAPACAĞIM YOKTU BENİM. KOVSA DA KIMILDAYAMAZDIM YERİMDEN. KÜÇÜCÜK BİR ODADA ELMA KURDU GİBİ YAŞADIM GÜNLERCE

BEN ORDAYKEN OLMUŞ NOLMUŞSA İŞTE! EMİNE'Yİ ALIP GÖTÜRMÜŞ CANDARMALAR! SAÇLARININ GÜRÜLTÜSÜNÜ DUYUYORUM BAZAN.)

Candarmalarla yumruk yumruğa dövüşüyordu Ana. Yüzü gözü kan içindeydi.

— Allahını, Muhammedini seven yardıma koşsun! diye bağırıyordu arada bir.

Bahçede olup bitenlere uzaktan uzaktan, korkulu gözlerle bakan üç beş köylü, değil Ana'nın yardımına koşmak, yerlerinden bile kımıldamıyorlardı. Fahri'yle Ali boğulacak gibi ağlıyorlardı candarmaların çevresinde. Ali, arasıra yerden taş alıp, anasını götürmek isteyen candarmalara atıyordu. İbram Çavuş camdan sarkmış, «Anşa, Anşa» diye ağlıyordu durmadan. Emine, otlara, çalılara elinin yetişebildiği her şeye yapışarak, kendini sürükleyip götürmek isteyenlere engel ol-

mak istiyor, bir yandan da bas bas bağırıyordu. Ana: «benim uşaklarım madende... Gideli bir hafta ikisinin de daha... Neyçün alıp götürüyorsunuz gelinimi?» diye bağırdıkça, basıyordu candarmalar küfürü. Üç candarma, Ana, Emine, düğüm olmuşlardı birbirlerine adeta. Bahçenin çıkış yerindeydiler tam. Ana, bir ara, kendine yumrukla vuran bir candarmanın yakasından tutup, var gücüyle asıldı. Deliye döndü candarma. Yakası boydan boya yırtılmıştı. Omuzundaki tüfeği çıkarıp, dipçikle vurdu Ana'nın başına. Ana, olduğu yerde bir iki sendeleyip, yüzü koyun yere düştü. Kıpırtısız kalakaldı otların üstünde.

Gözlerini açtığında evdeydi. Bir yığın insan vardı çevresinde. İlk sözü:

— Emine nerde? oldu.

Kimseden ses çıkmadı bir süre.

— Size deyom, nerde Emine? Alıp götürdüler mi candarmalar yoksa?

Başını elledi:

—Kim sardı başımı benim? Ney oldu bana?

Gözleri dalmış, aynı noktaya bakıyordu hep. İbram Çavuş'un ağlamasını duymuyor gibiydi.

— Anşa... Anşa... Elettiler Emine'yi... Alıp götürdüler uşamı...

Musa çavuşun karısı, Ana'ya:

— Emine'yle üçüncü bu artuk, dedi. Gocan madenden gaçtı deyip, garıyı gızı aldıkları gibi yallah... Irz, namus galmadı köyümüzde... Gari eççük güzel oldu mu, gocası gaçsın gaçmasın, alıp götürüyorlar... Anşa?

— Ney var?

— Sen akıllısındır, söyle, ne edelim?

— Biliyom ne edlceğimi ben, garışmasın kimse...

— Söyle de biz de bilelim! Herkes bilsin! Birlik mi olacaz, ney yapacaksak yapalım!

— Biliyom ne edeceğimi dedim ya, o gadar işte!

Ana, ayağa kalkıp:

— Vuracam o candarmalardan birini ben de! diye bağırdı. Şimdi görsem, tanırım üçünü de! Çifteynen vurmazsam onlardan birini, Anşa demesinler bana da!

Yaşlı bir kadın:

— Asarlar seni gızım, diye inledi. Hökümat adamına garşı gelünür mü hiç?

— Asarlarsa asarlar, gorkmuyom hiç bi şeyden artuk! Gocam madende ölür, ölüsünü bile göremezsin, oğlun firar etti derler yalan yere, gelinini candarmalar gaçurur... Böyle yaşamaktan gebermek daha iyi...

— Deli deli olma hele... Allah ne yazdıysa o olur... Bugünler de geçer elbet...

Ana kendisine söylenenleri duymamış gibiydi. Odadakilere:

— Çıkın gidin burdan! diye bağırdı. Seyire mi geldiniz buraya? Candarmalar beni döverken, biriniz yanaşmıyodunuz evimin yanına. Halimi mi görmeye geldiniz şimdi? Halimi görüp te sevinmeğe, bayram etmeğe mi geldiniz? Size deyom, çıkın gidin burdan!

Odadakiler birer ikişer çıkarken, Ana, kendi kendine:

— Bütün bu başımıza gelenler o puşt muhtarın işi, diye söylendi. Para alacam, hökümatın gözüne girecem diye etmedüğünü bırakmadı artuk... Aklına geleni habar ediyo candarmaya...

Ana, odadakilerin hepsinin çıkmasını beklemeden odadan çıkmış, söylene söylene bahçeye varmıştı bile:

— Görür şimdi o... Ağzından girip burnundan çıkmayacam mı onun şimdi? Nasılmış yalan yanlış adam habar etmek candarmaya, görsün bakalım!

Koşuyordu adeta. Muhtarın evinin önüne gelinceye kadar hiç durmadı ağzı. Yanında biri varmış gibi konuşuyordu. Evin kapısını muhtar açtı. Korku dolu, şaşkın gözlerle baktı Ana'ya.

— Ney oldu Anşa gadun? Bi şey mi oldu? Ney bu telaşın böyle?

Ana, muhtarı itip, girdi içeri. Muhtarın karısı, kızları, oğulları, ordaydılar hep. İrili ufaklı bir yığın çocuk doluydu içerisi. Hepsi donakalmıştı öyle. Şaşkın gözlerle bakıyorlardı Ana'ya.

— Utanmaz, arlanmaz muhtar, diye bağırdı Ana. Bu yaptığın gaçıncı artuk? Ne uğraşıp duruyon bizim gibi fakir fukarayla, söyle bakam? Şu gadarcuk adamlık yok mu sende hiç? Yalan yanlış neyçün habar ediyorsun benim uşaklarımı candarmaya? Hadi bizlerden gorkun yok, Allahtan da mı gorkmuyon zerre gadar? Gonuşsana, desene bi şey! Köyün bütün erkekleri madenkeşlik yapıyolar da, senin gosgoca eşşek gadar oğlun neye girmiyo madene? Ver parayı al laporu, de mi? Tühh, senin yüzüne... Tühh, senin gibi arlanmaz, utanmaz herifin suratına. Cebine birkaç guruş girecek diye satacan bütün köyü demek?

Muhtar, Ana'nın yanına ezik pörçük gelerek:

— Hele otur şuraya da, soluk al bi! diye inledi. Hep sen gonuştun geldin geleli! Ney biçim garısın böyle, bilmem ki!

— Boş lafı bırak ta, sualime garşılık ver sen benim. Candarmalar Emine'yi alıp götürdüler, onu bul git te! Görmüyon mu halimi? Şu gafamın yarıklarını görmüyon mu? Candarmalar yaptı bunları hep... Dipçikle dövdüler beni bayıltıncaya gadar... Senin yüzün-

den bunlar bütün. Senin başının altından çıkıyo her bi şey...

Muhtar, duvarda bir çiviye asılı Kuran'ı alarak, öpüp başına götürdü:

— Şu kadarçuk habarım varsa eğer, Allah şimdi çarpsın beni! Bütün uşaklarımın ölüsünü öpem... Günahıma giriyon bak... Valla günahıma giriyon... Candarmadan yana olur muyum ben hiç? Neyçün olacam ki hem? Köylü kısmı daha yakın değil mi bana? Ben de candarma dayağı yemedim mi sanki? O Sekemen dedükleri herif, gaçanları neyçün zamanında haber etmiyosun diye bütün milletin içinde şamarlamadı mı sanki beni? Anşa gadun, yine söylüyom bak, günahıma giriyon benim... Bilmeden gonuşuyon...

Yumuşar gibi olmuştu Ana. Tahta sedirin kıyısına oturup başını avuçlarına aldı. Sarsıla sarsıla ağlıyor:

— Taa alnından vuracam o candarmalardan birini ben de, göreceksin! diye bağırıyordu.

İbram Çavuş, yastığını düzelttikten sonra, Ana'ya:

— Neyçün ağlıyo o uşak? dedi.

— Emine'ye, garısına ağlıyomuş...

— Niyazi!

— Hıı?

— Gel uşam, gel hele!

Niyazi geldi.

— Ben de çok yas ettim senin Emine'ye Niyazi! Ama ne deycen, yazı işte... Öyle yazmıştı Allah... Anan neler neler etti o candarmaları buldurmak için. Nafile gelgelelim... Boşa gitti onca uğraşmaları...

Karlar erimişti iyice. Güneş görmeyen sırtlarda, sık ağaçların bulunduğu kuytularda tektük aklıklar kalmıştı yalnız. Hava soğuk değildi. Külrengi bulutlar hiç kımıldamadan duruyorlardı gökyüzünde. Ana, kendi kendine konuşarak, iki yanı fundalarla çevriii, üs tüne basıla basıla yol olmuş bir yamacı iniyordu:

— İki saat sürmez Beycuma'ya varışım... İki saat te dönüş, dört saat... Daha bir saat bile olmadı gün doğalı... İkindiye dönerim köye... Allahın izniyle dö

nerim... Uşakların yanına Musa emminin gelinini goydum nasıl olsa... Uşaklar bir şey değil de, bubama bakmak çok zor... Sen bilüsün güzel Allahım... Can darmaların başını bulurum Beycuma'da inşallah... Her bi şeyi anlatırım olduğu gibi... «Gocası madendayken, firar etmemişken, gelinimi aldılar götürdüler senin candarmaların!» derim. «Madem hökümat adamısın, madem ganun adamısın, bul benim gelinimi!» derim. Bi tavuk kesip götürse miydim ney? Yumurta da olurdu üç beş tanecük... Tühh... Emme neyçün götüre cekmişim be? Vazifesi değil mi sanki? Mecbur değil mi? Baş goymuşlar onu oraya... Her bi şeye göz kulak olacak elbet... Nerde bi yaramazlık var, el atacak hemen... İnsan eviadıysa tabi... Eğer değilse... Tühh.. Tühh gafa.. Bi sepete üç beş yumurta goymak gelmedi aklıma hiç... Eli boş gitmek başka, eli dolu gitmek başka... Akıl fikir galmadı ki dertten, çileden... Eeeh, o gadar da uzun boylu değil be... Emine'yi bu lacaksa zati bulur, bulamayacaksa zati bulamaz... İnsan eviadıysa tabi... İnsan eviadı değilse yüzüme bile bakmaz benim... Gapısına bile yanaştumaz şöyle...

Ana sustu. Sağına soluna bakındı. Yaşlı bir ağacın altında kalın bir değnek ilişti gözüne. Eğilip, aldı. Dayanıklı olup olmadığına baktı yere vurup. Değneğe abana abana yürümeğe başladı.

— Govar mı ki beni? Yanına almazsa ya? Gonuşturmazsa? Kime giderim o zaman? Allahım sen bilüsün... Güzel Allahım... Ha valla, Sekemen'e giderim o vakit... Noiusa olsun çıkarım o canavar herifin önüne... Öldürsün isterse beni. Çaycuma'ysa Çaycuma... Araba bulamazsam yürürüm... Beş altı saatten çok çekecek değil ya...

Ortasından ikiye ayrılmış koca bir meşenin önün de durdu Ana. Uzun uzun baktı. Elindeki sopayla ağa-

cın orasını burasını dürtükledikten sonra:

— Yıldırım mı yedi senin başını da? diye sordu. İnsan gelseydin dünyaya, madende verürdün canını besbelli...

Yanmış ağacın ince bir dalına oturarak, bağıra bağıra ağladı. Gözlerini yazmasına silerek kalktı aya ğa:

— Şu gelini sağ salim bulam hele, sonra da senin ölünü getirecem köye, Recep, dedi. Hiç meraklanma sen, sıkma canını hiç! Görecen bak, nasıl alıp getirecem... Araba bulamazsam, sırtımda taşıyacam... Goydum gafama... Ahdettim... Şu gızı bulam da hele bi... Önce onu bulam da... Söz sana işte Recep! De dim mi, yaparım ben, bilüsün! Hele sabret daha eçcük! Bulacam elbet Emine'yi... Ne yapıp yapıp bula cam! Sonra da...

Sustu. Tanımadığı bir çocuk, bir çalılığın üstünden, dik dik Ana'ya bakıp, gülümsüyordu. Arkasında üç beyaz koyun vardı.

— Ne gonuşuyon kendi kendine be? Delürdün mü yoksa? Hanidir seni dinliyom ben...

— Çoban mısın nesin, yörü yoluna hadi lan! Vurduğum gibi sopayı gafana, tuz buz ederim, ha valla! Gonuşurum, gonuşmam, sana ney?

Çocuk kıs kıs gülüyordu hâlâ. Ana, koşar adım yürüyüp, sık defnelerin arkasında kayboldu.

Ana, Beycuma candarma komutanlığının kapısına geldiğinde, öğle olmamıştı henüz. Kapıdaki candarma eri:

— Kimi arıyon garı? dedi. Ne işin var burda senin?

Ana şaşırır gibi oldu. Kekeleyerek:

— Candarmaların başını arıyom, dedi. Şurda bir adamcağıza sordum, burayı gösterdi.

— Ne yapacan candarmaların başını?

— Gonuşacam.

— Ne gonuşacan?

— Bi şey deycem işte... Taa Başveren'den geliyom ben... Yürüye yürüye...

— İşi var gomutanın... Uğraşamaz seninle şimdi...

— İçerde mi kendi?

— Uğraşamaz, dedim ya... Anlamadın mı hâlâ? Ana candarmanın önünden yürüyüp gitti.

— Nereye be? Nereye gidiyosun izin almadan?

Candarma, Ana'yı kolundan tutmuş, bırakmıyordu.

— Bırak beni be, bırak deyom sana! Bi derdim olmasa, ne diye gelecek mişim taa buralara gadar ben? Goyver kolumu...

Candarma komutanı «Gedikli», «hişşt» diye bağırarak çıktı kapıya:

— Ne var teyze, ne istiyorsun?

— Bi şey deycem uşam sana... Dinle beni... Nolusun dinle... Allahını Muhammedini seversen dinle... Dertliyim çok... Senin de bir anan, senin de bir garın vardur elbet...

— Kısa kes te, ne diyeceksen de!

Candarma komutanın arkasından yürüyüp, küçücük bir odaya girdi Ana.

— Oturam mı uşam? Çok yol teptim bugün... Çok yoruldum...

— Otur...

Oturdu.

— Söyle, bakalım? Derdin ne?

— Benim gelinimi gaçurdular senin candarmaların, uşam!

— Ne zaman?

— Dört gün, bugün!

— Ocaktan mı kaçmıştı oğlun?

— Oğlum ocağa gittikten sonra geldi candarmalar... Zornan alıp götürdüler... Gafamı parçaladılar benim de... İki küçük uşak, bi ehtiyar bubamla gala-galdım yapyalnız... Sen bilüsün?

«Gedikli», masasına oturup, küçük bir kağıda bir şeyler yazmağa başladı.

— Adın ne senin?

— Anşa,

— Hangi köydensin?

— Başveren'den.

— Biliyo musun candarmaların adını?

— Nerden bilem adlarını? Görsem tanırım emme...

— Kaçırılan kadının adı ne?

— Emine...

— Kocasının adı?

— Niyazi.

— Hangi ocakta çalışıyor?

— Asma'da.

— Tamam.

— Tamam mı?

— Tamam... Git hadi... Çık git... Bakarız biz...

Ana kuşkulu kuşkulu baktı candarma komutanına:

— Gandurma beni emme!

— Çık git şurdan be karı! Deli misin nesin sen? Yürüüü...

Başını eğip çıktı Ana. Demedi bir şey. Dışarı çıktığında incecik bir yağmur elendi yüzüne. Başını kal-

dırıp, baktı. Koca koca kara bulutlar kaplamıştı gökyüzünü. Adımlarını hızlandırdı. Şoseye vardığında iri iri yağmaya başlamıştı yağmur.

— Hey güzel Allahım! diye gülümsedi Ana. Ne ettim bilmem ki ben sana? Gullarının ettüğü az geliyo gibi, sen de tufana garket bari beni! Değil yağış, ataş yağsa gökten, gorkum yok yine de... Her şeyi aldım göze ben artuk... İki gün beklerim, baktım yok bir şey, yallah Çaycuma'ya... Çıkarım o Sekemen dediklerü azrailin önüne... Anlatırım bir bir her şeyi... İnsan değil mi o da benim gibi sanki? Taş olup galmamış ya yüreği bunun? Olur bi acıması elbet... Daha olmazsa Zonguldava (*) giderim... Anlaturum olanları... Gelinimi alıp gittiler candarmalar derim... Angaraya tel vuracam derim...

Şoseden çıkıp, köy yoluna vurduğunda sırıl sıklam olmuştu üstü başı. Sular sızıyordu her yerinden.

— Böyle değil, bakraç bakraç yağ! Yok gorkum! Az bile yağıyosun... Ne gadar yağarsan yağ, bulacam Emine'yi... Sonra da gocamın ölüsünü getirecem köye... Bu iki şeyi başarmadan gebermem ben, onladın mı? Hiç bir şeycük olmaz bana! Sen mi baskın çıkacan, ben mi, bakalım? Yağ yağ, eccük daha yağ...

Ana'nın sesi, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun sesine karışıyor, anlaşılmaz oluyordu.

(*) *Zonguldak'a.*

ARASÖZ

III

Milyonlarca yıldanberi dünyanın dört, beş yüz metrelik kabuğunu «işliyordu» kimi insanlar. Çiçekleri sulayan, yerin dibini bir karınca gibi oyup, kömürü dışarı atan bu insanlardı. Hayat dediğimiz şeyi bu insanlar üretiyordu yani.

«Paşa» düşünmez, ama dünyanın en güzel, en iyi düşünen insanı taklidini yapmayı çok iyi becerirdi. Salon renk renk ışıklar içinde yüzüyordu o akşam. Orkestra incecik bir tango çalıyor, buğu gibi kadınlar, papyon takıp smokin giyince kendini Avrupa'lı sanan politik kerestelerle dans ediyorlardı Cumhuriyetçilik ve Halkçılık gereği. Karınları ne kadar doluysa, beyinleri o kadar boştu hepsinin.

Milyonlarca yıldan beri, dünyanın dört, beş yüz metrelik kabuğunu, aç kurtlar gibi yiyordu kimi insanlar. Başkalarının büyüttüğü çiçekleri koparan, başkalarının yaptığı hasadı hana hamama, banka çeklerine dönüştüren, başkalarının çıkardığı kömürlerin ısısıyla geviş getirircesine yaşayan bu insanlardı. Hayat dediğimiz şeyi bu insanlar tüketiyordu yani.

Ankara radyosu, bir maden ocağında altmış üç işçinin öldüğünü söylemiş, bunu silindir şapkalı bir soytarı «Paşa»ya iletmişti hemen. Radyo söyleyecekti elbet. Göreviydi. Her yurttaşın dünyada, özellikle kendi yurdunda olup bitenleri bilmesi doğal bir şeydi. Düşünen adam taklidini, Rodin'in o ünlü heykelinden çok daha iyi yapan «Paşa», orkestraya «Sus» buyruğunu verdi haberi duyar duymaz. Sustu orkestra. Salondakiler, bir fotoğraftaki görüntüler gibi donup kalmışlardı oldukları yerde. «Paşa», silindir şapkalıyı çağırarak: «Chopin'in matem marşını çalsın orkestra!» dedi.

— Başüstüne efendim!

«Paşa» bir cellat kadar üzgündü. Gözlerini tavanın süslerine dikmiş, boş boş bakıyor, «veziri öyle oynamasaydım belki de mat edebilirdim» diye düşünüyordu. Yanılıyordu «Paşa». Veziri öyle oynamasaydı da kazanamazdı. En büyük kusuru, piyonlarını gelişigüzel oynaması, onları korumamasıydı hiç bir zaman. Bir ara, fal taşı gibi açıldı «Paşa» nın gözleri: Salondakiler, cenaze marşıyla dans ediyorlardı. Nasıl olurdu bu? «Acaba düş mü görüyorum?» diye gözlerini oğuşturdu uzun uzun. Hayır, düş falan görmüyordu. Gerçekti gördüğü. Gülümsedi.

«Paşa» yanından gölge gibi ayrılmayan adama:

— Bu ocakta mı ölmüştü altmış üç «amele»? diye sordu.

— Evet, Paşam!

— Hıı...

Cenaze marşlı o eğlence gecesini anımsadı «Paşa». Gülümsedi.

Saralı işçi, ağır ağır doğrulup, boş boş baktı dört bir yanına. Kimsecikler yoktu. Yapayalnızdı. Acıdı kendine. Çok sevdiği bir insana acır gibi acıdı. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu ince ince. Bu ara, «Paşam» diye bağıran o yaşlı adamı gördü. Kimdi bu? Ne işi vardı buralarda? Yaklaştı. Yaşlı adam, göğe bakıyor, bir şeyler mırıldanıyordu durmadan. Saralı işçiyi görmemişti. Kör müydü acaba?

— Ağlıyorsun, dedi saralı işçi.

Yaşlı köylü, karşısındakine bakmadan:

— Sen de ağlıyorsun ama! dedi.

Sarıldılar birbirlerine. Şaşırdı kaldı saralı işçi. Böylesine yaşlı bir insan görmemişti ömründe hiç.

— Ne kadar yaşlısın sen böyle, amca! diye inledi.

— Çook... Kömür kadar...

— Etlerin dökülecek nerdeyse... Yaşlılıktan etlerin dökülecek...

— Saralısın sen de...

— Doğru, saralıyım ben de... Babamın ölüsünü görünce hastalanmışım ilk... Hâlâ gözümün önünde... Yanmış bir ağaç gibiydi babam...

— Tanıyorum babanı... Arkadaşımdı...

— Yaa?

— Kırk beş yıllık madenciyim ben... Açım ama... Allah belasını versin bu midemin...

— Köylü olacağına, maden işçisi olacağına ocak katırı ol, daha iyi!

Yaşlı köylü yok oldu birden. Saralı işçi korktu. «Gözüme bir şeyler göründü besbelli» diye düşündü. Çalıların arasına oturup, yumdu gözünü.

Cenaze marşı bittiğinde, «Paşa» rahatladı. «Ne hödük insanlar bunlar» diye düşündü, «bir cenaze marşıyla bir tangoyu ayırtedemiyorlar hâlâ!». Doğruydu. Ankara'nın köylülüğe kentlilik aşılanarak elde edilmiş süs bitkileri, Cumhuriyet'in ilanından o yana onca zaman geçmesine karşılık, batılılaşamamışlardı birtürlü! Kulağına neler neler geliyordu «Paşa»nın daha. Pesti doğrusu, bu kadarı da olmazdı. Viskiyi pirzolayla içenler bile vardı! Köylülük, silindikçe büyüyen bir yağ lekesiydi «Paşa»ya göre.

«Paşa» artık gidecekti. Canı sıkılmıştı iyice. Ama giderayak ne kadar halkçı bir «Paşa» olduğunu bir kez daha kanıtlamak istedi. İşçilere dönüp:

— Bir isteğiniz, bir şikayetiniz var mı? dedi. Açık açık, korkmadan söyleyin! Babanızım ben sizin.

«Paşa», ömrü boyunca yığınla söz söylemiş, ama böylesine doğru konuşmamıştı hiç: «Babanızım ben sizin!»

— Yine soruyorum; bir isteğiniz, bir şikayetiniz var mı?

«Paşa», bu soruyu sorarken, hiç bir işçinin ortaya çıkıp ta, bir şey söyleyebileceğine inanmıyordu. Çünkü, köylü bir taş gibi susar, konuşmazdı. Çünkü, köylü, bir yağmur bulutu gibi verir, almazdı. Çünkü, köylü bir ölü gibi bekler, çürürdü. Ama düşündüğünün tam tersi oldu «Paşa»nın. Dal gibi incecik bir işçi, kendinden umulmayan bir sesle:

— Var, Paşam! diye gürledi.

«Paşa», «konuş» der gibi bakıyordu işçiye. «Paşa»nın yanındakiler afallamıştı. Küçük dillerini yutacaklardı şaşkınlıktan nerdeyse. Nasıl olurdu böyle bir şey? Yoksul, üstü başı perişan bir işçi «Paşa»yla nasıl konuşabilirdi, akılları almıyordu birtürlü. Küs-

tahlıktan da öte, cinayet gibi bir şeydi bu. «Paşa», sesini kadife gibi yumuşatan bir kurttu o an:

—Konuş, oğlum, söyle! dedi.

— Biz de insanız, Paşam!

— Haa?

— Biz de insanoğluyuz...

— Ne diyor bu? Duyamıyorum...

— Biz de insanız... Bizim de canımız var...

«Paşa», yanındaki adama dönüp:

— Ne diyor bu? diye sordu.

— Sizi çok sevdiğini söylüyor, Paşam!

«Paşa», az önce içtiği kahvenin etkisiyle tarihsel bir biçimde geğirdi. Sinirlenmişti. İşçiye dik dik bakıp:

— Köylü bizim efendimizdir, dedi. Hepiniz şunu bilmiş olun ki, köylü bizim efendimizdir. Duymayan varsa duysun, köylü bizim efendimizdir. Ne istiyorsunuz daha? Allahtan belanızı mı? Kimin için kurduk Cumhuriyeti biz? Sizin için değil de, kimin için kurduk? Elbet çalışacaksınız, elbet zorlanacaksınız biraz... Düşman kapımızda bekliyor...

— Biz de insanız pa.....

«İşçi», «Paşam» diyemedi. Arkadan biri, kurdun kuzuyu kapması gibi kaptı işçiyi.

Hayat dediğimiz şeyin dili olsaydı da, konuşabilseydi o an, «Paşa» ya pek iyi şeyler söylemezdi kuşkusuz. Ama hayat hiç bir zaman konuşmaz, hiç bir zaman sinirlenmezdi. Konuşmayacak, sinirlenmeyecek kadar onurlu ve bilgeydi çünkü. Beklerdi yalnız. Hiç acele etmez, bekler, biriktirirdi. Çok iyi bilirdi biriktirmesini ve canlı karikatürler çizmesini.

⁂

Ana, İbram Çavuş'a:

— Boşa mı gitti, görecen! dedi. Nasıl olsa, nasıl olsa bulduracam onları ben... Bugün değilse yarın... Yarın değilse, birgün...

İbram Çavuş, Niyazi'ye baktı ürkek gözlerle:

— Bi de geceleri çıkıyo dışarı anan, uşam! dedi. Çok gorkuyom işte o zaman!

Tepsi gibiydi ay köyün üstünde. Işıl ışıldı her yan. Gecenin sessizliğini bozan; arasıra duyulan kısık kısık köpek havlamalarıydı. Çoban köpeği «Gocaman», Ana'nın arkasında yürüyor, ne zaman bir havlama duysa, sağına soluna bakınıyordu aptal aptal. Geniş bir tarlayı geçmiş, incecik akan bir derenin yanına varmışlardı. Ana, derenin yanında durup, ayışığında gümüş gibi parlayan sulara baktı bir süre. Sonra yürüdü. Köpek gelmiyordu. Ana:

— Yürüsene goca it! diye bağırdı. Ben yorulmadım da, sen mi yoruldun?

Köpek, uysal, güvenli adımlarla yürüyor, yürümekten bıkmış usanmışa benziyordu. Köyden iyice uzaklaşmışlar, sık bir ormana varmışlardı. Ana, kalın bir ağacın gövdesine yaslanıp:

— Emine, Emine! diye bağırdı.

Ses dalga dalga yankılandı:

— Emine, Emine...

Ayışığı dallardan ince ince sızıyor, ormanın içini gölgelerle dolduruyordu. Ana yaslandığı ağaçtan uzaklaşıp, ormanın içinde dolaşmaya başladı. Ellerini ağzında boru gibi yapmış: «Emine, Emine!» diye bağırıyordu durmadan. Başını dört bir yana çeviriyor, sesinin olanca gücüyle çağırıyordu Emine'yi. Karşılık veren kendi sesiydi hep:

— Emine... Emine...

Çürümüş ıslak yaprakların üstüne oturup, bir süre kaldı öyle:

— Beycuma'dan bir haber çıkmazsa Sekemen'e gidecem Çaycuma'ya. O da olmazsa, Zonguldava dosdoğru... O da olmazsa...

Şaşırmış gibi bakındı sağına soluna.

— O da olmazsa Allaha galıyo bütün iş... Gocaman, Gocaman!..

Köpek, kalın gövdeli bir ağacın arkasından bir gölge gibi süzülüp, ıslak burnunu Ana'nın eline dayadı.

— Allahtan da bir umut olmazsa, ne ederüz o zaman goca it?

«Gocaman»ın iki kulağından tutmuş, bırakmıyordu Ana.

— Söyle lan, ne ederüz? Ondan öte büyük ne var ki? Var mı ki?

Köpeği bırakıp, kalktı ayağa. Yürüdü. Ay, sık sık büyük bulutların altına giriyor, uzun süre çıkmıyordu. Kapkaranlık oluyordu ortalık o zaman. Ana, köpeğe:

— Yürü, gidiyoz eve! dedi. Öldüm bittim saatlerdir dolaşmaktan!

«Gocaman» başını göğe kaldırıp uzun uzun uludu.

— Kendi başını ye, uğursuz hayvan!

Ana, hızlı hızlı yürüyor, arada bir, «Emine, Emine!» diye sesleniyordu. Bitkin bir görünüşü vardı. Köyün ilk evlerini görür görmez, bir an durdu, koşmağa başladı sonra .Hem koşuyor hem, bağırıyordu: «Emine, Emine!»

«Gocaman» rahat, düzenli adımlarla izliyordu Ana'yı. Arkadan geliyor, aradaki uzaklığı bozmuyordu hiç. Bulutlar dağılmış, ortalık ışıl ışıl olmuştu. Gündüz gibiydi. Evin önündeydiler. Ana: «Emine, Emine!» diye bağırarak girdi kapıdan. İdare lambasını yakıp sağına soluna bakındı bir süre. İbram Çavuş uyanmış:

— Noldu Anşa, noldu Uşam? diyordu durmadan.

Ana, İbram Çavuş'un ayağı dibine serili bir döşekte uyuyan Fahri'yle Ali'nin üstlerinden atlayıp, sönmüş ocağın başına gitti.

— Oyy gafam... Oyy gafam... Bi şeyler oluyo gafamın içine... Aklumu oynatacam galba ben... Delürcem galba...

Zor soluk alıp veren İbram Çavuş'un gözlerinden boncuk boncuk süzülüyordu yaşlar.

***

Niyazi, odanın içinde geziniyor, ara ara camdan dışarı bakıyordu. İbram Çavuş:

— Söyle şu anana da gitmesin candarmaya mandarmaya, dedi.

Niyazi duymamış gibiydi. Ana:

— Gidecem işte, boşuna gonuşup durma! diye bağırdı babasına. On sefer de giderim, bin sefer de...

— Candarmayla uğraşılır mı hiç, Anşa?

— Onların da var iyisi... Onlar da insan... Geçen gün gittiğim candarma gonuştu benimle... Bağırmadan, kakalamadan, güzel güzel gonuştu hem...

— Hangi köydensin teyze sen?

— Başveren'den

— Nasıl gelebildin Çaycuma'ya peki? Yürüyerek mi?

— Taş gamyonuyla geldim, uşam... Arkada, goca goca taşların üstünde... Herüfcük merhametliymiş, görür görmez aldı beni...

— O arabaya raslamasaydın, onca yolu yürüyecektin, ha?

— Yürürdüm ya... Nolacaktı ki? Alışkunuz yürü-

meğe biz... Şimdi nerelerde olurdum daha kimbülür? Uşam?

— Ne var teyze?

— Candarmasın sen de, de mi?

— Görmüyo musun üstümü başımı? Candarmayım elbet...

— Neyçün bağırıp çağırmıyosun candarmaysan, ya? Neyçün kakalamıyosun beni? Böyle candarma mı olurmuş senin gibi?

Çaycuma Candarma Komutanlığının bahçe kapısında nöbet tutan candarma eri, öksürür gibi güldü:

— Azarlıyam mı yani seni? Tokat mı atam?

— Yoo... Neyçün tokat atacaksın ki? Demek gelmez deyon Sekemen'i şimdi sen?

— Sekemen, deme, komutan de!

— Gomutan!

— Gelmez bi kaç güne kadar... Durmadan dolaşır o... Devrek, Kokaksu, Karabük, Zonguldak...

— Durmadan da adam dövermiş...

— Hem de nasıl? Geçenlerde bir maden kaçağını tek bacağından ağaca asıp, öyle dövdü kırbaçla... Sonra da atının arkasında sürükledi...

— Nerde?

— Nerde olacak, şurda işte! Bahçenin içinde...

— Akşama gadar beklesem, gelmez mi dersin?

— Gelmez dedim ya sana! Hem gelse, nolacak? Konuşur mu seni karşısına alıp?

— Neyçün gonuşmayacak ki? Allah gulu değil miyim ben? İnsan değil miyim?

— Başıbozuklarla konuşmaz o! Döver yalnız!

— Gonuşurum ben!.. Zornan gonuşurum! Candarmalarına emir ver, bulsun benim gelinimi, derim. En büyükleri sensin madem, buldur, derim... Gebert-

sin isterse beni döve döve. Nolacak sanki? İnsan değil mi o da herkes gibi?

— İnsan...

— İnsansa, yüreğinde eccük te olsa bi ışık vardur elbet... Hepten körelmemüştür ya bu?

— Madenden kaçanlara insafı yoktur komutanın hiç! Haklı tabi... Dışarda kıyamet kopuyor... Harp var...

— Uşam yakalandıktan sonra gaçurdular garısını, Allah seni inandursun! Yalan deyosam, şurdan şuraya atamayam adımımı! Kırkbeş yaşındayım, böyle dert, böyle çile görmedim ben! Dışarda harp var diye ırza namusa mı satışılacak peki? Benim üç gardaşım Çanakkale'ye gidip dönmediler bi daha! Yıllarca cam gözledik çıkıp geliverecekler diye... Harpsa, biz de can verdük... Madense gaç kişi gitti bizim sülaleden... Daha yeni öldü gocam madende... Ölüsünü bile göremedim... Gömüvemişler köpek ölüsü gibi... Kefene bile sarmamışlar, yıkamamışlar bile... Gidip götürcem emme... Köye gömecem gocamı...

— Teyze?

— Ney var, uşam?

— Vakit geçirmeden sen git, hadi! Gelmez bugün Komutan! Akşam olur, karanlık basarsa, gidemezsin sonra köyüne!

— Giderim, gorkmam ben!.. Yolları avucumun içi gibi biliyorum hep... Daha şu gadarcukken, pazara gelürdüm buralara yumurta falan satmaya... Gaç boy gidip geldim...

— Gece korkarsın karanlıkta!

— Tam buldun gorkacak insanı! Erkek Anşa derler köyde bana. Bekleycem Sekemen'i.

— Seni yanına almaz, konuşmaz, diyorum, anlamıyorsun hâlâ.

— Zonguldava giderim ben de! Valiye çıkarım... Anlaturum her bi şeyi... O da mı almaz beni yanına?..

— O hiç almaz... Koskoca vali bu... Senle mi uğraşacak onca işinin arasında?

— Kimle uğraşacak ya? Neyçün goymuşlar onu başımıza?

Candarma güldü:

— Çok âlem karısın valla teyze sen! Güldürüyosun insanı!

— Ne varmış ki gülecek? Haksuz muyum sanki? Gocan madende ölsün, ölüsünü bile göstermeden gömüvesinler kefensüz kefensüz... Oğlun madendeyken, candarmalar gelsin, gelinini alıp gitsinler... Neymiş, gocası madenden gaçmış sözde! Valla yalan... Allah canımı alsın ki yalan... Niyazi ocağa gittikten sonra geldi candar.....

Ana, kafasını kaldırıp baktığında, Komutanlık binasına yürürken gördü candarmayı. Dik dik baktı arkasından. Hemen oracığa çöküp, bahçenin duvarına yaslandı.

— Hışşt, kalk ordan! Öteye otur! Laf işitmeyelim senin yüzünden bi de...

Ana, şaşırmış gibi baktı. Kendisine bağıran candarmadan ayırmadı gözlerini bir süre. Ayağa kalkıp, yanına giti.

— Sen, o değilsin, de mi?

— Kim?

— Az önceki candarma...

— Taa öteye otur, hadi... Yürüü...

— Nereye gitti o uşacık?

— Yürü diyorum sana be! Bela mı açacan başımıza durup dururken?

Ana, uysal uysal yürüyüp, durdu.

— Daha, daha öteye...

Az daha yürüdü.

— İyi mi burda?

— İyi...

Oturdu.

Niyazi, camın yanına oturdu, kurşun rengi eski bir tabakadan çıkardığı tütünleri döke döke sigara sarmağa başladı.

— Bi tane de bana sar, dedi Ana.

Niyazi, küçük bir çocuk gibi baktı anasının yüzüne.

— Al bunu sen ana, ben sararım kendime.

— .....

— Ana?

— De.

— Çok üzüyon kendini be... Nolur, etme... Hasta olacan sonra...

— Olursam, olurum, nolacağmış sanki? Gorktuğum falan yok hiç bi şeyden. Emine'nin ölüsü sırtımda hâlâ... Atamadım birtürlü... Yürürken, otururken, yatarken bile sırtımda onun ölüsü... Onu taşıyam hep ben...

Günlük güneşlik bir gündü. Cam gibiydi gökyüzü. Ana, bahçeye ateş yakmış, çamaşır yıkıyordu. İbram Çavuş penceredeydi. Ana'dan ayırmıyordu gözünü hiç.

— Anşa?

— Ney var?

— Gitme gızım artuk! Çaycuma'ya gitme! Bulamazsın o herifi sen... Yalnuz galıyoz biz çok... Gorkuyom ben. Senin başına da bi şey gelürse ney olur halimiz? Anşa?

— Gidecem buba... Boşuna yorma çeneni... Gidecem yarın... O Sekemen dedüklerini bulacam... Ahdettim... Onu bulamazsam, Zonguldava yallah... Kime çıkmak lazımsa çıkacam... Gonuşacam... Ne varmış hem gorkacak? Günü birliğine gider gelürüm ben.

Ana, kollarını iyice sıvayıp, alnındaki teri yere fırlattıktan sonra:

— Sen içeri gir, hadi! dedi. Soluğun tıkanmasın daha beter!

— Gitme, Anşa! Bulsan nolacak sanki o herifi? Allah ne yazmışsa o olur... Gidersin de dönemezsin diye gorkuyom... Kim bakar o zaman bize?

— İçeri gir deyom sana! Anladuk, gitmeycem işte!

İbram Çavuş çekildi pencereden. Ana kendi kendine:

— Bulacam o herifi! diye söylendi. Ne yapıp yapıp bulacam... Gorkmuyom hiç bi şeyden artuk...

Çamaşırları parçalayacakmışcasına çitiliyor, söyleniyordu durmadan.

— Anşa teyze?

Başını çevirip, baktı.

— Ney var, lan çoban Hüsen?

Çocuk korku dolu gözlerle bakıyor, yutkunuyordu boyuna.

— Gonuşsana lan, ney oldu? Dilini mi yuttun?

—Anşa teyze?

— Allah belanı versin, emi? Gonuş deyom sano?

Çoban, ürkek ürkek Ana'nın yanına sokulup, ağlar gibi:

— Kendini asmış Emine abam! diye mırıldandı.

(ASTIM KENDİMİ. BELİMDEKİ KUŞAKLA ASTIM KOCA BİR DUTUN DALINA. SABAHTI. GÜNEŞ İNCECİK BİR DALA ÇIKMIŞ, BANA BAKIYORDU. ÇİĞ YAĞMIŞTI HER YERLERE, ISLAK ISLAKTI TOPRAK. BANA BAKIYORDU GÜNEŞ. ALAY EDİYORDU BENİMLE. NE YAPMALIYDIM? NEREYE KAÇMALIYDIM?

DALLAR MAVİYDİ. SES YOKTU ORTALIKTA HENÜZ. KORKUYORDUM. UTANIYORDUM. BİR BAŞIMA KALAKALMIŞTIM ORMANIN ORTASINDA. GÜNEŞ DİLİNİ ÇIKARIYORDU DURMADAN. NE YAPMALIYDIM? NEREYE GİTMELİYDİM?

YORGUNDUM. İÇİME TIKA BASA PİSLİK DOLDURMUŞLAR GİBİYDİM. AĞZIMDAN BURNUMDAN FIŞKIRIYORDU OLUK OLUK BİR ŞEYLER. KUŞLAR NERDEYDİ? YOKTU HİÇ BİR KUŞ. ÖLDÜRMÜŞLER MİYDİ BÜTÜN KUŞLARI YOKSA? AĞLASAM GELİRLER MİYDİ? SABAHTI, GÜNEŞİN KOKUSU DOLUYORDU BURNUMA: SOĞUK, KEKREMSİ, ÖLÜME BENZETTİĞİM.

GİDEMEZDİM EVE. DÖNEMEZDİM. KİMSELERİN YÜZÜNE BAKAMAZDIM. KİMSELERE «BENİ BAĞIŞLA» DİYEMEZDİM. BİR KUŞ ÖTTÜ. BAYKUŞ MUYDU? SABAH ÖTER MİYDİ BAYKUŞ? SESİ NEDEN ÖYLEYDİ? GÜNEŞ NEDEN ÖYLEYDİ? «TANRIM BENİ ÖLDÜR» DİYE DUA ETTİM. ÖLDÜRMEDİ.

NİYAZİ'NİN SESİ ÇALINDI KULAĞIMA: «EMİNE!» FAHRİ'YLE ALİ BANA BAKIYORLARDI ÜRKEK ÜRKEK. KORKMUŞ GİBİ. DEMEK PERİŞANDIM. DEMEK DAĞLAR YIKILMIŞTI ÜSTÜME. NERDEYDİM? NERDEN GİRMİŞTİM BU YALNIZLIĞIN, BU AKPAK SESSİZLİĞİN İÇİNE?

ANANIM BEN, DİYORU BİRİ.
BABANIM BEN, DİYORDU BİRİ.

YOO, YO, ANASIZ BABASIZ BÜYÜDÜM BEN. TANIMADIM ONLARI HİÇ. AMCALARIMIN, DAYILARIMIN YANINDA. HEP İTİLDİM, HEP EZİLDİM, HEP HORLANDIM. SEN ANAM DEĞİLSİN, SEN BABAM DEĞİLSİN, ÖLDÜLER ONLAR ÇOKTAN.

NİYAZİ ÇOK İYİYDİ. KOCAM. KOCAMIN ANASI HORLAMADI BENİ HİÇ. NASIL BAKARIM ONLARIN YÜZÜNE ARTIK? KİRLİYİM VE KORKUYORUM. ÇOCUKLUĞUMDA KİMSE SAÇLARIMI SEVMEMİŞTİ BENİM. ÖYLE BÜYÜMÜŞTÜM. SAÇLARIM KARA VE UZUNDU. SÜS DEĞİLDİ ONLAR BENİM İÇİN. BİRİLERİ KIZDILAR MI, TUTAR ÇEKERLERDİ SAÇLARIMI. KOLAYCACIK ÇEKSİNLER DİYE Mİ UZATMIŞTIM SAÇLARIMI YOKSA? NİYAZİ, ANŞA ANA, İBRAM ÇAVUŞ, HASAN. BİR ÇİÇEĞE BAKAR GİBİ BAKTINIZ BANA HEP SİZ. ÖYLEYSE? ÖYLEYSE NASIL BAKARIM SİZİN YÜZÜNÜZE ŞİMDİ BEN? ASTIM KENDİMİ.)

Ana'nın elindeki çamaşır düşüverdi yere.

— Pınarın orda bir dut ağacı var ya, onun dalına asmış kendini! Görür görmez sana seğirttim goyunları bırakıp...

Ana'nın kolları iki yana sarkmış, hafif hafif sallanıyordu. Boş boştu gözleri.

— Vah benim güzel gelinim... diye inledi. Kendi uşaklarımdan çok sevdiğim gelinim benim... Bunu da mı görecektim sonunda?

— Anşa teyze?

— .....

— Birisinden öküz arabasını iste de, alıp getirelim, hadi! Durmasın orda öyle!

— Recep'in arkasından bir de bu, ha? Vay şu benim başıma gelenler! Vay benim gadersiz başım!

Ana, başına vura vura ağlıyordu. Fahri'yle Ali, bir çobana, bir Ana'ya bakıyorlardı şaşkın şaşkın. Çoban durmadan:

— Anşa teyze, Anşa teyze, ağlamayı kes te, alıp götürelim seʼnlen! diyordu.

Ana, ağlarken çıkardığı sesi boğmak istercesine ellerini birbirine kenetliyor:

— Off güzel Allahım, off güzel Allahım, ne ettüm ben sana? diye bağırıyordu.

— Anşa teyze, sana deyom be! Galk hadi! Yürüüü...

— İyi gördün mü, lan? Emine miydi gördüğün?

— Tanımaz olur muyum ben onu hiç? Ta kendisi... Belindeki guşağıyla asmış kendini... Gözlerimle gördüm...

— Benden başkasına dedin mi gördüğünü?

— Dosdoğru sana geldim hemen... Demedim...

Ana, gözlerinin yaşını eteğine silerek, bahçenin çıkış yerine yürüdü. Çocuklar kuşkulu kuşkulu bakıyorlardı. Çoban yine:

— Araba bulalım mı bi yerden Anşa teyze? dedi.

— Köyü ayağa galduramam şimdi ben... Düğün bayram varmış gibi üşüşür millet artuk... Köylü bu,

sevinür başkasının derdine, sıkıntısına... Bayram eder...

— Sana bi şey deycem emme...

— Neymiş diyeceğin?

— Yanına varılmıyo gokudan.

— Yürü benlen deyom sana...

Dut ağacının en kalın dalından sarkıyordu Emine'nin ölüsü. Ana görür görmez:

— Vay benim gızım, vay benim uşam! diye ağlamaya başladı.

Yere çömelip, bakmak istemiyormuşcasına, gözlerini elleriyle örttü. İçin için ağlıyordu. Çoban, Ana'nın başucuna dikilmiş, sesini çıkarmadan bakıyordu öyle. Neden sonra, ürkek ürkek:

— Anşa teyze, galk hele! dedi.

Ana, usul usul kalkıp, dut ağacına doğru yürüdü. Bir iki adım geriden geliyordu çoban. İyice yaklaşmışlardı.

— Alacam senin öcünü, maraklanma hiç! Hiç maraklanma! Taa alnından vuracam onlardan birini ben de!

Çoban, avucuyla burnunu kapadı.

— Çık ağaca, hadi... Çık ta, çöz... Alttan tutarım ben... Galdırırım yukarı...

Kendine söyleneni hemen yaptı çoban. Çıktı ağaca. Ana, Emine'nin ölüsünü kucaklayıp kaldırdı. Bağıra bağıra ağlıyordu. Kuşak çözülür çözülmez cesetle birlikte yere düştü. Çoban ağaçtan inmiş:

— Ben taşıyım istersen, Anşa teyze? diyordu. Çok gokuyor, emme taşırım yine de...

Ana duymuyor gibiydi.

— Al da, goy sırtıma, hadi! Al da, goy!

— Ölecem gokudan vallahi billahi... Dayanılır şey değil bu...

Ana, belinden çözdüğü kuşağı Emine'nin kendini astığı kuşağa bağlayıp, çoba'na verdi:

— Sırtıma goy, hadi! Sonra da sar bununla iyice... Al...

Ana, Emine'nin ölüsünü dibinden kesilmiş bir ağacı taşır gibi taşıdı sırtında:

— Allahım, sen yaptırıyon bunları hep... Sen istemesen olmaz bunların hiç biri... Dur desen gullarına, kimin gılı gıprar ki? Kim garşı gelebilür ki sana? Haddine mi düşmüş! Dünya guruldu gurulalı hiç böyle şey gördün mü sen? Gelininin kokmuş ölüsünü sırtında taşıyan bir garı gördün mü? Görmedinse gör işte! Bu da senin yüzünden... Sen istedüğün için...

— Anşa teyze?

— Ney var lan?

— Günaha giriyon, gonuşma öyle abuk sabuk...

Ana yalpaladı. Düşecek gibi oldu. Sayıklarcasına:

— Gonuşuyom mu ben lan? diye sordu.

*
**

Ana, burnundan çıkarıyordu sigaranın dumanını. Niyazi, gülümseyerek anasına bakıyor, bir şey diyecek te diyemiyormuş gibi duruyordu öyle. Sonunda dedi:

— Ne diyom bazan kendi kendime, biliyo musun, Ana? Dünyaya gelmezden önceki gibi, garnına girsem senin yine ben... Ufalsam ufalsam da, güçücük olsam şöyle...

— Deli deli gonuşma, lan! Nespessüz!

— Gızacan emme, gorkuyom ana be!

— Gorkmaycan lan! Guvvetli olacan hep... Ney biçim erkeksin sen peki?

— Emine'nin başına gelenleri emmimin yanındayken duyduğumda böyle oldum ben... O gün bugün dayanılmaz bir gorku düştü içime... Gorkumdan Emine'ye bile acıyamaz oldum Allah canımı alsın ki! Gelmek istedim buraya onca, gelemedim... Gorku da değil bu aslında... Daha başka, daha beter bi şey... Hastalık gibi aynı...

— Titriyosun, lan!

— Titriyom!

— Yuf senin erkekliğine!

— Doğru, yuf olsun benim erkekliğime! Emme eskiden böyle değildim ben...

— Eskiden de böyleydin!

— Değildim, ana!

— Emine'nin başına gelenleri duyduktan günler sonra geldin buraya... Neye ya?

— O günler oldum işte böyle, dedim ya...

— Geldiğin günü biliyo musun, sen?

— Bilmez olur muyum hiç?

— İyi garşıladım seni, de mi?

— Çok iyi garşıladın, ana. Gorkmuştum, köpürecen diye doğrusu....

— Govmamak için öyle garşıladım seni, inan ki? Zor tutuyodum çünkü kendimi... O bi bok yedi, sen etme Anşa dedim...

Niyazi sözü değiştirmek istercesine:

— Garnım çok acıktı benim, Ana! dedi. Çorbayı ısıtıp, içem mi?

Ali'yle Fahri'yi öpüp öpüp, ağlıyordu Niyazi. İbram Çavuş duvara yaslanmış, uyuyor gibiydi. Odanın içi soğuktu. Ocak yanmıyordu.

— Goca buba?

İbram Çavuş ürperdi. Gözlerini Niyazi'ye dikerek:

— Ney oldu Niyazi? Ha, sen mi geldin uşam? diye sordu. Hoş geldin...

— Bi şey deycem sana?

— Ney?

— Ne vakit çıktı anam evden?

— Sabahtı ta...

— Ney dedi sana?

— Garşı köye gidiyom ben, dedi. Başka demedi bi şey. Emminin yanına gitti zaar...

— Yalan... Ben ordan geliyom yeni...

— Bilmem ki... Deli gibi bir şey oldu son zaman-

larda öyle... Laf söylenmiyo hiç... Azarlayveriyo insanı...

— Haksuz da değil emme... Önce bubamın ölümü... Sonra Emine'nin başına gelenler... Benim Erzurum'a tahkimata gideceğimi de duyarsa, tamam olur artuk...

— Duydu bile çoktan... Naci'nin hıra (*) oğlu var ya, o dedi.

— Ne etti, duyunca?

— Aldurmadı bile hiç. Yüreği Emine'ye çok yanıyo onun... Gece galkıp, neler ediyo, görsen! Dünyayı ayağa kaldırıyo bağıra bağıra... Kendi kendine konuşuyo durmadan... Ne uyku var, ne durak... Ölsem de kurtulsam deyom, ölemiyom bitürlü... Niyazi?

— Ney var, İbram Çavuş?

— Çok ediyo anan bana artuk... Ahır vaktimde çok ediyo... Bi gaşuk yemeği bile zor goyuyo önüme. Kedi gibi azarlayveriyo beni... Bubası değil miyim ben onun?

İbram Çavuş, içini çeke çeke ağlıyor, Niyazi'nin ağzından çıkacak karşılığı bekler gibi bakıyordu. Niyazi, kucağına aldığı Ali'nin saçlarını severek:

— Gusuruna bakmaycan artuk onun, goca buba, dedi. Dedim ya, önce bubam, sonra Emine... Çekilür, dayanılur şey mi bu? Ölmek neyse ne ye, ırza namusa sataşıldı mı dayanılmaz oluyo artuk...

— Doğru uşam... Doğru deyon... Hiç görmediği şeyleri gördü bu yıl bizim köy... Böylesini görmemişti bu zaman gadar hiç... Düşman bastı sanki köyümüzü...

— Anama hak ver sen de eççük!

— Veriyom... Vermez olur muyum hiç? «Anşa,

(*) *Küçük.*

etme, kendini hasta edersin sonra» deyom... Dinletemeyo gelgelim... Bildiğinden şaşmıyo zerre gadar... Gece gündüz ağlaya ağlaya bi galıyo... Eşkiya olup, candarma vuracakmış, öyle diyo durmadan... Niyazi?

— Ney goca buba?

— O çifte var ya, sokuver onu bir köşeye, uşam! Vurur valla... Anladın mı dedüğümü benim?

— Anladım, buba...

— Kime benzemiş bu Anşa, bilmem ki? Gardaşları hiç böyle değildi bunun... Guzu gibiydi hepsi...

— «Goca anama benziyo» derdin ya eskiden...

— Doğru... Aynı goca anam... O da böyleydi işte... Erkekler gorkardı kendisinden... Niyazi?

— Hıı?

— Sakla çifteyi hele... Hiç olmazsa mermelerini al içinden... Elinden bi kaza çıkacak bu delinin... Ne ederler o zaman bize? Öldürürler bir bir... Hökümat adamına gurşun sıkılır mı hiç?

— Hökümat adamı da ırza namusa sataşır mı emme bilader?

— Allah verür onu yapanların belasını!

— Bi şeycük yaptığı yok.

— Verür, verür... Görürsün... Benim sözümü dinle sen... Sakla mermileri...

— Yas ediyo gece gündüz anam, ha?

— Hem nasıl? Bağıra, bağıra... Emine deli edecek onu. Eskiden de kendi kendine gonuşma huyu vardı, emme bunca değildi...

(GORKU DİYE BİR ŞEY YOK YÜREĞİMDE ARTIK. ATTIM HEPSİNİ. SÖKTÜM ATTIM. KURUTTUM İÇİMDEKİ BÜTÜN KARANLIKLARI. ÖLÜM MÜ? GELSİN NERDEYSE? İŞTE BURDAYIM... YÜRÜRÜM ÜS-

TÜNE... KORKMAM... BU SES KİMİN SESİ? KOCAMIN MI? RECEP ÇAVUŞUN MU? NERDE KEMİKLERİN? HANGİ KARA TOPRAĞIN ALTINDA?

KAHPE ÖLÜM, PUŞT ÖLÜM, SEN BİLE VARSILDAN YANASIN, YOKSULDAN DEĞİL!

EMİNE TÜTEN BİR ÇİÇEK ARTIK. SESİ GELİYOR KUŞLARLA BULUTLARLA. ARA ARA AĞLIYOR İÇİMDE. NAH ŞURDA, ŞURAMDA. ONUN SESİ. NERDESİN? NERDESİN? NERDESİN?

DAĞLARA DİYORUM Kİ, BAZAN, «DURUN ORDA, GELİYORUM İŞTE BEN, HEP ERKEK KISMINDAN ÇIKMAZ YA EŞKİYA!» DAĞLARDAN SESİM GELİYOR MENEKŞE KOKULARINA BATMIŞ: «HEP ERKEK KISMINDAN ÇIKMAZ YA EŞKİYA!»

CANDARMALAR BASMIŞ BİZİ. KİME NE ETTİK Kİ? FUNDALARIN ARASINDA BİR EĞRELTİ OTUYUZ, KİME NE ZARARIMIZ DOKUNUR BİZİM?

AMA...

AMA DAHA DA ÇELİK GİBİ ETTİ BU DERT, BU ÇİLE BENİ. KOCA BİR KAYAYIM, DALGALARIN VURA VURA EZEMEDİĞİ, UFALTAMADIĞI.

KOCA BİR ÇINARIM, YILDIRIMIN YERE YIKAMADIĞI.

KOCA BİR DAĞIM, SELLERİN SULARIN ÖNÜNDEN DÖNDÜĞÜ,

RECEP ÇAVUŞ, BEKLE!
EMİNE, BEKLE!

BEN DE GELECEĞİM BİR GÜN ORAYA. YAYINIZA. TAZE TOPRAK, TAZE OT KOKUSUNA, BÖRTÜ BÖCEĞE. AMA GELMEM ÖCÜNÜZÜ ALMADAN. DEVLETSE DEVLET, ÇOK OLDU ARTIK! DEVLET EŞKİYA MI? DEVLET SIRTIMIZA BİNİP KAN MI KUSTURUR HEP? DEVLET CANDARMA MI? DEVLET

CANDARMANIN IRZA NAMUSA SATAŞMASI MI? DEVLET KORKU MU SALAR DURMADAN?

DEVLET BENİM ARTIK, NOLACAKSA OLSUN!

BEN KARAR VERECEĞİM BAZI ŞEYLERE ARTIK.)

.....Bazı bazı gorkuyom, Niyazi!

— Neyçün?

— Aklı bi hoş olursa diye gorkuyom!

Niyazi gülümsedi. Başını sedirin yastığına koyup bir süre İbram çavuşa baktı gözlerini ayırmadan.

Hastalığın eskisi gibi yok galiba?

— Olmaz olur mu hiç? Soluk alamıyom bi dakka. Bugün eççük iyiyim.

Niyazi, yastığın üstündeki başını kollarının arasına alıp, gözlerini yumdu.

Ana, odaya girdiğinde, akşam olmuş, ortalık kararmıştı iyice. Niyazi, anasının geldiğini duymadı bile. Uyukluyordu. İbram çavuş:

— Sen misin, Ana? dedi.

— Niyazi mi geldi?

— Haa, o geldi. Emine'yi duymuş o da.

Niyazi benildeyerek uyandı:

— Sen misin, ana? Geldin mi?

— Geldim.

Ana-oğul kucaklaşıp ağlaştılar ayakta.

— Otur, Niyazi!

— Oturcam, ana.

— Emminin yanında mıydın?

— Haa... Buraya gelürsem yakalarlar diye gork-

tum... Erzurum'a «tahkimata» göndereceklerini duymuş muydun beni?

— Çok kötüymüş yazımız, uşam!

— Çoook...

Ana, yere oturarak:

— Bubanı da, sizi de unutturdu bana bu Emine'nin başına gelenler! diye mırıldandı. Deli gibi bi şey oldum öyle. Her gece üryama giriyo... «Gurtar beni, gurtar beni» derken ki o suratı yok mu, onu görüyom işte her gece. Uyanıyom hemen. Deliye dönüyom evin içinde. Dayanılur, çekilür şey değil bu. Şuramda bi şey var, yanıyo cayır cayır... Ataş sanki...

Kalkıp gaz lambasını yaktı Ana. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

— Ağlama anacuğum, ağlama... Ne edelim, Allahtan hep...

— Ölecem ben Niyazi... Görürsün ölecem... Dayanamaycam bu Emine'ye... Emme ne var ki...

Sustu. Niyazi yumuşak bir sesle:

— Söyle, güzel anacuğum, dedi.

— Öldürecem onlardan birini ben de... O zaman rahat edecek içim eççük...

— Beycuma'ya gitmişsin.

— Gittim. Ordaki candarmaların başı olacak herif adımızı falan aldı, bakarım ben dedi... Unuttu bile... Sekemen'e de gittim... Çaycuma'ya...

— Söyledi gocabubam...

— Bulamadım emme... Karabük'e mi Zonguldava mı ne gitmiş! Tersine döndüm. Şimdi bi şey daha var aklımda.

— Ney o ana?

— .....

— Hele desene, ney o?

— Zonguldava gidecem... En büyük baş kimse,

ona çıkacam... Her şeyi söyleycem bir bir. Bulduracam o candarmaları.

— Ana?

— Söyle.

— Boş şeyler bunlar, ana! Kim dinler köylünün derdini? Kim uğraşır? Ha hayvan, ha köylü! Boşuna yorma kendini. Bi şey olacağı yok. Hem nasıl gidecen Zonguldava? Golay mı gitmek? Oralarda galmak golay mı?

— Bulurum bi golayını elbet. Yollarda araba maraba rasgelür belki. Çaycuma'ya giderken öyle oldu. Gamyoncunun biri aldı beni arkaya...

— Sen bilürsün ya, boş ver ana! Çıkmaz bi şey bundan... Yorulduğunla galırsun...

— Gidecem... Nolursa olsun gidecem... Aklım bi hoş olacak yoksa... Bazan ne deyom, biliyon mu?

—Ne deyon, ana?

— İsmet Paşaya tel vurdursam deyom yazı bilen birine... Bu memleketi Gazi Mustafa Kemal Paşa'yla sen gurtardın, bizi de bu candarma zulmundan gurtar, Emine'nin başını yiyenleri yakalattur desem, deyom!

Niyazi güldü. Anasının kolundan tutup, yanına oturttu.

— Sen, erkek olup ta, okumalıymışsın ana... Çok büyük bi baş olurdun valla... Nerden de geliyo aklına bunlar hep?

İbram çavuş:

— Goca anam tıpkı... Aynı böyleydi o da işte... Görmeden benzemiş, diye mırıldandı.

— Erkek olmalıymışsın ana sen!

— .....

— Ana?

—Gonuş.

— Burda saklanacam artuk ben... Goydum gafama, gitmeycem tahkimata...

— Gitme elbet... Gitsen, sağ mı dönecen sanki?

— Beni saklıyosunuz diye bi kötülük ederlerse size ya?

— Beni de mi alur, götürürler deyon?

— Belli olur mu hiç?

— Kılıma dokunsunlar da görem bu sefer... Çifteynen çıkacam karşılarına... Emine'nin ölümüne siz sebep oldunuz, gatiller diye bağırcam! Ah, bi onlar olsa seni aramaya gelen! Tanıyom üçünü de... Üçünün de suratı gafamın içinde gazılı...

Oturduğu yerde gözleri yumuluvermişti Ana'nın. Uyukluyordu. Niyazi, İbram çavuşa:

— Uyukluyor anam, dedi.

— Geceleri gözünü kırptığı yok ki hiç! Perişan ediyo kendini her dakka!

Niyazi usulca ayağa kalkıp, duvarda asılı lambayı södürdü.

Niyazi, bağdaş kurmuş, hamur tahtasının üstündeki çorbayı kaşıklıyordu durmadan. İbram çavuş yatağın içinde koca bir yastığa dayanmış, tesbih çekiyor, Niyazi'nin iştahlı iştahlı çorba içişine bakıyordu. Ana, Niyazi'nin yanıbaşındaydı.

— Sen de içsene ana, için ısınur eççük... Yemeye yemeye, harıp (*) gurusuna dönmüşsün...

— Almıyo midem... Canım istese içerim...

Ana, Niyazi'yle İbram çavuşa kuşkulu gözlerle bakıp, ayağa kalktı.

— At kişnemesi geldi kulağıma bi...

Camın önüne gelir gelmez:

— Goşş, geliyolar! diye bağırdı. Girmediler bahçeye daha...

Niyazi, elindeki tahta kaşığı fırlatıp odanın arka penceresinden atladı. Ana, arkasından:

— Samanların arasına gir ahırdaki! diye bağırdı.

Yandaki odaya geçti hemen. Dört dönüyordu. Bir oraya, bir buraya el atıyor:

— Nerde bu Allahın belası çifte? diye söyleniyordu kendi kendine.

Bulamadı. Camdan baktı. İki candarma, bahçeye girmişlerdi bile. Koşar adım çıktı dışarı.

(*) *Keçi boynuzu.*

— Onlar değil! diye mırıldandı. Değil onlar...

Yürüdü. Candarmalardan biri attan inmiş, Ana'ya doğru geliyordu.

— Niyazi Göncü'nün evi bura mı?

Ana karşılık vermedi. Candarmanın yüzünü inceliyordu gözlerini dikmiş,

— Sana diyom be, burda mı oturuyo Niyazi Göncü?

Atın üstündeki candarmaya bakıyordu Ana dik dik. Duymuyor gibiydi kendine söyleneni. Geri geri yürüyerek, ikisine birden:

— Değilsiniz sizler, dedi. Gelinimi gaçıran sizler değilsiniz. Tanıyom onları ben. Bir, bir buçuk ay önce üç candarma aldı götürdü Emine'yi... Ölüsünü ben buldum ormanın içinde... Onuruna, namusuna yedirmeyip, kendini asmış ağaca...

Atın üstündeki candarma:

— Niyazi Göncü'nün evi bura mı diyoz sana teyze? dedi. Konuşsana! Cevap versene! Ne bekletiyon bizi?

Ana sayıklar gibi:

— Bura, dedi. Emme yok Niyazi evde... Ocağa gitti.

— Ne zaman?

— Çok oldu... Bir buçuk aya yakın... Dönmedi hâlâ...

Atın üstündeki candarma:

— Yalan söylemeye utanmıyo musun koskoca garı be? diye bağırdı. İhbar var hakkında oğlunun işte... Evdeymiş, evde saklanıyormuş... Mahmut!

— Buyur?

— Ara evi. Aramadık yer koma hiç.

Ana atın üstündeki candarmadan ayırmıyordu gözlerini:

— O candarmaları bulduracam ben elbet. Bi tanesinin suratı seninkini andırıyordu eççük... Ben gibi bi şey vardı bi gözünün üstünde... Sen değilsin emme... Daha iriceydi o... Nasıl olsa bulduracam ben onları bi gün... Sekemen'e gidecem bi kaç gün sonra... Daha olmazsa, Zonguldava gidecem... Valiye çıkacam taa... En büyük baş kimse, onu bulacam...

Candarma başını sallayıp, güldü:

— Oğlun nerde, onu söyle bize sen? Yoksa seni alır götürürüz... Gece gündüz maden kaçağı kovalamaktan imanımız gevredi artık! Perişan olduk!

— Beni de mi alur, götürürsünüz?

— Oğlunun nereye saklandığını söylemezsen, götürürüz ya...

— Gelinim gibi beni de götürürsünüz, demek? Torun sahibi, kırk beş yaşındaki garıyı da?

— Söylemezsen, dedik!

— Götür öyleyse, hadi! Durma... Ne duruyon?

Ana, koşa koşa girdiği ahırdan elinde baltayla çıktı.

— Beni de götüreceniz demek, ha? Yanaşın da görem bakam! Geçen sefer başımı parladıydınız, gene parlayın, hadi!

—Garı?

— Ney olmuş?

— Candarmaya garşı gelmenin nolduğunu biliyon mu sen?

— Ney olacaksa olsun! Yok gorkum bi şeyden artuk! İnsan değil müyüz biz de be? Biz de Allah gulu değil müyüz? Candarmayuz diye her bi şeyi yapacak mısınız bize böyle? Yanaşın da görem, bakam! Gül gibi gelinimi gaçurdunuz! Siz sebep oldunuz fukaranın ölümüne... Bi gün görmemişti zati... Anasız bubasız büyümüştü...

Candarma atından inip, silahını özenle yerleştirdi omuzuna. Kurumlu kurumlu dört bir yanına baktıktan sonra:

— Mahmut! diye bağırdı.

Sesine ses alamadı. Eve girdi. Elinde balta, Ana da yürüdü arkasından. Atından inen candarmanın «Mahmut» diye çağırdığı arkadaşı, İbram çavuşun önüne dikilmişti.

— Torununun nerde olduğunu söylemeycen mi goca herif?

— Bilmiyom, uşam... Nerde olduğunu bilsem, söylemem mi hiç? İnan, bilmiyom... Yok habarım...

— Söylemezsen seni alur götürürüz ama...

— Götüüür... Ölümümü istiyom zati ben... Helaya bile doğru dürüst gidemiyom çoktandur.. Sürüne sürüne gidiyom... Yürümüyo ki bacaklarım hiç... Ayağa galkar galkmaz, tir tir titriyo her bi yanım... Beni götürüp te ne edecen, uşam? Nereye goyacan hem beni? Bela olurum başına...

İbram çavuş, konuşurken yorulmuştu. Bir kolunu yatağa dayamış, öyle duruyordu. Ana, kapıdan doğru:

— Goyverin o ihtiyar herüfçüğün yakasını, dedi. Sizin bubanızın bubası yaşında o... Yıllar yılı madende ciğer çürütmüş, harplara girmiş çıkmış... Eziyet etmeyin ona... Soluk alamıyo zati doğru dürüst...

Eve ikinci olarak giren candarma, arkadaşına:

— Onu bırak ta, şu çocukları söyletelim, dedi.

Kendisine şaşkın şaşkın bakınan Fahrl'yle Ali'yi kollarından tutup, sedire çekti.

— Neyiniz oluyo Niyazi Göncü sizin?

Ali, karşılık verdi:

— Bubamız...

Candarma sedire oturup, Ali'yi kucağına aldı. Cebinden tırtıllı bir kırk para çıkararak:

— Babanızın nereye saklandığını hanginiz söylerse, bu parayı verecem ona, dedi.

Kapının karanlığında dimdik ayakta duran Ana:

— Bırak deyom o uşakları sana! diye bağırdı. Bırak deyom o bi parmak sabileri!

Candarma kendisine söyleneni duymamış gibiydi.

— Adın ne senin?

—Ali.

— Kardeşinin?

— Fahri.

— Sen de yanıma gel Fahri şöyle... Gel bakalım...

Fahri ezile büzüle geldi candarmanın yanına. Durmadan burnunu çekiyor, kendisini çağıran candarmanın yüzüne bakamıyordu.

— Fahri?

— Ney?

— Babanızın nereye saklandığını söylerseniz, şu kasaturayı vercem size, bak!

— Ney edecez ki biz o şeyi?

— Şu parayı da vercem lan... İstediğini alırsın... Söyle hadi... Nereye saklandı baban?

— Bilmiyom...

— Sen de bilmiyosun demek Ali?

— Cıkk...

— Yaa... Bilmiyosunuz demek? Demek kimse bilmiyor bu evde o Niyazi denilen puştun saklandığı yeri?

Ana, elindeki baltayı öne doğru iterek:

— Neyçün puşt oiacakmış benim oğlum? diye

bağırdı. Bırakın deyom size şu bi gırık uşakları! Delürdünüz mü siz?

Ali'yle Fahri'yi sorguya çeken candarma, kafasını iki yana sallayıp kendi kendine:

— Bela mıdır nedir bu karı da be? diye söylendi.

Ayağa kalktı. Hiç bir şey demeden Ali'yle Fahri'yi ellerinden tutup, yürüdü. Ana, geri geri çekildi, elinde balta.

— Nereye götürüyosunuz o uşakları?

İki candarma evin kapısından çıkıp, bahçenin ortasına geldiler:

— Mahmut?

— Hıı?

— Bunlardan birini sen al, birini de ben... Atalım atların arkasına, yallah!...

— Dağa mı bırakalım gece karanlıkta?

— Yesin canavar bunların ikisini de!

Ana, candarmaların çevresinde dört dönüyor:

— Gorkutmayın uşakları, ödlerini mi patlatacaksınız? diye bağırıyordu.

Ali ağlamağa başlamıştı. Fahri, bir Ana'ya, bir kapıda ağlayan İbram çavuşa bakıyordu ürkek ürkek. Candarma, Ali'yi kucağına alıp, ata doğru yürüdü.

—Ahırda bubam... Samanların içinde... Eletme beni...

Candarma, Ali'yi yere bırakıp, ahıra yürüdü. Açtı kapıyı. Çıt yoktu ortalıkta. Gülümseyerek sağına soluna bakıyordu candarma. Mutlu bir görünüşü vardı. Sol ayağının ucuyla toprağı eşeliyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Bu sıra, yığılmış odunların arasından koca bir tarla faresi, nereye kaçacağını bilemiyerek kapıya doğru koştu şaşkın şaşkın. Kocamandı karnı. Zor taşıyordu. Candarma, «gebe» diye

mırıldandı kurnaz kurnaz gülümseyip. Sonra bir iki adım atarak, çok doğal bir şey yapıyormuşcasına ayağıyla ezdi fareyi. İnsan sesini andıran, tuhaf, acıklı bir ses çıkardı fare. Candarma gözlerini yere dikip, uykuda sayıklar gibi:

— İşte böyle ezerim ben adamı, dedi. Böyle...

İki üç adım daha yürüdü. Fareyi unutmuş gibi bir görünüşü vardı.

— Çık o samanların içinden, ateş edecem yoksa!... Çık hadi, çık diyorum sana! Aklın varsa çık! Kurtulamazsın elimden artık! Kaçamazsın bi yere!

Candarmanın yüzündeki o kurnazca gülümseme gitmek bilmiyordu hiç.

— İyi kapana kısıldın bu sefer işte... Kaçacak yerin, kaçacak deliğin yok artık... Hadi şöyle doğrulda, boyunu pasunu görelim, bakalım... Heyy sana diyorum... Duymuyor musun sesimi yoksa?

Ağır ağır yürüyordu candarma. Gözleri aynı noktadaydı hep.

— Gördüm saklandığın yeri işte... Nah ordasın... Kıpır kıpır edip duruyosun samanların içinde... Çıkmazsan ateş edecem ha Allah canımı alsın ki!

Candarma, tüfeğini sağ omuzuna dayayarak ateş eder gibi bir tavır almıştı ki, Niyazi saklandığı yerden usul usul çıkıp, utangaç gözlerle baktı sağına soluna. Üstü başı samana bulanmıştı tüm. Güiünç bir görünüşü vardı. Ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmez bir durumda dikilmiş, duruyordu öyle.

— Yürrüü...

Niyazi, kafasını tavana kaldırıp, kaçacak bir delik ararcasına baktı bir süre.

— Yürrüü, diyorum sana, lan! Yürrüü!

Yürüdü. Kapının ağzına kadar geri geri gitti candarma.

— Uğraştırırsın bizi, ha? Uğraştırırsın bizi, ha? Seni gidi vatan haini seni! Seni gidi...

Dizlerine dizlerine vuruyordu candarma Niyazi'nin.

— Kaçarsın, ha? Uğraştırırsın bu kışta kıyamette bizi, ha? Günlerdir bi dakka oturmadık senin yüzünden, puştt!

Koca postallar Niyazi'nin dizlerinde, bacaklarında güm güm sesler çıkarıyor, ama Niyazi, hiç bir şey olmuyormuş gibi yürüyordu. Çocuksu bir gülümseme vardı gözlerinde. Acı duymayan, duyguları körleşmiş bir insan nasıl bakar, öyle bakıyordu candarmaya.

— Orospu çocuğu seni... Puştun evladı seni...

Niyazi birden eğilip, tos atar gibi vurdu candarmanın karnına kafasıyla. Neye uğradığını şaşıran candarma, «hohh» diye bir ses çıkarıp, sırtüstü yıkıldı yere. Tüfek fırlayıp, gitmişti elinden.

— Kahpe dölü, kahpe soyu!

Niyazi çiti atlayıp, koşmağa başladı. Uçarcasına koşuyordu. Koşarken zikzaklar çiziyor, eğilip doğruluyordu ikide bir. Sık bir çalılığın önüne gelmişti ki, yeri göğü inleten bir silah sesi duyuldu. Kapaklandı yere. Ana, elindeki baltayı, Niyazi'ye ateş eden candarmaya fırlatıp: «Vurdun uşamı!» diye bağırdı sesi çıktığı kadar. Deliye dönmüştü. Avının üstüne atlıyacak bir kurt gibi güçlü ve kararlı görünüyordu. Kendinden umulmayan bir çabuklukla saldırdı candarmaya:

— Öldürdün uşamı, öldürdün... Öldürdün... Öldürdün... Öldürdün...

(İLK İKİ DOĞRUDUĞUM ÖLDÜ. BİRİ SEKİZ AYLIKKEN, ÖBÜRÜ ÜÇ YAŞINDA. GÜL GİBİYDİ İKİSİ DE MEZARA KOYDUĞUMDA. YILLAR ÖNCE, TAA

NE ZAMAN. ARA SIRA GİDER, BAKARIM MEZARLIĞA, İKİ KÜÇÜK MEZAR. YAN YANA. OTURUR, AĞLARIM, DİKENLER BASMIŞ MEZARLARI ELLERİMLE TEMİZLERİM BİR BİR.

ONLARDAN SONA DÜNYAYA GELDİ NİYAZİ'M İŞTE. ÖLÜVERECEK DİYE ÖDÜM KOPTU YILLAR YILI. GÖZÜNÜN İÇİNE BAKTIM. ÖLMESİN DİYE DUA ETTİM. TANRI'YA HERGÜN «ONUN OLSUN ÖLÜSÜNÜ BANA GÖSTERME» DEDİM. GÖSTERME... GÖSTERME...

OKULA GİTTİĞİ İLK GÜN. İLK ASKERE GİTTİĞİ GÜN. OCAĞA GİRDİĞİ İLK GÜN. YÜREĞİMDE BİR ŞEYLER KOPMUŞTU HEP. NASIL, ANLATAMAM. O GÜNLER OKUL YOKTU KÖYÜMÜZDE. ÜÇ SAAT ÖTEDEKİ KÖYE GİDERDİ YÜRÜYEREK. ÇOK SEVERDİ OKUMAYI. RÜZGAR DEMEZ, KAR DEMEZ, GİDERDİ. AĞLARDI, GÖNDERMEDİM Mİ. NİYAZİM, YAVRUM.

ÇOK KAR YAĞIYORDU BİR GÜN. BOYUNU AŞMIŞTI BELKİ. GİDECEĞİM DİYE TUTTURDU. DÖVDÜM. UNUTAMIYORUM BUNU. YÜREĞİMİ BİR YANGIN SARIYOR DÜŞÜNDÜKÇE.

ASKERE GİTTİĞİ GÜN DÜNYAYA BAKAMADIM. SAKLANDIM BİR YERLERDE. GÜNEŞ, AĞAÇLAR, BULUTLAR BİLE CANIMI SIKIYORDU. GÖZLERİMİ YUMUP, KARANLIĞIN BASMASINI BEKLEDİM.

OCAĞA İLK GİRDİĞİ GÜN, ÖPTÜ YANAKLARIMI. BEN DE ONU ÖPTÜM. GÖZLERİME BAKIYOR, KONUŞMUYORDU. MİS KOKULU BİR GÜNDÜ. BAHAR TEPELERDEN KÖYÜMÜZE İNİYORDU USUL USUL. DALLARDAKİ ÖZSU GİBİ. NEDEN AĞLADI? ŞAŞTIM KALDIM. EVET, AĞLADI. ÇOCUK GİBİ HEM. YANAKLARINDAN BONCUK BONCUK SÜZÜLÜYORDU YAŞLAR. NİYE? DEDİM. KONUŞMADI.

RECEP ÇAVUŞ KIZMIŞTI. RECEP ÇAVUŞ: «OCAK BİZİM EVİMİZ» DEDİ.

BÜYÜK ANAM ŞÖYLE DERDİ HEP: «TANRI HİÇ KİMSEYE ÇEKEMİYECEĞİ KADAR ACI VERMEZ». BİR GÜN BÜYÜK ANAMA: «TANRI NİYE ACI VERSİN Kİ İNSANLARA?» DEDİM, «ACIYI İNSANLAR VERİR İNSANLARA». BÜYÜK ANAM KORKMUŞ GİBİ BAKTI SAĞINA SOLUNA VE TAVANA. TANRI DUYDU MU ACABA DER GİBİYDİ GÖZLERİ. «GÜNAHA GİRİYORSUN, HINZIR» DEDİ. YANILMADIĞIMI DAHA İYİ ANLIYORUM ŞİMDİ.

SESİN İÇİMDE BÜYÜYOR, NİYAZİ.
ELLERİNİ TUTUYORUM.
SAÇLARIN DEĞİYOR SAÇLARIMA.

GÖZÜNDEN SÜZÜLEN YAŞLAR NE KADAR DA ILIKTI TENİMİN ÜSTÜNDE O GÜN. KOCAMAN BİR ZAMAN PARÇASI YILDIZ GİBİ KAYIP GİTTİ ÖMRÜMDEN. NİYAZİ, SENİN SESİN BU! KARNIMDAN, BACAKLARIMIN ARASINDAN ÇIKARKEN NASIL BAĞIRMIŞTIN, YİNE ÖYLE BAĞIRDIN KURŞUNU SIRTINA YER YEMEZ. OĞLUM. AĞLAMA. BENİM İŞTE. BEN GELDİM. BAŞ UCUNDAYIM TAM. AÇ GÖZLERİNİ, ARALA. YUMMA, KORKUYORUM. «ANA, SEN HİÇ BİR ŞEYDEN KORKMAZSIN» DEME BANA. KORKUYORUM. ÇOK KORKUYORUM HEM. ÜSTÜMDE KÖPÜK KÖPÜK BİR DÜNYA VAR. NEYİN KÖPÜĞÜ BU? HANGİ ÇİRKİNLİĞİN? BAŞIMI KALDIRAMIYORUM. SAÇLARIM AĞIR GELİYOR. TONLARCA SAÇ, ONBİNLERCE GÖZ, ONBİNLERCE BURUN, ONBİNLERCE KULAK VAR KAFAMDA, DAĞLARIN ARDINDA SENİN GÜZEL, YANIK SESİN: «ANA, SEN HİÇ BİR ŞEYDEN KORKMAZSIN!»

KÜÇÜCÜK BİR KUŞU TUTAR GİBİ TUTUYORUM

YÜREĞİNİ. ÇARPIYOR UTANIRCASINA. NİYAZİ? KORKUYORUM. YÜREĞİN UTANIRCASINA ÇARPIYOR ÇÜNKÜ. KÖY BOMBOŞ. YOLLARDA KİMSECİKLER YOK. BABANIN KEMİKLERİ ÇOK UZAKLARDA. SEN.

KAÇMAK İSTİYORUM. NEREYE? NİÇİN? KENDİMDEN KAÇAMAM Kİ. SESİN NİYE ÖYLE YUMUŞAK, KIRILIP DÖKÜLECEK GİBİ? İNLİYORSUN. NE? DÜŞ MÜ? DÜŞ MÜ GÖRÜYORUM? ÖLÜRKEN BİLE BENİ DÜŞÜNÜYORSUN. İSTEMİYORSUN ÜZÜLMEMİ. SAÇLARIMDAN, KİRPİKLERİMDEN BOĞULACAĞIM BELKİ DE AZ SONRA. NİYE O KADAR UZAMIŞLAR? NOLUR, DÜŞ FALAN DEME. DÜŞLE GERÇEĞİ ANLIYAMIYACAK KADAR ŞAŞKIN DEĞİLİM BEN ÇÜNKÜ.

GÖKYÜZÜ, GÜNEŞ DİZLERİMİN DİBİNDE. GÖZLERİM KAMAŞIYOR, BAKAMIYORUM SANA. AMA YÜREĞİN VURUYOR, DUYUYORUM. TIP, TIP, TIP... İNCE İNCE, ÜRKEK. YILDIZLAR DOLUYOR ODAYA. KARANLIKTA SENİN GÖZLERİN VAR HEP. KAN İÇİNDE. KARANLIKTA NASIL SEÇİYORUM GÖZLERİNİ? GÖZLERİNİN KANINI ANLIYAMIYORUM. BİR TÜRLÜ. SANA HAK VERECEĞİM GELİYOR. DÜŞ DİYECEĞİM GELİYOR BENİM DE. ELLERİM, AYAKLARIM YÜZÜYOR BULUTLARDA. RAHATLIYORUM BİRDEN.

NOLUR, ÖLME, AZ DAHA DUR!

«ANA, SEN HİÇ BİR ŞEYDEN KORKMAZSIN» DEME BANA.)

Ana, candarmanın yakasını bırakmıyor, ayağıyla karnına karnına vuruyordu. Gözleri dışarı fırlayacak gibiydi, koca koca olmuştu. Bir ara, yere düştü ikisi de. Altüst oldular. Ana, candarmanın yırtılan yaka-

sını bırakmış, hayalarına yapışmıştı bu sefer. Candarma şaşırmıştı; Ne yapacağını bilemiyor, arada bir:

— Bırak lan gocagarı, öldürürüm seni şimdi, diye inliyordu.

Niyazi'nin tos vurup yere düşürdüğü candarma, elini Ana'nın saçlarına doladı o sıra. Arkadaşına:

— Galk lan, galk, bi garıyla baş edemiyon, yuf senin erkekliğine! diye söyleniyordu.

Acıdan kasılmıştı yüzü Ana'nın. Saçlarını bırakmıyordu candarma.

— Öldürdünüz uşamı... Öldürdünüz... Gopar saçlarım iister... Dibinden çek, gopar... Öldürecem ikinizi de... Gebertecem ikinizi de...

Ana, ince ince sesler çıkarıyor, inliyor, ama bağırmıyordu.

— Bırak şimdi şunu da, gidelim hadi!

İki candarma yerde yatan Niyazi'ye baktılar bir süre.

— Hadi yürü, yürü, bi yığın işimiz var görülecek daha!

— Öldürecem sizi... Gebertecem sizi...

Candarma, bir odunu savurur gibi savurdu Ana'yı otların içine.

— Gatiller! Vurdunuz uşamı, gatiller! Nereye gaçıyorsunuz?

Ana, ayağa kalkıp, uçarcasına koştu, vardı oğlunun yanına. Yüzü koyun yatan Niyazi'nin sırtından oluk oluk akıyordu kan. Dizlerinin üstüne çöküp, ters çevirdi Ana oğlunu.

— Niyazi? Uşam, Bircük uşam benim... diye inledi kısık bir sesle.

Ayağa kalkan Ana, koşmağa başladı birden. Bilincini yitirmiş gibiydi. Anlaşılmaz, tuhaf sesler çıkarıyordu. Atlarına binip giden candarmalar, yüz, yüz elli metre ötedeydiler o an.

— Gatiller, ganlı gatiller, öldürecem sizi! Öldürecem...

Durdu. Soluğu taşmıştı. Gözlerini kısarak ötelere baktı. İki atlı, düzlüğün ucunda, gözden yitmek üzereydiler. Ana yeniden koşmağa başladı.

— Gidemezsiniz bi yere... Vurdunuz uşamı... Gidemezsiniz...

Koşuyordu durmadan. Üstübaşı, parça parça olmuş, saçları darmadağındı. Elleri, yüzü, ayakları kana bulanmıştı tüm. Düştü birden. Bir süre kaldı öyle ıslak toprağın üstünde. Kalkıp, yine koşmak istediyse de koşamadı. Bacakları titriyordu. Uzaklara baktı dalgın dalgın. Kimseler yoktu.

Geri dönüp, Niyazi'nin başucuna geldi. Çömeldi.

— Uşacuğum... Bircük uşacuğum...

Ayağa kalktı, şaşkın şaşkın yürüdü. Sağına soluna bakındı derin derin soluyarak. Yeniden geri dönüp, oğlunun ölüsünün yanına oturdu. Delirmiş gibi öpüyordu. Yiyecekti sanki.

— Uşam benim... Bitanecük uşam benim...

Fahri'yle Ali, üç beş metre ötede, hiç bir şey görmek istemiyorlarmışcasına yüzü koyun yatmışlar, başlarını kaldırmadan ağlıyorlardı. İbram çavuş, Niyazi'yle Ana'nın bulunduğu yere dört bacak sürünüyor, toprağı oyuyordu tırnaklarıyla. Soluk soluğaydı,

bitkindi. Ara sıra kendini toprağa bırakıyor, bir süre dinleniyordu öyle. İncecik sesiyle küçük bir çocuk gibi ağlıyordu durmadan. Acınası bir görünüşü vardı. İyice yaklaşmıştı Ana'ya.

— Anşa, Anşa, Niyazi de mi girdi ölümün ağzına yoğsa? O uşamı da yedi yuttu ecel?

Ana boş boş baktı İbram çavuşa. Görmemiştl sanki. Başını birden havaya kaldırıp, öfke, hınç dolu bir sesle:

— Allahım, yok musun? diye bağırdı.

1979 İstanbul

BİTTİ

Bu kitap
1979 Kasım ayında
Murat Matbaası'nda
dizilip, basılmıştır.

Kapak: Erkal Yavi

Daha önce, «Pansiyon Huzur» ve «Genelevde Yas» adlı romanları yayınlanan İrfan Yalçın, «Ölümün Ağzı»nda, gerçek bir olayı oldukça değişik bir teknikle vurgularken, özellikle, insan direncinin bitmezliğini, sonsuzluğunu dile getiriyor.

YAYINLARI

60 LİRA